

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Första kammaren.

Nr 22.

Onsdagen den 17 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr *Sandler* anmälde, att han åter infunnit sig vid riksdagen.

Herr statsrådet *Eriksson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 204, angående anslag till särskild ersättning för debitering av värnskatt;
och
nr 205, med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa m. m.

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Nordenson* till herr *Ang.* åtgärder statsrådet och chefen för socialdepartementet framställt följande fråga: »Är för bevakning herr statsrådet i tillfälle meddela, huruvida från myndigheternas sida skärpta av svenska åtgärder vidtagits för bevakning av svenska hamnar, industrianläggningar och hamnar m. m. och transportmedel i syfte att förhindra spioneri och sabotage?»

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet *Möller*, som enligt å föredragningslistan gjord anteckning komme att vid detta sammanträde besvara herr *Nordensons* berörda fråga, erhöll ordet och anförde: Herr *Nordenson* har frågat mig, om jag vore i tillfälle meddela, huruvida från myndigheternas sida skärpta åtgärder vidtagits för bevakning av svenska hamnar, industrianläggningar och transportmedel i syfte att förhindra spioneri och sabotage.

Mitt svar härpå är, att omfattande bevakningsåtgärder vidtagits i detta syfte. Någon detaljerad redogörelse för dessa åtgärder anser jag mig icke kunna lämna. Jag inskränker mig till att nämna några exempel.

Särskild bevakning av våra viktigaste hamnar genomfördes redan på ett tidigt stadium av krisen. Utvidgning av bevakningsanordningarna har i olika omgångar vidtagits. För närvarande äro såväl större som i avsevärd utsträckning även mindre hamnar ställda under polisbevakning. Jag vill tillägga, att våra viktigaste transportleder och kraftverk nu också äro föremål för bevakning.

Genom en i går utfärdad kungörelse har socialstyrelsen utfärdat bestämmelser, som avse att hindra utlänningar att vistas på områden, där de ha möjligheter att bedriva spioneri och sabotage. Enligt dessa bestämmelser få utlänningar icke beträda hamn eller järnvägsområde i annan mån än som nödvändig göres av resa. Utlänning får icke beträda fabriks-, upplags- eller liknande områden, om han icke har anställning å platsen, och slutligen får utlänning icke vid resa från ort till annan begagna bil.

Ytterligare må erinras därom, att kungörelser den 12 april utfärdats rörande förbud för fartyg att utan särskilt tillstånd inlöpa i eller förflytta sig inom s. k. förbjudna områden. Till dessa höra utom krigshamnarna praktiskt taget alla hamnar av betydelse vid väst- och östersjökusterna.

Länsstyrelserna ha för åtskilliga hamnar förbjudit besättningarna å utländska fartyg att gå i land utan särskilt tillstånd.

Ang. åtgärder för bevakning av svenska hamnar m. m. (Forts.)

Av vad jag anført torde framgå, att vaksamheten mot spioneri och sabotage är skärpt. Jag vill försäkra, att regeringen kommer att föranstalta om ytterligare åtgärder, därest sådana visa sig erforderliga.

Herr Nordenson: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra ett tack för det lämnade svaret, och särskilt ber jag att få uttrycka min tacksamhet för den raskhet, varmed det avgivits.

När jag tillåtit mig att ställa denna fråga, har jag gjort det huvudsakligen av två skäl. I första rummet är det naturligtvis på grund av den utomordentliga vikten för oss att vårt näringsliv kan få fortgå ostört i dessa bekymmersamma tider, och för det andra på grund av en viss oro, som gjort sig förspord på olika håll angående förhållandena på detta område och som jag anser det vara önskvärt att försöka dämpa.

Jag ber att med tillfredsställelse få konstatera vidtagandet av de åtgärder, som herr statsrådet här har nämnt. Jag vill särskilt uttala tillfredsställelse över det mycket konkreta svar, som kom redan i går i radio och i tidningarna i dag på morgonen om fridlysning av vissa hamnområden. I detta sammanhang skulle jag särskilt vilja uttala önskvärldheten av att en skärpt bevakning åstadkommes över främmande fartygs besättningar i hamnarna, där i vissa fall, åtminstone tidigare, påtagliga missförhållanden förelegat.

Vad beträffar våra industrianläggningars skydd är det uppenbart att detta är i ganska hög grad beroende på åtgärder från deras egen sida, och jag vågar påstå att rätt mycket gjorts i det avseendet. Men för att det skall bli effektivt fordras ett samarbete mellan företagen och myndigheterna, och därvidlag synes det mig vid flera tillfällen ha visat sig, att myndigheterna delvis haft ofullständiga instruktioner liksom också en påtaglig brist på resurser och lämpliga krafter. Jag vill därför på denna punkt uttala önskvärldheten av att myndigheterna i vissa fall få klarare anvisningar och att de i möjligaste mån ställa de nödiga krafterna till förfogande för att samarbetet mellan företagen och myndigheterna skall bli verkligt effektivt.

Att vi här ha ganska allvarliga problem att brottas med framgår bland annat av att främmande flygplan på sista tiden kommit in över svenska landamärena. Vi förstå vad det betyder att de ostört kunna komma in över och företaga fotograferingar av våra marker för att sedan vara bättre orienterade. Jag vill även på detta område erinra om vikten av ett skydd, om det låter sig göra.

Problemet är utomordentligt svårt, men det måste härvidlag bli skärpta åtgärder efter hand. Jag tillåter mig här uttala en bestämd förhoppning och förväntan, att vår regering med största uppmärksamhet följer detta spörsmål och beaktar alla dess krav. Jag vågar ur det svar, som herr statsrådet nu lämnat, utläsa en bestämd vilja att göra vad som göras kan för att skydda vårt näringsliv. Och jag vill till sist, herr talman, tillåta mig att se detta svar som ett led i och ett uttryck för den fasta beslutsamheten hos vår regering att i nuvarande läge med alla medel, med de yttersta medel om så kräves, försvara vår frihet och självbestämningsrätt.

Herr statsrådet Möller: Herr talman! Jag skall tillåta mig att till svaret lägga ett par ord beträffande frågan om bevakning av industrianläggningar. Det är självfallet omöjligt för staten eller de kommunala myndigheterna att ställa bevakningspersonal till förfogande i den utsträckning, som skulle krävas, om alla mera betydande industrianläggningar skulle bli föremål för särskild uppmärksamhet. Men det finns ju faktiskt ett ganska en-

Ang. åtgärder för bevakning av svenska hamnar m. m. (Forts.)

kelt sätt för de enskilda industriägarna och de intresserade parterna att ordna en bevakning. Jag är övertygad om att det vid varje arbetsplats skall vara möjligt att genom avtal med pålitliga arbetare skapa en vakt både dag och natt, som är tillräcklig för att det i varje fall icke utifrån skall behöva befaras störningsförsök mot våra industriella anläggningar med några utsikter att lyckas.

Jag skulle till detta vilja lägga, då man ju vet att åtskilliga utläningar eller jämförelsevis sent naturaliserade personer äro anställda i svenska företag, att deras arbetsgivare undersöka huruvida det kan anses att dessa personers pålitlighet är något så när garanterad. Jag vill därmed visst inte ha uttalat någon allmän misstanke mot utläningar, som äro anställda i svenska företag, men jag tycker att i den skärpta uppmärksamhet, som myndigheterna överallt ådagalägga, borde kunna ingå som ett lämpligt element att utläningar — och de lojala böra inte taga illa upp en sådan sak — så att säga underkastas en ny prövning huruvida de med hänsyn till det farofulla läget kunna anses tillfredsställa rimliga krav på pålitlighet i förhållande till det land, där de nu ha sin försörjning.

Herr statsrådet *Sköld* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 203, angående avytttrande av vissa kronan tillhörande markområden; och nr 206, angående anvisande å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 av vissa ytterligare anslagsmedel.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 200, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 kap. 6 § och 4 kap. 7 § giftermålsbalken.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 202, angående anslag till anordnande av skyddsrum i statens järnvägar tillhöriga fastigheter.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Hagström* m. fl. väckta motionen, nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den 2 juni 1933 (nr 269) om ägofred m. m.

Vid föredragning av statsutskottets utlåtande nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån av statsmedel för anordnande av skyddsrum, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 18, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (krigsfamiljebidragsförordning), dels ock i ämnet väckta motioner.

*Förslag
till krigsfa-
miljebidrags-
förordning.*

Genom en den 16 februari 1940 dagtecknad proposition, nr 93, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:ts föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)
om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (krigsfamiljebidragsförordning).

I samband med berörda proposition hade utskottet till behandling förehäft tio i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionerna

inom första kammaren:

- nr 148, av herr *Johan Nilsson* i Malmö,
- nr 150, av herr *Herlitz*,
- nr 152, av herr *Elof Andersson* m. fl.,
- nr 153, av herr *Persson* m. fl., ävensom
- nr 161, av herr *Holmström*, samt

inom andra kammaren:

- nr 206, av herr *Österström* m. fl.,
- nr 207, av herr *Pettersson* i Norregård m. fl.,
- nr 208, av herr *Lindberg* i Umeå m. fl.,
- nr 213, av herrar *Mårtensson* och *Andersson* i Mölndal, ävensom
- nr 214, av herr *Magnusson* i Näsviken m. fl.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att riksdagen, med förklarande att det i propositionen framlagda förslaget till förordning om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (krigsfamiljebidragsförordning) icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga under punkten infört förslag till förordning om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (krigsfamiljebidragsförordning);

B. att motionerna I: 148 och 152 samt II: 206, 213 och 214, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet förut under A. hemställt eller vad utskottet i sin motivering anfört, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; ävensom

C. att motionerna I: 150, 153 och 161 samt II: 207 och 208 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid utlåtandet funnos fogade åtskilliga reservationer.

Angående sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **Norman**: Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 18 hemställes, att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten A på det sätt, att till en början föredrages det av utskottet däri tillstyrkta förordningsförslaget paragrafvis med slutstadgande, ingress och rubrik sist, varefter utskottets hemställan föredrages; att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt att författningstext ej må behöva uppläsa i vidare mån, än sådant begäres av någon kammarens ledamot.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten A.

Det av utskottet framställda förordningsförslaget.

1 §.

Denna paragraf lydde:

Förordnar Konungen jämlikt § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 värnpliktslagen om inkallelse av värnpliktiga och skall krigsavlöningsreglementet helt eller

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

delvis äga tillämpning beträffande dessa värnpliktiga, skola ock, där ej Konungen annorlunda föreskriver, från och med inställeledagen å dem tillämpas stadgandena i denna förordning; Konungen obetaget att meddela föreskrift om förordningens tillämpning även å andra värnpliktiga.

Med inställeledagen avses i denna förordning

vid mobilisering, första mobiliseringsdagen eller, om inställelse sker senare, dagen för tjänstgöringens början;

vid förstärkt försvarsberedskap, första dagen för förstärkt försvarsberedskap eller, om inställelse sker senare, dagen för tjänstgöringens början; samt

vid inkallelse utan samband med mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap, dagen för tjänstgöringens början eller, om förordningens bestämmelser skola träda i tillämpning å senare dag, den dagen.

I den mån bestämmelserna i denna förordning äga tillämpning, utgår icke bidrag till värnpliktigs familj enligt för fredstid gällande föreskrifter.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag ber att få uttala min tillfredsställelse med den behandling, som utskottet givit det föreliggande förslaget från regeringens sida. Det är praktiskt taget endast i två punkter, som utskottet föreslagit ändringar i det framlagda förslaget. Man kan visserligen påstå, att det gäller ganska betydelsefulla punkter, men i princip är ju skillnaden i jämförelse med regeringsförslaget inte särskilt framträdande.

Av de två punkter, där skiljaktigheter föreligga, gäller den första frågan om behovsprövning eller icke behovsprövning. Utskottet har ställt sig på den ståndpunkten, att utskottet något utvidgat området för familjebidrag utan behovsprövning. Under det att i Kungl. Maj:ts förslag en viss mindre familjepening skulle kunna tilldelas de inkallades närmaste utan behovsprövning, har utskottet gått ett steg längre och föreslagit att familjebidragen överhuvud taget utan behovsprövning skulle tilldelas den inkallades hustru och barn.

Jag vill för min del rörande denna punkt säga, att i princip har jag själv den uppfattningen, att i den mån man kan slippa en behovsprövning, är detta bara till nytta och måste betraktas som en fördel. Å andra sidan kan jag emellertid inte finna annat än att utskottets förslag i detta särskilda fall icke medför någon sådan fördel, att jag egentligen kan förstå, varför man från utskottets sida gjort denna förändring. Det är nämligen så att av vissa skäl, såsom ur arbetsmarknadssynpunkt liksom också med hänsyn till bostadsbidrag och näringsbidrag, måste i alla fall en behovsprövning ske, och den ståndpunkten har också utskottet slagit fast. Eftersom de allra flesta familjer helt naturligt måste ansöka om bostadsbidrag, blir det också en behovsprövning för det allra största antalet av de inkallade, och då kan det ju inte spela någon större roll om denna behovsprövning även omfattar familjepeningar. Det enda man kan anföra till förmån för utskottsförslaget är att de kontanta medel, som familjen får, i större utsträckning snabbare kommer familjen till godo än enligt regeringsförslaget. Men det är ju också det enda som sker.

Den andra punkten, i vilken man från utskottets sida föreslagit en ändring, gäller de bidrag som från kommunerna skola lämnas till familjebidragen. Där har utskottet stannat för att kommunernas andel skall vara en tiondel, under det att propositionen innehöll förslag om att kommunerna skulle betala en femtedel. Jag måste för min del konstatera, att icke heller på denna punkt utskottets förslag principiellt avviker från regeringens. Personligen måste jag ju tillägga, att jag sedan många år haft den uppfattningen, att ju mindre del av dylika utgifter, kommunerna behöva bära, desto bättre är det. I princip tilltalar förslaget mig i mycket hög grad. Kommunbidraget har emellertid föreslagits för att man skulle tvinga kommunerna att iakttaga en stor

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

noggrannhet vid behovsprövningen, så att man inte av slentrian fattar beslut om understöd, som måhända i verkligheten inte skulle behöva utgå. Då är det en omdömesfråga var gränsen går — om kommunen anlägger denna strängare synpunkt vid en femtedel av kostnaden eller vid en tiondel av kostnaden. Hörda myndigheter ha nästan utan undantag anslutit sig till den ståndpunkt, som från kommitténs sida lades fram, och i regeringen ansågo vi att vi under sådana omständigheter borde följa kommitténs förslag.

Jag kan för min del inte annat än tro att även på denna punkt de starkaste skälen tala för vad som föreslagits i den kungl. propositionen.

Herr Wistrand: Herr talman! Det föreliggande förslaget till förordning om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring lägger på vårt land mycket stora utgifter för understödjande av deras familjer, som aktivt deltaga i landets försvar. Det är uppenbart att häremot inte kan resas någon som helst invändning; det baserar sig på en fullkomligt enhällig uppfattning i vårt land. Det kan, skulle man kanske med en paradox kunna säga, inte göras för mycket för att ersätta dem, som för vårt oberoende och vår frihet sätta in det som är långt mer värt än pengar. Det förhåller sig också så, efter vad jag hört uppgivas och vilket jag tror är fullkomligt med de sanna förhållandena överensstämmande, att redan det av Kungl. Maj:t avgivna förslaget innebär ersättning till de inkallades familjer i långt större omfattning än vad man i något annat land har vågat sig på att tillämpa.

Emellertid får man inte i detta sammanhang förglömma att landets möjligheter att lämna sådan hjälp, som visserligen rent objektivt sett bör utgå för att vara tillfyllerstgörande, under krigsomständigheter eller under krigshot äro mycket starkt begränsade. Produktionen måste under sådana förhållanden dragas med stora svårigheter. Dess bästa krafter ha dragits undan det produktiva arbetet, exporten kan i dessa situationer förutsättas vara starkt försvårad, kanske direkt hämmad, och de utgifter, som äro förenade med inkallandet under fanorna av stora delar av landets manliga befolkning, måste i allra högsta grad inverka försvärande på hela krigshushållningen. Det kan därigenom uppstå situationer, som göra att penningbeloppen, hur de än avvägas, kunna bli otillräckliga. Avväger man ersättningarna för högt innebär detta emellertid utan någon som helst tvekan ett understödjande av inflations-tendenser, som kunna verka direkt motsatt mot vad man avsett att åstadkomma genom att hålla ersättningarna på denna höga nivå. Detta är ett resonemang, som icke principiellt torde kunna motsägas och som man tyvärr måste föra när det gäller bedömandet av frågor som dessa.

Man har alltså anledning att vara försiktig. Kungl. Maj:ts förslag sådant det förelåg har grundats på mycket sorgfälliga överväganden inom den sociala försvarsberedskapskommittén och likaså inom Kungl. Maj:ts kansli. Man kan förutsätta att man redan där gått så långt som det är möjligt för att förena de mycket berättigade sociala kraven med de icke mindre påträngande ekonomiska svårigheterna. Nu har emellertid utskottet, som statsrådet här framhållit, i två viktiga avseenden företagit avvikelser från Kungl. Maj:ts förslag — jag behöver inte återigen relatera vilka områden det rör sig om, ty det är för kammaren bekant genom det tryck som har utdelats. Ändringsförslaget innebär beträffande den ena av dessa punkter, att familjebidrag till sitt högsta belopp i varje dyrortsgrupp skall utgå oavsett om vederbörande är i behov av detsamma eller icke. Jag vågar verkligen fråga, om man har råd att tillämpa sådana principer i tider som dessa. Jag förstår mycket väl de sociala synpunkter, som man vill anlägga i syfte att undvika behovsprövning, men som herr statsrådet redan här anfört blir det ju en behovsprövning på stora delar

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

av familjebidragen i alla fall, nämligen beträffande hyres- och näringsbidrag, och därmed torde i själva verket de flesta familjer ändå få underkasta sig behovsprövningen.

Jag skulle också vilja tillägga den förhoppningen, att man äntligen en gång måtte komma bort från den där synpunkten att behovsprövningen i och för sig skulle innebära någonting socialt förkastligt och ha en innebörd, som för dem, som underkasta sig densamma, skulle vara förklenande. Jag tror att exempelvis de av oss, som legat vid ett universitet, ha måst underkasta oss behovsprövning när det gällt sökande av stipendier, utan att det på något sätt förelegat någon tanke på att däri skulle ligga någonting, som ställde sökanden i en annan klass än alla andra.

Dessa familjebidrag skola utbetalas genom kommunala organ; det är en anordning som, ehuru i och för sig otillfredsställande, man sett sig nödsakad att stanna vid. Då måste det också finnas någonting som föranleder dessa kommunala organ att iakttaga en viss sparsamhet. Trots vissa principiella betänkligheter har man i Kungl. Maj:ts förslag stannat vid att kommunerna skulle själva vidkännas en femtedel av de familjebidrag, som utbetalas. Detta kommunernas bidrag har utskottet minskat med hälften. I själva verket är emellertid minskningen mycket större än till hälften — den torde i stället minska kommunernas andel till omkring en fjärdedel eller något liknande av vad som avses i regeringsförslaget. Ty då all behovsprövning är borttagen från familjebidragen för hustru och minderåriga barn även utöver de i Kungl. Maj:ts förslag avsedda grundbeloppen, alltså för en mycket stor del — kanske den största — av bidragen, är även där den kommunala andelen eliminerad.

Nu skulle man ju kunna invända, och gör det helt visst från det håll, som står bakom utskottets förslag, att i alla fall de bidrag, som nu förutsätts, egentligen inte äro för stora, om vederbörande skola kunna leva på sina bidrag. Men man får inte glömma att i krigstider ligger det inte till på det viset. Det är inte så att vederbörande hemmavarande familjemedlemmar kanske ens till största delen bliva hänvisade till att leva på de bidrag, som de få genom statsverket. Alla, som kunna arbeta, måste på alla möjliga vis sättas in i produktionen, och det är ju inte fråga om annat än att det i stor utsträckning kommer att föreligga sådan brist på arbetskraft, att det kommer att ropas efter varje hand, som kan läggas vid ett nyttigt arbete. Behovet av understöd kommer därför i en hel del fall, där familjen icke är mycket stor eller där hustrun är ensamstående, icke att bli av den storleksordning, som man i första hand skulle kunna tänka sig.

Däremot äro de ekonomiska konsekvenserna synnerligen stora. De kalkyler, som gjorts över beloppen, äro ju hemliga och kunna således icke här angivas, men jag vågar påstå, att kammaren skulle bli förvånad, om den hörde den summa, som genom de av utskottet företagna ändringarna komma att överföras på statsverket. Visserligen kan det invändas, att en del av dessa kostnader enligt Kungl. Maj:ts förslag i stället skulle drabba kommunerna. En avsevärd del av den ansenliga belastningen på samhället skulle man dock kunna komma ifrån genom att behovsprövningen kvarstode och genom att kommunerna hade en starkare sporre till varsamhet än vad som annars blir fallet.

Jag undrar verkligen, om det kan vara en tillfredsställande politik i den nuvarande situationen att låta statens medel till väsentlig del gå till personer, om vilka det inte är utrett att de behöva dem. Ty det blir ändå innebörden av en utebliven behovsprövning.

Vi förstå också när det gäller kommunerna, att det kan kännas svårt för vissa delar av riket, som framför allt ha träffats av den förstärkta försvars-

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

beredskapen, att de dessutom skola vidkännas en del av de direkta kostnaderna. Men ingen vet ju i själva verket var bördan kommer att läggas. Ingen vet, vilka som bli mest utsatta. Jag tror att det är nödvändigt, att man för det helas skull lägger en del av bördan på kommunerna.

Jag skulle till slut vilja säga, att jag hört till dem som med mycken glädje kunnat iakttaga en växande tendens hos riksdagen och riksdagens utskott att pröva Kungl. Maj:ts förslag självständigt. Men när det gäller mycket stora ekonomiska värden anser jag att riksdagen bör tillämpa en mycket stark varsamhet och inte utan synnerligen trängande skäl ådraga statsverket ytterligare utgifter. Att börja sin självständiga verksamhet i den formen, att man utöver vad Kungl. Maj:t föreslår ådrager staten synnerligen stora utlägg, är alldeles otvivelaktigt att börja i galen ända.

Det är beklagligt att denna fråga genom en formell behandling har kommit att prövas utan den ekonomiska expertis, som riksdagen besitter i statsutskottet, och att frågan kunnat, trots sin mycket viktiga ekonomiska betydelse, förberedas enbart av andra lagutskottet. Jag tror i själva verket inte att det kan ha varit meningen, att statsutgifterna skola kunna oerhört stegras genom beslut, som grunda sig enbart på prövning av andra lagutskottet, låt vara att det naturligtvis inte ur formell synpunkt kan riktas någon som helst anmärkning mot frågans beredning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den reservation, som avgivits av herr Linder m. fl. och som går ut på att Kungl. Maj:ts förslag måtte antas oförändrat.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Ända sedan den tid, då inkallelserna började här i landet, ha vi litet varstädes kunnat konstatera, att man inte är så särdeles tillfredsställd med de ekonomiska förhållanden, under vilka de inkallades familjer måste leva. Vi ha särskilt på tidningsredaktionerna haft åtskilliga påminnelser därom, och inte ens efter det Kungl. Maj:ts framlade sin proposition ha dessa påminnelser upphört.

Jag har därför tillåtit mig väcka en motion, som går ut på att avsevärt höja familjebidragen samt att borttaga behovsprövningen för allt utom för hyresbidragen. Denna motion har inte bifallits, under motivering att detta icke medgives av det statsfinansiella läget. Man beaktar visserligen de synpunkter, som framhållits, men anser sig sakna råd att tillfredsställa sådana anspråk, som motionen skulle medföra, och de utgifter, som den skulle föranleda. Jag känner mig dock tacksam för det delvisa bifall, som har kommit motionen till del, i det att man delvis har borttagit behovsprövningen beträffande familjebidragen.

Men i övrigt är jag inte tillfredsställd med det sätt, varpå utskottet har behandlat saken. Jag tror, att likaväl som vi ha råd att hålla oss med ett försvar och att köpa in allt vad det kräver, lika väl ha vi råd att underhålla den levande materielen. Beträffande detta behov att tillgodose den levande materielen anför utskottet ett uttalande ur ett kommittébetänkande, som också Kungl. Maj:t har citerat. I detta heter det: »Skall vårt folk kunna bevara sin moraliska kraft och sin vilja att hävda sitt nationella oberoende under de påfrestningar, ett krig eller en svårartad neutralitetskris innebär, måste det sörjas för sådana bidrag till inkallade värnpliktigas anförvanter, att icke deras börda i förhållande till övriga medborgares ter sig oskälig. Ett förbiseende av denna synpunkt kan hava ödesdigra konsekvenser både för andan inom krigsmakten och stämningen i hemorten.» Hade utskottet följt denna princip, så är jag övertygad om att man skulle kommit till ett annat resultat än vad som här föreligger.

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

Nu tror jag inte man behöver förneka, att det föreliggande förslaget kommer att väcka en viss tillfredsställelse hos de inkallade, ty de ha haft så oerhört stora svårigheter under den tid som gått. Men jag är inte alldeles övertygad om att den tillfredsställelsen skall bli helt bestående, då de utkvitte-
ra första bidraget. Bidragets storlek är nämligen avvägd med en nuggghet, som jag inte tycker man borde ha gått in för.

Emellertid har jag, herr talman, andra utgångspunkter för mitt förslag än kommittén, Kungl. Maj:t och utskottet. Jag anser nämligen, att staten så att säga exproprierar den inkallades arbetskraft. Därmed bör staten också överta de förpliktelser, som måste följa på en sådan åtgärd. Staten måste övertaga förpliktelsen att helt och fullt sörja för de inkallade och deras familjer, då de ha frånryckts den möjlighet till försörjning, som de erhålla genom arbete på olika områden i samhället. Det är detta man förbiser. Man vill gärna pröva på det vanliga sättet socialt och med ett inslag om hur det går till i fattigvården att bedöma vad Pettersson skall ha och vad Svensson anses behöva. Det förefaller mig vara en oriktig metod. Ty, som jag säger, när staten övertar de inkallades arbetskraft, måste staten också betala den arbetskraften. Och även om herr Wistrand åberopar, att andra nationer inte äro på långt när så generösa som vi, så tycker jag inte att vi i det avseendet böra ta hänsyn till annat än våra egna förhållanden. Det blir visserligen miljoner i kostnadsökningar för staten, men jag tror för min del, att landet skall kunna bära dem. Och lika väl som man sätter sig ned att skriva ett upprop om insamling av frivilliga bidrag, vilket jag anser vara ovärdigt på den här punkten, lika väl kan staten helt sörja för de inkallade. Den vägen är bra mycket bättre, och ur många synpunkter är den förvisso även en säkrare väg.

Det är sant, att värnpliktens idé innebär, att samhället skall utnyttja den värnpliktige utan något så särdeles stort vederlag. Men förhållandena äro annorlunda i vår tid. Därför får staten också försöka att fullgöra de förpliktelser gentemot den inkallade, som arbetsgivaren tidigare har haft gentemot honom. Vi ha här i riksdagen naturligtvis varit synnerligen njuuga då det gällt att fastställa dagsavlöningen för de värnpliktiga. Det har gällt att spara. Så kan förfaras, när det gäller endast en mycket kort tid. Men när det gäller längre tid, får man nog lätta på den börda, som är förenad med dessa inkallelser, genom att ge de värnpliktiga ett vederlag, som de och deras familjer kunna hålla sig uppe på.

Här i kammaren och även i andra kammaren har man många gånger sagt, att man inte behöver sätta dessa belopp så högt, därför att man hoppas, att arbetsgivarna i värsta fall hjälpa till. Jag har delat den uppfattningen, fast jag inte har trott så mycket på det argumentet. Jag förstår en arbetsgivare, som inte förmår ge någonting, då arbetaren inte är i verksamhet. Svenska arbetsgivareföreningen och de svenska arbetsgivarna överhuvud taget ha ju också intagit den ståndpunkten, att de inte vilja ge någonting, och att staten bör överta det hela.

Nu har jag klart för mig, att ett sådant förslag som det jag framlagt genom motion hade krävt en hel del ändringar och kompletteringar på vissa håll. Därför är det klart, att man helst skulle sett en utredning baserad på det samma. Men här var inte tillfälle till någonting sådant, och då det gällde att göra någonting och försöka få bästa möjliga resultat för de inkallade, så tillät jag mig väcka den omtalade motionen. Jag tror, att man t. ex. kan behöva säga på vissa ställen, att en inkallad, som får detta familjebidrag, dock inte skall ha högre inkomst än den han har haft i sin dagliga gärning. Sådana villkor hade man givetvis fått lov att fästa vid utbetalningarna. Men

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

jag förstår också, att det skulle ha varit svårt för utskottet att föra fram någonting dylikt och att få fram det till den effektivitet, som man ju helst skulle önska.

Emellertid vill jag hoppas, att alla dessa önskningar om högre bidrag för att få skipa rättvisa så småningom skola bli hörda. Jag tror inte, att vi säga sista ordet här i kammaren i dag i denna sak. Vi få den säkerligen på tapeten igen, ty ju längre tiden lider, desto svårare blir det för de inkallade. Man säger: vi göra ju moratorium, vi söka i sådana fall hindra hyresvärdarna att kräva hyresgästerna på hyror o. s. v. Allt det där är ju förfärligt bra, men det betyder rysligt litet för den inkallades ekonomi, därest inte staten en gång skall betala den skuld, han har åsamkat sig. Den får han kanske själv betala, och då uppstår frågan: när han t. ex. är inkallad 5, 6, 7, 8 månader, som vi redan kunna anteckna på sina ställen, hur skall han då kunna betala detta, som staten är så vänlig att skaffa moratorium på för att hindra att han blir försatt i konkurs eller dylikt?

Jag tror således, herr talman, att om inte annat, så blir genom min motion en viss uppmärksamhet knuten till denna fråga, och vad som inte sker i dag hoppas jag skall ske i fortsättningen vid ett kommande tillfälle. Jag kan nämligen inte anse annat än att man bör ge de inkallades familjer full valuta, så att de kunna existera.

Det säges visserligen, att i sådana tider som dessa är det kanske många, som inte ens ha det så bra som de inkallade. Men även om jag skulle nödgas medge det, och det är kanske riktigt, så menar jag, att vi i första hand ha att se till, att de medborgare ha det ordentligt, som skola hålla vakt vid våra kuster.

Jag kan inte göra något yrkande om bifall till min motion, men jag hoppas, att den tid kommer, då vi kunna skipa rättvisa på ett mera tillfredsställande sätt åt de inkallade och deras familjer.

Herr Löfvander: Herr talman! Jag har jämte herr Gardell vid detta utskottsutlåtande fogat en reservation. Vi reser vanter anse, att dyrortsgruppering vid utbetalning av krigsfamiljebidrag inte bör ifrågakomma.

Det är ju en gammal erfarenhet beträffande samtliga dyrortssystem, som tillämpas, att ofta just det argumentet framföres, att det är hyreskostnaderna, som ha varit avgörande i fråga om levnadsomkostnaderna. Man har framfört detta med rätt eller orätt. Jag har den uppfattningen, att skall man ha en lika bra bostad på landet som i staden, så blir det samma hyrespris. Man kan inte påvisa några skillnader i byggnadskostnaderna på landsbygden och i städerna numera. Byggnadsarbetarna äro organiserade och ta ut samma avlöning på land som i stad. Materielen är snarare dyrare på landet, i den mån man inte har tillgång till egen materiel. Materielen skall nämligen forslas från leverantörerna i städerna ut på landsbygden.

Jag skall inte nu uppta någon principdebatt angående dyrortsgrupperingen, men grunden för dessa dyrortsgrupperingar känna vi nog till litet var. Den är långt ifrån respektgivande. I detta fall, då ett särskilt bostadsbidrag skall utgå och då detta skall prövas, så ha vi reser vanter ansett, att det fanns en möjlighet till utjämning.

Man kan heller inte i detta fall bortse från gränsfallen. Jag har ett exempel från min hemort, som är påfallande. Sedan en mellanliggande kommun har inkorporerats med Malmö stad, har min kommun kommit att gränsa intill Malmö stad. Det är en väg som utgör gräns. Utmed denna väg är bebyggelsen tät i stora områden såväl på stadens mark som ute på landsbygden. Mäniskorna här leva under precis samma förhållanden. Det kännes då svårt för

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

den värnpliktige, som är inkallad och som bor öster om vägen, att hans familj skall ha t. ex. 90 öre mindre om dagen, därför att hans familj råkar bo just där. Man kan inte bortse från dessa fall. Det talas om att man skall åstadkomma en god anda för de inkallade och deras familjer. Man hjälper sannernigen inte upp den genom att tillämpa denna dyrortsgruppering just i sådana gränsfall.

Man kan inte påvisa, att det är billigare att leva på landsbygden än i städerna. På landsbygden skall man oftast hämta sina matvaror från staden. Man skall köpa t. o. m. sitt bröd därifrån, och sitt svagdricka får man av bryggaren, som kör ut från staden. Det kan inte bli billigare, därför att dessa varor forslas ut på landsbygden. Det kunde vara ett visst fog för dyrortsgrupperingen på den tiden man hade naturhushållning. Men den har man måst gå ifrån, eftersom man inte kan ordna med hjälp i hushållen. Man lever nu på kontanta inköp, och inte som förr, då man förädlade sina egna produkter.

Vi reservanter ha ansett det orättvist, att i detta fall tillämpa dyrortsgruppering, och jag kommer, då vi skola behandla § 4, att yrka bifall till vår reservation, som innebär precis detsamma som socialstyrelsens förslag i denna fråga.

Herr Olsson, Karl Johan: Herr talman! Meningsskiljaktigheterna hänföra sig huvudsakligen till paragraferna 5 och 19 i det föreliggande förslaget. I den förra paragrafen står striden om löneprincipen, sådan utskottet har velat formulera den, och om behovsprincipen, som Kungl. Maj:t har fört fram. I det senare fallet är det fråga om kommunernas bidrag. Beträffande kommunernas bidrag vill jag för min del erkänna, att jag är mest tilltalad av utskottets förslag.

Däremot måste jag i fråga om bestämmelsen i § 5 säga, att jag absolut inte kan förstå utskottets ställningstagande, ehuru jag personligen är anhängare av största möjliga jämlikhet mellan medborgarna. Utskottet har slagit vakt om löneprincipen. Alla skola behandlas lika, anser utskottet. Det ser mycket vackert ut på papperet, och vore det nu så, att dessa människor också behandlades lika, innan de bli inkallade och i övrigt, så skulle den principen vara mycket värdefull. Men nu veta vi ju var och en, att i verkligheten förhåller det sig inte på det viset. Vi ha varit i tillfälle att se många fall under den nu gångna tiden, där inkallade överhuvud taget inte kunnat få ett öre i inkomst utöver den ersättning de få från staten. Det finns återigen andra, som fått uppbära hel lön, halv lön eller tredjedels lön o. s. v. under samma tid. Och i allmänhet är det de bättre ställda, som kunna upprätthålla sina tidigare inkomster i större eller mindre utsträckning, medan de sämst ställda fullständigt förlora alla inkomster. Att under sådana förhållanden slå vakt om löneprincipen på sätt här föreslagits synes mig ingalunda vara befogat eller lämpligt. Jag anser nämligen inte, att det är att eftersträva rättvisa. Jag kan överhuvud taget inte förstå den rättvisa, som i det här avseendet tar sig uttryck däri, att man anser, att t. ex. en wallenbergare skall ha samma bidrag som en statare från Skåne eller en skogsarbetare från Norrland. Jag måste säga, att jag tycker principrytteriet understundom går väl långt.

Jag måste också samtidigt bekänna, att jag inte har den uppfattningen, att behovsprövningen innebär någonting nedsättande. I den mån en sådan föreställning finns, har den tillkommit genom att man utbrett en oriktig uppfattning om innebörden av behovsprincipen.

Jag måste alltså, herr talman, för min del ansluta mig till Kungl. Maj:ts linje i det här avseendet, och jag kommer alltså i fråga om § 5 att utan någon som helst tvekan lägga min röst för Kungl. Maj:ts förslag.

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

Herr **Ström, Fredrik**: Herr talman! Jag kan tyvärr inte instämma med den siste ärade talaren. Min erfarenhet är en fullständigt annan. Det finns ingenting, som till den grad upprör de inkallade, som tanken på en behovsprövning. Det ha vi en så överväldigande erfarenhet av i Stockholms kommunalförvaltning — och jag tror det är likadant i de flesta andra kommuner — att det måste vara ett rent undantag, om man i Borås har kommit till en annan uppfattning.

Jag har också den uppfattningen — och de, som ha med dessa saker inom Stockholms stad att göra, äro av precis samma mening — att behovsprövningen, om den utsträcktes utöver vad utskottet har föreslagit, skulle åstadkomma en sådan försening, en sådan byråkrati och sådana utgifter, att vi icke skulle kunna finna annat än att det mycket snart bleve nödvändigt att vända tillbaka från en sådan väg. Jämte oviljan hos de inkallade mot behovsprövningen i allmänhet skulle denna utvidgade byråkratiska apparat slå ihjäl den stämning, som nu råder hos de inkallade och som är utomordentligt god. Den skola vi akta oss för att på något sätt skada.

Jag går något längre än utskottet för min del. Jag beklagar, att det överhuvud taget förekommer någon som helst behovsprövning. Nu blir det ju bara familjepeningen, som är undantagen behovsprövningen. Det hade varit klokarre och bättre, om utskottet hade godkänt herrar Hages, Olovsons i Västerås och Molanders reservation, som såvitt jag förstår undantar behovsprövningen.

Framför allt berör denna reservation emellertid en annan sak, som också är psykologiskt synnerligen viktig, nämligen frågan om att familjemedlem skulle kunna förpliktas att hos arbetsförmedling anmäla sig för sökande av arbete och att mottaga sådant arbete såsom villkor för att få annan del av familjebidraget än familjepeningens grundbelopp. Här tror jag, att dessa reservanter ha rätt. Det går lättare att nå ett resultat såsom utskottet vill utan denna bestämmelse. Det kommer att vålla mera trassel, svårigheter, oreda och missnöje, om man följer den tvångslinje, som utskottet här är inne på. Man får i sådana tider som dessa taga stor hänsyn till de psykologiska faktorerna. Gör man inte det utan handlar man ungefär så, som om det vore normala tider, så kan följden bli ett synnerligen beklagligt bakslag.

Under sådana förhållanden kan jag för min del i varje fall icke vara med om någon inskränkning i utskottets förslag, utan därvidlag finner jag, att utskottet ifråga om behovsprövningen åtminstone ådagalagt en viss återhållsamhet gentemot att kasta ut dessa frågor i behovsprövningens oändliga trampkvarn. Då det väl inte finns någon möjlighet att denna gång komma längre och att ta bort all behovsprövning, så skall jag inte ställa något yrkande på den punkten.

Vad däremot beträffar den av mig nyss berörda frågan angående familjemedlems plikt att anmäla sig hos arbetsförmedling för att söka arbete och tvång att mottaga sådant arbete för att inte alldeles bli utan bidrag, så tror jag, som jag har nämnt, att det är oklokt. Där yrkar jag, herr talman, bifall till den av herrar Hage, Olovson i Västerås och Molander ställda reservationen.

Herr **Olsson, Karl Johan**: Den föregående ärade talaren betonade mycket starkt de psykologiska faktorerna. Jag vill försäkra honom, att jag beaktar dem i den största möjliga utsträckning. Jag har också möjlighet därtill, ty jag har själv växt upp på livets skuggsida, och jag har min verksamhet på en ort, där den överväldigande delen av befolkningen hör till de fattigaste i samhället. När alltså den föregående ärade talaren förmodade, att man kunde ha en annan uppfattning i Borås än den han har mött här i Stockholm, så ligger det kanske någon sanning i det. Vi ha i Borås en textilarbetarekår, som hör

Förslag till krigsfamiljebidragförordning. (Forts.)

till de lägst avlönade arbetaregrupperna i landet, och dessa textilarbetare få inte ett öre i ersättning av arbetsgivare eller andra, när de rycka in. Å andra sidan finns det grupper, som få hel, halv eller tredjedels lön. Jag försäkrar den föregående talaren, att det ingalunda råder en sådan ovilja mot behovsprövningen bland de breda befolkningslagren, som han till äventyrs kan tro.

Vidare vill jag göra en erinran mot hans invändning, att det skulle bli en väldig försening, en stor byråkrati och en massa onödiga utgifter, om vi skulle behålla behovsprövningen, såsom Kungl. Maj:t föreslagit. Jag vill då fästa hans uppmärksamhet på, att det, som herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet redan anmärkt, i varje fall måste förekomma en behovsprövning.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! Jag har deltagit i behandlingen av detta ärende i andra lagutskottet, dock icke i den omfattning, att jag var närvarande, när beslutet fattades, och därför har jag icke blivit antecknad såsom deltagare. Jag vill dock anföra några synpunkter beträffande de principer, som här behandlas.

Det hade naturligtvis varit önskvärt, när det gäller att bestämma ersättningen för de till beredskap eller mobilisering inkallade, om man hade kunnat få en sådan linje, som antytts i den allmänna tjänstepliktslagen, att var och en skulle erhålla en ersättning, lika stor som den han haft i sin tidigare verksamhet i det civila livet. Då hade ju i alla fall rimliga anspråk blivit tillgodosedda. Nu är det emellertid så, att alla äro ense om att det är finansiellt omöjligt att beträda denna linje, därför att förhållandena äro så kolossalt skiftande, att det skulle leda till orimligheter, varjämte kostnaderna troligen komme att bliva oerhörda. Därför måste man modifiera sig och fastställa belopp, i huvudsak lika för alla, av något lägre storlek.

Jag har för min del inom utskottet anslutit mig till dem som ansett, att Kungl. Maj:ts förslag borde bifallas. Utskottet har emellertid ansett, att högre belopp till familjeförsörjarna än Kungl. Maj:t föreslagit skulle utgå utan behovsprövning, och här har hållits värtaliga anföranden till förmån för utskottets förslag. Jag måste för min del säga, att hela min erfarenhet från en tjuguarig verksamhet på likartade områden säger mig, att det finns två mycket rimliga skäl för att ha en behovsprövning. Som arbetsmarknaden kommer att gestalta sig under de tider, vi nu gå emot, blir efterfrågan på arbetskraft oerhörd stor, och folk kommer att anse det ganska egendomligt, om t. ex. i en familj, där det finns hustru och en myndig dotter men inga barn, detta tillägg skall utgå som ett extra bidrag även om hustrun och dottern ha fullt arbete och erhålla vanlig inkomst. Det vore väl rimligt, om man hade en behovsprövning, ty de som ha arbete och vanlig inkomst behöva måhända inte dessa belopp, om inte speciella förhållanden föreligga. Därför har jag ansett, att Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt om ett mindre belopp, utgående utan behovsprövning, och ett större belopp, som utgår efter behovsprövning, tillfredsställer rimliga krav.

Sedan har man även från utskottets sida ansett, att kommunernas andel i dessa kostnader skall sänkas från en femtedel, som Kungl. Maj:t föreslår, till en tiondel. Kommunernas andel i sådan understödsverksamhet är ju också en stor och viktig stridsfråga, och för min del får jag säga, att min erfarenhet från en tjugufemårig befattning med arbetslöshetspolitiken i vårt land har givit mig anledning att bestämt hävda, att om inte mycket svåra konsekvenser skola inställa sig, måste man ordna det så, att de som pröva och avgöra frågan lokalt få bidraga till kostnaden, ty annars blir man troligen för rundhänt. Det finns ett annat område, som vi snart skola behandla i riksdagen, nämligen

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

mödrahjälpen, där herrarna få se själva, hur det verkar, när lokala myndigheter dela ut statsbidrag, utan att kommunen eller landstinget har någon skyldighet att lämna bidrag. Detsamma kunna vi få uppleva på detta område. Jag har därför för min del inte velat ansluta mig till yrkandet om att det kommunala bidraget skall sänkas på sätt som utskottet föreslår; allt talar för att Kungl. Maj:ts förslag jämväl på denna punkt är väl avvägt.

Jag ber därför att för min del få ansluta mig till Kungl. Maj:ts förslag, och jag kommer alltså att vid de voteringar, som komma att äga rum, rösta för den av herr Linder m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen.

Häri instämde herrar *Tamm* och *Sundberg*.

Herr Norman: Herr talman! I de anföranden som här hållits ha motivrats från respektive talare deras ståndpunktstaganden till de två rakt motsatta bedömningsgrunder, som här gjort sig gällande: å ena sidan att det är skäligt, när staten för sitt intresse utnyttjar medborgarna, att dessa så långt som möjligt få ersättning för sin uppgift att vara ett skydd och ett stöd för familjen, å andra sidan den statsfinansiella synpunkten, som alltid måste noggrant prövas, när staten har att besluta utgifter för det ena eller andra ändamålet.

Redan Kungl. Maj:t har i sitt förslag sökt sig fram till en medelväg, när det gäller att avväga, vilken av dessa motsatta bedömningsgrunder som skulle vara avgörande för bestämmelserna. Utskottets förslag följer i det fallet i princip Kungl. Maj:t. Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet har här framhållit skillnaden mellan utskottets förslag och regeringens, och herr Wistrand uttryckte denna skillnad på ett något annat sätt. Jag skall be att få uttrycka den på ett tredje sätt: Kungl. Maj:t har föreslagit, att beträffande den av familjeförsörjaren mest beroende familjekretsen — hustru, med vilken mannen sammanlever, och minderåriga barn — skall utgå ett visst grundbelopp utan behovsprövning. Utskottets förslag innebär, att detta grundbelopp skulle bli dyrortsgrupperat och fastställas till ett högre belopp än det av Kungl. Maj:t föreslagna. Så kan också skillnaden uttryckas.

Beträffande de motiv som ha föranlett utskottet till det ändringsförslag, som här föreligger, så har herr statsrådet själv anfört ett motiv, som han förstod kunde ha en viss betydelse vid bedömandet, nämligen att det blir en snabbare handläggning av detta spörsmål, om och i den mån familjepeningen icke behöver behovsprövas. Därutöver har också utskottet räknat med att det måste ge den utkallade familjeförsörjaren en viss känsla av trygghet, om han vet att hans familjemedlemmar redan från början äro tillförsäkrade en viss inkomst, och i den mån denna inkomst är större, blir naturligtvis trygghetskänslan för familjeförsörjaren större. Utskottet har inte heller förbisett, att denna behovsprövning beträffande en del av familjepeningen inom den familjekrets, det här gäller, kan föranleda en hel del friktion och besvär. Det är att märka, att man skall inte bara behovspröva, om det angivna högsta beloppet skall utgå, utan som åtminstone jag fattat saken skola de förväntade myndigheterna avgöra, om det är lämpligt med en gradering mellan en krona och 1,75 vad familjebidraget till hustrun beträffar och mellan 40 och 70 öre för minderåriga barn, detta i lägsta dyrortsgruppen. Det kan bli olikheter inom närgränsande kommuner och inom samma kommun, som kunna leda till en hel del friktioner och till en misstänning hos de medborgare som det här gäller.

Nu behöva kanske inte sådana synpunkter vara avgörande, om det gäller att pröva frågan framför allt med utgångspunkt från det statsfinansiella bedömandet av läget. Framför allt herr Wistrand har ju kraftigt understrukit, att

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

den statsfinansiella synpunkten är synnerligen viktig, när det gäller så stora belopp som det här är fråga om, och han beklagade att frågan på grund av förhållandena har handlagts så att lagutskottet har fått taga ståndpunkt till densamma utan att höra statsutskottets expertis. Man kanske får beteckna det som en ödet ironi, att omedelbart efter herr Wistrand uppträdde statsutskottsexperten Johan Nilsson och förordade ett betydligt högre belopp än det som utskottet föreslagit.

Nu är det ju väldigt svårt att säga, vad denna inskränkning av behovsprövningen, som utskottet har föreslagit, skulle kosta. Man möter ju här förhållanden, som man i stor utsträckning inte har utgångspunkter för att bedöma. Utskottet har emellertid räknat med, att med det inkomstläge, som föreligger för det stora flertalet medborgargrupper här i landet, komma de allra flesta, när familjeförsörjaren förlorar sin vanliga inkomst, snart i det läget, att de även vid en behovsprövning måste tillerkännas det högsta beloppet. I penningar kanske det inte blir så väsentlig skillnad vid en tillämpning av den ena och den andra bestämmelsen. Vi ha visserligen inom utskottet kalkylerat med ett, som herr Wistrand sade, mycket avsevärt belopp, men jag skulle tro att även för ekonomiskt ganska väl placerade medborgare det inte dröjer länge, sedan inkomsten förlorats, förr än de äro i samma beroende ställning som de medborgare, som ha haft en lägre inkomst och haft levnadsstandard därefter.

Herr Olsson vände sig med skärpa emot att t. ex. miljonärens hustru skall ha samma förmån i detta fall som den mindre inkomsttagarens, men han slutade med att tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag. Det är alltså för herr Johan Olsson inget upprörande i att miljonärens hustru får en krona, men får hon 1.75, då uppväcker det hans indignation. Det är klart, att kunde man utan några komplikationer tillämpa behovsprövning i detta fall, så skulle detta även enligt min mening vara det riktiga, men jag tror att fördelarna av den begränsning av behovsprövningen för de många, som utskottet här föreslagit, är så betydande, att man icke behöver taga några sådana hänsyn som såvitt jag kan förstå ha varit avgörande för herr Olssons ståndpunktstagande i detta fall.

Utom denna fråga om behovsprövning bör ske eller icke och i vilken utsträckning den bör tillämpas har under debatten berörts några andra bestämmelser i det föreliggande förslaget.

Herr Löfvander diskuterade dyrortsgrupperingens lämplighet eller icke lämplighet. Jag vill i det fallet säga, att de synpunkter som herr Löfvander därvidlag anförde på föreliggande ärende låta höra sig och utgöra rätt godtagbara skäl. Han säger, att det alltid skall bli en behovsprövning, när det gäller hyresbidrag, och då hyran är en av de viktigaste faktorerna, som bestämma dyrortsgrupperingen, kan man här göra den differentiering, som kan vara behövlig och lämplig. Jag skulle ha godtagit det skälet, om det inte vore så att denna proposition och detta förslag om krigsfamiljebidrag sammanhänger nära med en proposition, som nu är under behandling i statsutskottet, beträffande fredsfamiljebidrag, bidrag till de värnpliktiga familjeförsörjarna, när de göra sin fredstjänstgöring. Förordningarna äro konstruerade efter liknande principer. Dessa senare bidrag äro också dyrortsgrupperade, och det skall enligt regeringens förslag ske en behovsprövning, vad beträffar familjepenningen utöver grundbeloppet, som är densamma i bägge förslagen. Men i denna fredsfamiljebidragsförordning är icke upptaget något hyresbidrag, utan det är i stället konstruerat så, att familjepenningens belopp är så mycket högre än i det här förslaget, att den avser att täcka även det behov av hyresbidrag som kan föreligga. I det fallet är det således efter vad jag kan förstå nödvändigt med en dyrortsgruppering, och för

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

att inte komplicera saken utan göra de båda förslagen samordnade, såsom de nu föreligga, har jag inom utskottet inte kunnat medverka till det yrkande om dyrortsgrupperingens avskaffande i detta fall, som herr Löfvander har förklarat, att han här skall framställa. Jag tror att med hänsyn till det sammanhang som råder emellan fredsfamiljebidragsförordningen och denna förordning bör man även här bibehålla dyrortsgrupperingen.

Beträffande bestämmelsen i 16 § om skyldigheten att söka och vid anvisning antaga lämpligt arbete innehåller ju både Kungl. Maj:ts förslag och utskottets förslag, att när det föreligger skäl därtill, skall Kungl. Maj:t ställa denna skyldighet som villkor för erhållande av familjebidrag eller, om Kungl. Maj:t så vill, som villkor för erhållande av annat familjebidrag än det som enligt utskottets förslag skall utgå utan behovsprövning till den krets, som är närmast i behov av familjeförsörjning. Detta innebär således, att det för den där fullvuxna dottern, som herr Hagman talade om, kan föreskrivas arbetskyldighet. Om hon inte uppfyller föreskriften, kan det inte bli tal om någon tilldelning av familjepening, och om hon får arbete har hon inte behov av denna familjepening, som skall utgå efter behovsprövning. Detsamma gäller för andra familjemedlemmar. Jag tror att arbetsplikten, om jag så får uttrycka mig, i detta fall är tillgodosedd i utskottets förslag lika så väl som i Kungl. Maj:ts. Även enligt Kungl. Maj:ts förslag kan ju den situationen inträffa, att hustrun, som får grundbeloppet, kan ha en inkomst därutöver, så att i princip är det på den punkten ingen skillnad mellan Kungl. Maj:ts förslag och utskottets.

Med dessa ord, herr talman, hemställer jag om bifall till 1 §.

Efter härmed slutad överläggning godkändes den nu föredragna paragrafen.

2 och 3 §§.

Godkändes.

4 §.

Denna paragraf hade följande avfattning:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

Familjepening utgår, med iakttagande av vad i 14 § stadgas, för tryggande av familjens uppehälle med *högst* så stort belopp för dag, som för en var av nedan angivna ortsgrupper upptages i följande tariff:

(i utskottets förslag:)

Familjepening utgår, med iakttagande av vad i 14 § stadgas, för tryggande av familjens uppehälle med *högst* så stort belopp för dag, som för en var av nedan angivna ortsgrupper upptages i följande tariff:

1	2	3	4
Ortsgrupp	För hustru eller, där bidrag ej utgår för hustru, annan familjemedlem, som förestår den värnpliktiges hem	För annan familjemedlem <i>över</i> 16 år än som avses i kol. 2	För annan familjemedlem <i>under</i> 16 år än som avses i kol. 2
	kronor	kronor	kronor
I	1: 75	1: —	0: 70
II	2: —	1: 25	0: 80
III	2: 25	1: 50	0: 90

Familjepening fastställs särskilt för varje familjemedlem samt utgår efter den ortsgrupp, till vilken den kommun är att hänföra, som enligt vad i 17 § stadgas skall utbetala beloppet. I fråga om kommunernas hänförelse till

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

ortsgrupp skall tillämpas den enligt lagen om folkpensionering verkställda indelningen. Ort utom riket hänföres till ortsgrupp III.

I motiveringen hade utskottet anfört, att en av utskottet föreslagen begränsning av behovsprövningen syntes böra föranleda, att ordet »högst» i paragrafens första stycke icke kursiverades.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Linder* och *Wistrand* samt fröken *Ebon Andersson* ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet.

Enligt en annan reservation hade jämväl herr *Ekströmer* ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i nu ifrågakommande del.

Slutligen hade reservation avgivits av herrar *Löfvander* och *Gardell*, vilka, med erinran om att bostadsbidragets storlek enligt utskottets mening skulle särskilt prövas och att genom nämnda bidrag rådande åtskillnader i levnads-kostnader väsentligt kunde utjämnas, ansett, att dyrortsgruppering vid utbetalning av krigsfamiljebidrag ej borde ifrågakomma, och på grund härav i anslutning till av socialstyrelsen framlagt förslag påyrkat, att 4 § skulle erhålla följande lydelse:

Familjepenning utgår, med iakttagande av vad i 14 § stadgas, för tryggnade av familjens uppehälle med högst följande belopp för dag:

- 1) För hustru eller, där bidrag ej utgår för hustru, annan familjemedlem, som förestår den värnpliktiges hem kronor 2:—
- 2) För annan familjemedlem *över* 16 år än som avses i punkt 1 » 1: 50
- 3) För annan familjemedlem *under* 16 år än som avses i punkt 1 » 1:—

Herr Wistrand: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Löfvander: Herr talman! Jag yrkar bifall till min och herr Gardells reservation.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på den under behandling varande paragrafen yrkats 1:o) att densamma skulle godkännas i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag i ämnet; samt 2:o), av herr *Löfvander*, att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av honom och herr *Gardell* vid utlåtandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av utskottets förslag till paragrafens lydelse samt vidare enligt berörda yrkanden; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande i enlighet med utskottets förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wistrand* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till det under 1:o) här ovan upptagna yrkandet.

Herr *Löfvander* äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Förslag till krigsfamiljebidragförordning. (Forts.)

Den, som till kontraproposition i huvudvoteringen angående 4 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 18 punkten A framställda förordningsförslaget antager godkännande av paragrafen i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraproposition i nämnda votering antagits paragrafens godkännande med den lydelse, som påyrkats av herr Löfvander.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 4 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 18 punkten A framställda förordningsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag i ämnet.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Norman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 57.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

5 §.

I denna paragraf var första stycket så lydande:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

Av familjepeningen utgår för de i 3 § a) avsedda familjemedlemmarna visst grundbelopp utan behovsprövning. Grundbelopp utgör för hustru en krona och för varje barn eller adoptivbarn under sexton år 40 öre.

(i utskottets förslag:)

För familjemedlem, som avses i 3 § a), utgår familjepening utan behovsprövning med det högsta belopp, varmed enligt 4 § familjepening kan utgå för den ifrågavarande familjemedlemmen.

Såsom förut omnämnts hade herrar *Linder* och *Wistrand* samt fröken *Ebon Andersson* enligt avgiven reservation ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet.

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

Enligt herr *Ekströmers* förut berörda reservation hade även denne reservant ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i fråga om förevarande paragraf.

Slutligen hade reservation anförts av herr *Sandström*, som ansett, att utskottet av statsfinansiella skäl bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag, att visst grundbelopp av familjepeningen skulle utgå *utan* behovsprövning, men att familjepening i övrigt skulle utbetalas allenast i den mån behov därav skäligen kunde antagas föreligga, och på grund därav yrkat, att utskottet bort i enlighet med Kungl. Maj:ts proposition föreslå följande lydelse av 5 § första stycket:

Av familjepeningen utgår för de i 3 § a) avsedda familjemedlemmarna visst grundbelopp utan behovsprövning. Grundbelopp utgår för hustru en krona och för varje barn eller adoptivbarn under sexton år 40 öre.

Herr **Norman**: Jag tar för givet, att principavgörandet nu kom att ske vid 4 §. I sak är det ingen skillnad mellan Kungl. Maj:ts förslag och utskottets förslag i den paragrafen; skillnaden var ju bara, att medan i Kungl. Maj:ts förslag ordet »högst» kursiverats, har detta ändrats i utskottets förslag därför att enligt 5 § i samma förslag en del av de belopp, som stå i tariffen i 4 §, alltid skola utgå med det högsta beloppet. Då alltså principavgörandet redan nu torde vara träffat, kan jag inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag beträffande 5 §.

Jag tror jag dock skall tillägga en sak, som jag glömde erinra om, när jag nyss hade ordet. Herr Karl Johan Olsson framhöll det oriktiga i att en del medborgare, som kanske få bibehålla större delen av sin lön, skola därutöver få denna familjepening, under det andra, som förlora sina inkomster, få nöja sig med det lilla som det här är fråga om. Jag vill i det fallet erinra om vad som stadgas i 5 § sista stycket beträffande statstjänarna, som ju äro genom bestämmelser i civila avlöningsreglementet tillförsäkrade en större del av sin lön vid militärtjänstgöring av här ifrågavarande art. I detta stycke medges Konungen rätt att utfärda undantagsbestämmelser med innehåll att familjepeningen i så fall skall begränsas. Här finns sålunda en bestämmelse, som kan i tillämpningen borteliminera den orättvisa, som herr Olsson i det fallet påpekat. Vad medborgare med annan civil anställning beträffar, vilka också ibland få bibehålla en del av sin lön vid inkallelse till tjänstgöring av här ifrågavarande art, så torde väl detta i praktiken justeras så att det blir en lämplig avvägning med beräkning även av den familjepening som här utgår.

Jag hemställer alltså, herr talman, om bifall till utskottets förslag i 5 §.

Herr **Wistrand**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag i den föredragna paragrafen.

Herr **Olsson, Karl Johan**: Herr talman! Det var anmärkningsvärt, att herr Norman nu försökte släta över den motsättning han tidigare funnit mellan Kungl. Maj:ts förslag och utskottets förslag. Jag tror emellertid inte att detta har lyckats, och jag anser mig därför alltjämt böra yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag beträffande den föredragna paragrafen.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag tillåter mig endast här anföra, att herr Normans uppgift, att ett principavgörande skett genom beslutet i fråga om 4 §, ju i varje fall icke kan ha någon formell grund.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de ykanden, som därunder framkommit, propositioner, först på

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)
godkännande av den nu ifrågavarande paragrafen samt vidare därpå att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, Kungl. Maj:t föreslagit; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag, sig anse denna proposition vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr *Wistrand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 5 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 18 punkten A framställda förordningsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, Kungl. Maj:t föreslagit.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Norman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;

Nej — 69.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

6—15 §§.

Godkändes.

16 §.

Första stycket av förevarande paragraf hade följande lydelse:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

När skäl därtill äro, må Konungen såsom villkor för erhållande av familjebidrag eller annan del av familjebidrag än familjepennningens grundbelopp stadga skyldighet för familjemedlemmarna att i enlighet med de föreskrifter Konungen utfärdar hos organ för den offentliga arbetsförmedlingen anmäla sig såsom arbetssökande samt antaga lämpligt arbete i den mån sådant erbjudes. Har sådan skyldighet stadgats, gäller, att familjepennning eller den del därav stadgandet avser eller sjukbidrag ej må utgå för familjemedlem, som underlåter att fullgöra skyldigheten, samt att bo-

(i utskottets förslag:)

När skäl därtill äro, må Konungen såsom villkor för erhållande av familjebidrag eller annan del därav än den, som enligt 5 § första stycket utgår utan behovsprövning, stadga skyldighet för familjemedlemmarna att i enlighet med de föreskrifter Konungen utfärdar hos organ för den offentliga arbetsförmedlingen anmäla sig såsom arbetssökande samt antaga lämpligt arbete i den mån sådant erbjudes. Har sådan skyldighet stadgats, gäller, att familjepennning eller den del därav stadgandet avser eller sjukbidrag ej må utgå för familjemedlem, som underlåter att fullgöra skyldigheten,

*Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)**(i Kungl. Maj:ts förslag:)**(i utskottets förslag:)*

stads- eller näringsbidrag ej må utgå, med mindre sagda skyldighet fullgöres av varje familjemedlem, vilken är inhytt i den värnpliktiges bostad eller eljest genom hans försorg beredes bostad.

samt att bostads- eller näringsbidrag ej må utgå, med mindre sagda skyldighet fullgöres av varje familjemedlem, vilken är inhytt i den värnpliktiges bostad eller eljest genom hans försorg beredes bostad.

På sätt förut angivits hade herrar *Linder* och *Wistrand* samt fröken *Ebon Andersson* enligt avgiven reservation ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet.

Jämväl herr *Ekströmer* hade enligt sin förut omnämnda reservation ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag beträffande den nu ifrågasvarande paragrafen.

Reservation hade slutligen avgivits av herrar *Hage*, *Olovson* i Västerås och *Molander*, vilka inom utskottet hemställt, utom annat, att utskottet måtte tillstyrka i motionen II: 208 framfört yrkande, att riksdagen icke måtte bifalla Kungl. Maj:ts förslag om en 16 § av innebörd, att familjemedlem skulle kunna förpliktas att hos arbetsförmedling anmäla sig för sökande av arbete och mottaga sådant arbete.

Herr Ström, Fredrik: Jag ber att få yrka, att denna paragraf måtte utgå.

Herr Norman: Jag hemställer om bifall till Kungl. Maj:ts förslag på grund av det beslut, som nyss fattades.

Herr Wistrand: Jag skall också be att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Det torde vara en ren konsekvens av det föregående voteringsresultatet beträffande 5 §.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att därunder yrkats 1:o) att den nu föredragna paragrafen skulle godkännas med den lydelse, Kungl. Maj:t föreslagit; samt 2:o) att kammaren skulle besluta, att nämnda paragraf skulle utgå ur förslaget.

Sedermera gjordes propositioner, först på godkännande av utskottets förslag till paragrafens lydelse samt vidare enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till det under 1:o) här ovan upptagna yrkandet vara med övervägande ja besvarad.

17 och 18 §§.

Godkändes.

19 §.

Denna paragraf lydde:

*(i Kungl. Maj:ts förslag:)**(i utskottets förslag:)*

Kommun, som enligt 17 § utgivit familjebidrag, äger av staten återfå så stort belopp, som motsvarar vad kommunen utgivit av familjepennings grundbelopp samt fyra femtedelar av vad kommunen därutöver utbetalt;

Kommun, som enligt 17 § utgivit familjebidrag, äger av staten helt återfå ett belopp motsvarande av familjepening vad kommunen enligt 5 § första stycket utgivit utan behövsprövning och av näringsbidrag vad kom-

*Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)**(i Kungl. Maj:ts förslag:)*

dock att vad Stockholms stad på grund av stadgandet i 17 § första stycket andra punkten utgivit skall i sin helhet återgäldas av staten. Beloppet av vad kommun sålunda äger återfå fastställas av länsstyrelsen.

(i utskottets förslag:)

munen enligt sistnämnda stadgande skulle hava utgivit utan behovsprövning, därest bidraget utgjorts av familjepening. Därjämte äger kommunen av staten erhålla gottgörelse för nio tiondelar av den del av familjebidraget, som icke i sin helhet ersättes av statsmedel; dock att vad Stockholms stad på grund av stadgandet i 17 § första stycket andra punkten utgivit skall i sin helhet återgäldas av staten. Beloppet av vad kommun sålunda äger återfå fastställas av länsstyrelsen.

Då särskilda skäl därtill föranleda, må Konungen medgiva högre statsbidrag, än i första stycket sägs.

Såsom förut omnämnts hade herrar *Linder* och *Wistrand* samt fröken *Ebon Andersson* enligt avgiven reservation ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet.

Även herr *Ekströmer* hade enligt den av honom avgivna reservationen ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i nu förevarande del.

Herr Wistrand: Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Norman: Utskottets förslag innebär ett försök till sammanjämkning mellan den ståndpunkten, att det här är fråga om utgifter som i sin helhet böra betalas av statsmedel, och den synpunkten, att, när nu kommunerna genom sina organ skola handhava bidragsutdelningen och efter behovsprövning bestämma om hur stora bidragen skola bliva, måste det vara lämpligt att kommunerna svara för en viss del av kostnaderna. På grund av det beslut, som kammaren tidigare har fattat i fråga om familjepeningen, att endast visst grundbelopp skall utgå utan behovsprövning, kommer en större utgiftssumma att påvåla kommunerna än vad som varit fallet om utskottets förslag om familjepeningen godtagits. Önskemålet om en sänkning av kommunandelen torde i denna situation göra sig ännu mera gällande.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets förslag i den föredragna paragrafen.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den under behandling varande paragrafen samt vidare därpå att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, Kungl. Maj:t föreslagit; och förklarade herr talman, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wistrand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 19 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 18 punkten A framställda förordningsförslaget, röstar

Ja;

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse Kungl. Maj:t föreslagit.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wistrand* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 84;

Nej — 34.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

20 §.

Godkändes.

21 §.

Denna paragraf hade följande avfattning:

Konungen förordnar viss myndighet att öva tillsyn å denna förordnings tillämpning (tillsynsmyndigheten).

I denna förordning avsedda ärenden skola å kommuns vägnar handläggas av en familjebidragsnämnd. Kommun må antingen inrätta särskild dylik nämnd eller ock uppdraga åt annan kommunal myndighet än fattigvårdsstyrelsen att vara familjebidragsnämnd.

Särskild familjebidragsnämnd utses av dem, som i allmänhet utöva kommunens beslutanderätt, samt består av tre eller fem ledamöter. Jämte ledamöterna utses suppleanter till lika antal. Därvid bestämmes tillika, i vilken ordning suppleanterna skola inkallas. Vid val av ledamöter och suppleanter skall tillses, att erfarenhet på den sociala behovsprövningens område blir företrädd inom nämnden. Med avseende å valbarhet, rätt att avsäga sig uppdraget, tjänstgöringstid, fyllnadsval, val av ordförande och vice ordförande, ordningen för besluts fattande samt förande av protokoll skall i fråga om särskild familjebidragsnämnd i tillämpliga delar gälla vad som finnes stadgat angående byggnadsnämnd.

Enligt den av herr *Ekströmer* avgivna reservationen hade reservanten ansett, att utskottet bort, med tillstyrkande av motionen I: 161, föreslå, att orden »än fattigvårdsstyrelsen» skulle utgå ur 21 § andra stycket, som sålunda skulle få följande lydelse:

I denna förordning avsedda ärenden skola å kommuns vägnar handläggas av en familjebidragsnämnd. Kommun må antingen inrätta särskild dylik nämnd eller ock uppdraga åt annan kommunal myndighet att vara familjebidragsnämnd.

Herr *Ekströmer*: Herr talman! Jag skulle egentligen ha kunnat inskränka mig till att helt enkelt yrka bifall till herr *Wistrands* m. fl. reservation, om

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)
 icke just i denna paragraf förefunnits en oformlighet, som jag inte vill alldeles stillatigande låta passera.

När nu kommunerna skola handhava de i den föreslagna förordningen avsedda ärendena, hava de enligt Kungl Maj:ts förslag att välja mellan att antingen tillsätta en särskild familjebidragsnämnd eller uppdraga detta handläggande åt redan befintliga nämnder, *dock icke åt fattigvårdsstyrelsen*. Detta undantag är ganska märkeligt, eftersom väl, mänskligt att döma, fattigvårdsstyrelsen i en kommun just är den institution, som bäst kan taga vara på de ifrågavarande angelägenheterna genom sin vidsträckta personalkännedom och sin vana att bedöma likartade frågor.

En nutida fattigvårdsstyrelse är ju icke alls att jämföra med forna dagars fattigvårdsnämnder. I en modern fattigvårdsstyrelse sitta i regel socialt högt intresserade personer, män och kvinnor, såsom ledamöter, vilka efter bästa förstånd och med största diskretion försöka att bispringa sina mindre lyckligt lottade medmänniskor. Våra fattigvårdsmyndigheter ha också inom hela landet förskaffat sig ett allt större och större förtroende. Nog synes det då vara oriktigt, att just riksdagen genom ett beslut som det, som nu föreslås av Kungl. Maj:t och utskottet, skall undergräva detta växande förtroende.

Anledningen till att denna bestämmelse i 21 §, att fattigvårdsstyrelsen ej skall få tjänstgöra som familjebidragsnämnd, tillkommit har enligt vad som upplysts i utskottet varit endast den, att en del unga värnpliktiga skulle förklarat att det skulle gå deras ära för nära att de fått att göra med fattigvårdsmyndigheterna, när det gällt understöd etc. Detta skäl kan jag för min del icke finna vara bärande, även om Kungl. Maj:t genast föll för frestelsen att tillmötesgå dessa värnpliktigas önskan.

Vi ha ju en fattigvård här i landet, och ingen människa vill så vitt man vet avskaffa den. Det synes mig då vara alldeles orimligt, att man skall på detta sätt diskvalificera den. I nuvarande oroliga tider vet ingen människa, hur länge han får behålla sitt levebröd, man vet icke, vad som kan hända i morgon eller om ett år, och då är det väl just nu ännu mindre skäl än annars att ge näring åt den gamla föräldrade föreställningen, att det skulle vara en skam att i nödens stund begära bidrag från fattigvården.

Herr talman! Man förstår, att det är det där gamla namnet fattigvård, som sticker i ögonen och som är förhatligt. Men varför icke då, som jag sagt en gång förut här i kammaren, helt resolut kasta bort detta namn och hitta på något annat i stället. Namnbyten äro ju inte så ovanliga nu för tiden, och det lär väl finnas folk inom våra ämbetsverk, som skulle kunna hitta på ett bättre namn än »fattigvård».

Herr talman! Jag slutar mitt anförande med att helt enkelt yrka bifall till den reservation, som jag har avgivit.

I detta anförande instämde herr *Andersson, Anders*.

Herr **Norman**: Jag instämmer med herr Ekströmer, att mycket nog skulle vara vunnet, om man kunde finna ett annat namn för den sociala omvårdnadsinstitution, som det här är fråga om. Herr Ekströmer har redan anført, vad som har varit ett av motiven till att denna bestämmelse, att fattigvårdsstyrelse ej må vara familjebidragsnämnd, kommit med i Kungl. Maj:ts förslag och att utskottet har godtagit densamma. Även om man erkänner värdet av alla de synpunkter, som herr Ekströmer här har framfört, och som motionären har anført i sin motion, är det psykologiskt lämpligt, att den av utskottet föreslagna bestämmelsen rörande familjenämndernas sammansättning skall bibe-

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

hållas. Jag tror icke att man förlorar någonting på det. Då det väl i stor utsträckning kommer att tillsättas särskilda familjebidragsnämnder i de olika kommunerna, blir det tillfälle för de kommunala myndigheterna att vid valet av familjebidragsnämnd tillgodogöra sig de insikter och erfarenheter på den sociala behovsprövningens område, som finnas inom kommunen. Detta gör mig benägen att tro, att det i varje fall i praktiken skall kunna ordnas på bästa sätt.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till Kungl. Maj:ts förslag, vilket i detta fall också är detsamma som utskottets yrkande.

Herr Holmström: Herr talman! Jag har avlämnat den motion, som föranlett herr Ekströmers reservation. Jag skall därför anhålla att få taga kammarrens tid en kort stund i anspråk. Jag anser nämligen att det här gäller en mycket viktig princip.

Jag vill, herr talman, säga, att jag tyckte att denna motion var en av de bästa, som jag har skrivit, och jag var då på det klara med att utskottet skulle tillstyrka den. Men så har till min stora förvåning och besvikelse icke skett. Det är endast herr Ekströmer som i sin reservation velat tillstyrka den. Jag har emellertid anledning att till utskottet framföra min tacksamhet för att motionen fått ett visst erkännande, då utskottet säger, att det »finner de av motionären anförda synpunkterna beaktansvärda» samt anser sig »nödsakat att avstyrka denna motion». Jag skall kvittera utskottets vänliga uttalande med att säga, att detta inger mig förhoppning om att isen kanske nu börjar bli bruten för den idé, som ligger till grund för min motion.

I motionen föreslås en praktisk åtgärd av stor betydelse, men den förestavas också, det vågar jag försäkra, av ideella bevekelsegrunder.

Varför anser sig nu utskottet »nödsakat» att avstyrka motionen? Jo, utskottet säger: »Emellertid torde man i förevarande fall icke kunna undgå att fästa största avseende vid de psykologiska faktorer, som på mångfaldigt sätt kommit till uttryck under inkallelserna till förstärkt försvarsberedskap.» Det är allt vad utskottet har att anföra för sitt avstyrkande. Jag vet, att sådana psykologiska faktorer finnas att räkna med, men det är dessa faktorer som jag vill eliminera. Det är just min ideella bevekelsegrund, som jag nyss talade om. Jag har i motionen ägnat stor uppmärksamhet åt dessa faktorer.

Jag säger bland annat i motionen, att departementschefens motivering för att fattigvårdsstyrelsen icke skall kunna få i uppdrag att vara familjebidragsnämnd synes grunda sig på den uppfattningen, att det är mindervärdigt och förödmjukande att mottaga hjälp genom fattigvården. Min uppfattning är däremot den att en sådan uppfattning hos allmänheten numer torde vara sällsynt, trots att herr Ström i sitt anförande nyss uttalat sig i motsatt riktning. Jag tror, att det är en ganska liten grupp bland medborgarna, som anser det förödmjukande, men just dessa göra sig mycket hörda. Denna uppfattning förekommer mera i vissa särskilt känslöbetonade men för det praktiska arbetet i denna gren av socialvården ganska främmande kretsar. Tidigare mötte man oftare den uppfattningen, men den var långt ifrån allmän. Hur skall man eljest förklara det förhållandet, att så glädjande många lämnat donationer att förvaltas av fattigvårdsstyrelserna för hjälp åt personer, som icke äro i behov av fattigvård och som tillhöra vissa i donationsbestämmelserna särskilt angivna medborgargrupper, för vilka donatorerna särskilt ömmat. Dessa donatorer hava givetvis icke menat, att det skulle vara mindervärdigt eller förödmjukande för dem, som sålunda varit föremål för deras särskilt ömna omtanke, att mottaga hjälpen genom fattigvårdsstyrelsen.

I detta sammanhang skall jag be att få framhålla en annan synpunkt. Det

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

är många hederliga och praktiga människor, som av olika anledningar måst anlita fattigvården. Förstår man icke, att man, genom att framföra sådana för fattigvården förklenande tankar, sätter en mindervärdighetsstämpel på alla dem, som måste anlita fattigvård! Varför skall, för att taga ett exempel, en gammal präktig gumma, som gjort ifrån sig sitt livs dagsverken och som på ålderdomen måste lita till fattigvården, ingivas den känslan att det ligger något mindervärdigt över den hjälp och den trygghet, som samhället skänker henne! Det är ett humanitärt krav, att en sådan uppfattning icke legaliseras av statsmakterna. Jag har tidigare i denna kammare reagerat emot detta. Varför skall man göra en klasskillnad mellan dem, som behöva samhällets hjälp! De psykologiska faktorer, som enligt utskottsutlåtandet på mångfaldigt sätt kommit till uttryck under inkallelserna till förstärkt försvarsberedskap, förestavas just av sådana klassynpunkter. Jag högaktar den man, som rycker in till förstärkt försvarsberedskap, men jag högaktar också den gamla gumma, som jag nyss talade om. Varför skall riksdagen nu genom ett bifall till utskottets förslag legalisera denna uppfattning om fattigvården? Jag skall inte förbigå det förhållandet, att denna diskvalificering av fattigvården även återfaller på de män och kvinnor, vilka av kommunerna äro utsedda till ledamöter i fattigvårdsstyrelserna och vilka i regel med stor hängivenhet ägna sig åt sitt arbete. Det återfaller också på de män och kvinnor, vilka som funktionärer gjort arbetet inom fattigvården till sin livsgärning. I förrgår utsände Kungl. Maj:t genom länsstyrelserna ett cirkulär till ordförandena i stadsfullmäktige, kommunalfullmäktige och kommunalstämma med anmodan till dessa att så fort som möjligt föranstalta om beslut att tillsätta familjebidragsnämnd. Det angives i detta cirkulär, hur dessa nämnder skola vara sammansatta. Familjebidragsnämnden skall bestå av tre eller fem ledamöter jämte lika många suppleanter för dessa, men det står också i cirkuläret att därtill icke får utses fattigvårdsstyrelse. Så säges det vidare att vid val av ledamöter och suppleanter skall tillses, att erfarenhet på den sociala behovsprövningens område blir företrädd inom nämnden. Men då denna skall bestå av tre eller fem ledamöter, kan det väl icke bli fråga om andra än ledamöterna i fattigvårdsstyrelserna eller fattigvårdsfunktionärer. Det skall alltså bli en »sill i kapprock», som, enligt historien, soldaten lätt känner igen. Tror man på någon slags kategoriklyvning hos en ledamot av fattigvårdsstyrelsen? Tror man, att han blir en helt annan och bättre människa, då han sitter i familjebidragsnämnden, än då han sitter i fattigvårdsstyrelsen?

Nu skall jag, herr talman, be att få övergå till de praktiska synpunkterna. Enligt utskottets förslag skola ju kommunerna antingen utse en särskild familjebidragsnämnd eller också överlämna åt annat kommunalt organ än fattigvårdsstyrelsen att vara familjebidragsnämnd. Till vad herr Ekströmer redan har sagt härom, ber jag att få lägga ytterligare några ord.

Det är säkerligen hos de allra flesta kommuner en stark önskan att få begagna sig av möjligheterna att uppdraga detta arbete åt ett redan befintligt kommunalt organ hellre än att sätta igång med ännu ett nytt med ny personal- och ledamotsuppsättning och med helt ny organisation. Särskilt för de mindre kommunerna, som redan nu ha ganska svårt att rekrytera alla sina kommunala nämnder och styrelser, bör detta vara en lättnad. Men nu har propositionen utslutit just den kommunala myndighet, som grundar större delen av hela sin sociala hjälpverksamhet på behovsprövning, nämligen fattigvårdsstyrelsen, och som därför måste anses besitta de bästa kvalifikationerna och den största erfarenheten på detta område. Fattigvårdsstyrelsen har ju dessutom redan en organisation, lämpad efter sin kommuns storlek och struk-

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

tur, en organisation, som omedelbart kan träda i funktion, när så behövs, på vissa håll kanske med någon erforderlig utbyggnad. Vilka kommunala organ ha vi i övrigt, som kunna ifrågakomma? Ja, det har talats om arbetslöshetskommittén och om kristidsnämnden. Arbetslöshetskommittén är sammansatt med hänsyn till sina speciella uppgifter och torde därför i regel icke äga för denna verksamhet erforderliga kvalifikationer. Dessutom är i många kommuner någon arbetslöshetskommitté icke tillsatt. Kristidsnämnden är likaledes sammansatt med hänsyn till sitt speciella arbete, som är av helt annan karaktär än den ifrågavarande hjälpverksamheten. Och vid krig eller krigsfara, då just familjebidragsnämnden skall träda i funktion, har väl kristidsnämnden mer än nog att göra med sina ordinarie uppgifter för att den också skall ta hand om detta uppdrag, som ju kräver erfarenhet och rutin och snabb expediering, så att de inkallade inte skola behöva vänta så länge på resultat av sina framställningar.

Dessa båda organ, som man i diskussionen har pekat på, torde alltså inte vara lämpade att använda som familjebidragsnämnd, medan däremot, som jag nu sökt visa, just fattigvårdsstyrelsen är det. De skäl, som anförts mot att fattigvårdsstyrelsen skall kunna få ett sådant uppdrag, böra, som jag också sökt visa, icke tillmätas betydelse. Jag vill i detta sammanhang erinra om att fattigvårdsstyrelserna redan nu i flera former bedriva verksamhet, som icke har fattigvårdskaraktär. Som exempel kan jag nämna kommunalt pensionstillskott, kommunala tillskott till invalidunderstöd, blindhetsersättning, barnbidrag eller bidragsförskott samt sjukvårdsbidrag. Jag kan vidare erinra om att fattigvårdsstyrelserna utfärda intyg för värnpliktiga, när det gäller uppskov eller befrielse från värnpliktstjänstgöring, familjeunderstöd och bostadsbidrag enligt nu gällande bestämmelser.

Det har påpekats att det i höstas var så, att det dröjde avsevärt länge, innan familjerna kunde komma i åtnjutande av sina bidrag. Det var då mycket vanligt, att de vände sig till fattigvårdsstyrelsen. Så gjorde de också till vår fattigvårdsstyrelse. Jag har fått det intrycket, att de inte alls ansågo sig som sämre människor, därför att de fingo sådana förskott genom fattigvårdsstyrelsen. Men, som sagt, det finnes sådana, som av olika bevekelsegrunder driva den propagandan.

Det är alltså, herr talman, av rent praktiska, men även av humanitära skäl olämpligt att fastslå, att en kommun inte skall kunna få uppdraga åt fattigvårdsstyrelsen att vara familjebidragsnämnd. En kommuns beslutande organ känna ju sin fattigvårdsstyrelse och känna förhållandena inom sin kommun. Därför böra de väl också få frihet att, om de så anse lämpligt, ge detta uppdrag åt fattigvårdsstyrelsen. Det är alltså inte fråga om ett *tvång* för kommunen att ge uppdraget åt fattigvårdsstyrelsen. Nog böra vi väl, ärade kammarledamöter, ha så pass stort förtroende för kommunalmännen i landet, att vi skola kunna överlämna åt dem att bedöma, vad som i detta hänseende är lämpligt i deras egen kommun. Vi skola väl ha något kvar av den kommunala självstyrelsen i vårt land!

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till herr Ekströmers reservation.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Kammarerna har nyligen — jag tror i förvirringens tecken, ty flera ledamöter ha meddelat mig, att de av misstag ha röstat som de gjort, när det gällde behovsprövningen — fattat ett beslut, som jag måste beteckna såsom mycket olyckligt och som säkerligen kommer att medföra stora svårigheter och tråkiga verkningar. Men skulle man nu fortsätta på denna olyckliga väg och även hänvisa dessa behovsprövningar till

Förslag till krigsfamiljebidragförordning. (Forts.)

fattigvården, så tror jag att den sista villan blir värre än den första.

Det är inte alls så, som min ärade vän herr Holmström säger, att vi inte ha förtroende till fattigvården. Men det förhåller sig så — och det är en sak, som åtminstone vi äro mycket angelägna att ta vara på — att svensken av gammalt har hållit sig för stolt att gå till det allmänna och tigga om dess stöd annat än i yttersta nödfall. Det har icke varit och icke ansetts vara något berömvärt att gå till fattigvården. Det är också så, att vid fattigvården häfta många skavanker, t. ex. att man i vissa fall förlorar sin rösträtt när man är fast omhändertagen av det allmänna. Detta har givit en viss, mindre fördelaktig bild av fattigvården. Vidare häftar vid fattigvården av helt naturliga skäl en svårighet, som består i den behovsprövning, som av gammalt ansetts vara nödvändig och som i varje fall i de stora städerna har medfört en byråkratisering, som icke varit av godo. Därför har det blivit en uppfattning — mycket emot den uppgift, som fattigvården har, och med allt erkännande åt dem, som arbeta inom densamma — att man går icke till fattigvården. Man gör det inte, om man inte är absolut nödd och tvungen därtill.

Men här är det ju fråga om de inkallade, de som skola försvara oss och vårt lands frihet. Skola vi låta de anhöriga, därför att deras försörjare äro ute och försvara landet, nödgas gå till fattigvården och där tigga om livsuppehälle och nödtorft? Förstår man inte de psykologiska orsaker, som här äro till finnandes, så behöver man ju bara, under denna tid, som gått, ha studerat tidningarna. På varenda ort över hela landet, från den minsta till den största, har det varit oerhörda klagomål över liknande företeelser, som här skulle komma att uppstå, om viginge den väg, som herr Holmström föreslår. Och när Kungl. Maj:t har valt en annan väg, så har det säkerligen förelegat mycket starka skäl därtill. Man kan väl inte påstå, att Kungl. Maj:t, som har hand om denna sak, är alldeles obekant med erfarenheterna. Snarare tror jag, att Kungl. Maj:t är mycket väl insatt i dessa erfarenheter. Det betyder sålunda inte något misstroende mot fattigvården eller dess funktion, att man inte till densamma vill föra över en sådan sak som denna — hjälpen åt de inkallades anhöriga.

Slutligen möter det inga praktiska svårigheter att ordna så att man får kvalificerade kommunalmän i de nämnder eller styrelser, som skulle tillsättas för att handha detta arbete. Det finnes många, både inom och utom fattigvården, som därtill äro kvalificerade. Och det är en väsentlig skillnad att låta denna sak handhas av särskilda nämnder mot att låta fattigvården övertaga densamma. I själva verket bottnar ju detta ytterst beklagliga förhållande därtuti, att statsmakterna, som i tjugu år ha hållit på med att söka reformera och omdana fattigvården i vårt land, icke ännu ha lyckats komma till en modern ordning. Det är det gamla fattigvårdsnamnet, som måste bort. Fattigvården måste få ett nytt namn. Nya, moderna principer måste få göra sig gällande. Då kan den stora allmänheten komma till en annan uppfattning rörande samhällets hjälpverksamhet än den som nu råder.

Jag måste som min mening uttala, att om man till den inkrånglade och byråkratiska behovsprövning, som kommer att ske på grund av det beslut, som tidigare fattats, också beslutar att överlämna detta till fattigvården, så kommer det att medföra, att de inkallade säkerligen gripas av den största besvikelse, och vi komma i ännu högre grad än hittills att få höra deras klagomål och harm.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Andersson, Karl: Herr talman! Sedan kammaren fattat beslut om 5 § och behovsprövning i detta avseende således skall försiggå enligt samma

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

ordning, som gäller fattigvårdsbidrag, anser jag det vara fullkomligt konsekvent, att fattigvårdsstyrelserna, där kommunerna så önska, icke utestängas från möjligheten att få vara de organ, som omhänderhava denna behovsprövning. Ty det är väl ändå så — i varje fall i landskommunerna — att det är fattigvårdsstyrelserna, som ha den största erfarenheten på detta område och som bäst känna medlemmarnas behov. I detta avseende är jag förekommen av herr Holmström. Jag vill till alla delar instämma i vad han yttrat rörande de praktiska sidorna av denna sak. Liksom han ser jag detta ur rent praktiska synpunkter. Men det finnes givetvis också andra. Jag tror emellertid, att de psykologiska synpunkter, som här anlagts på denna fråga, ytterst bottna i en förlegad uppfattning rörande fattigvården och fattigvårdsstyrelserna. Vi få väl ändå komma ihåg, att det i vårt samhälle alltjämt finnes ofantligt många människor, som dagligdags äro hänvisade till fattigvården. Ja, det finnes i många av våra stora städer upp till tio procent av befolkningen, som för sitt uppehälle är hänvisad till fattigvården.

Är det meningen att dessa människor, som få hjälp, och de fattigvårdsstyrelser, som betjäna dessa de fattigaste i samhället, på något sätt skola stämplas som mindervärdiga och att fattigvårdsstyrelserna i allmänhet skola anses ur stånd att sköta ett uppdrag som detta, därför att de i vardagslag måste syssla med de fattigaste människorna i samhället? Jag kan icke godkänna ett sådant resonemang. Jag kan heller icke finna, att fattigvårdsstyrelserna i våra kommuner på något sätt äro mindervärdiga eller förtjänta av ett miss-troude i detta fall.

Nu vet jag, att ledamöter av fattigvårdsstyrelserna mycket väl kunna komma in i de ifrågasatta nämnderna, men är det ändå nödvändigt att göra en kringgående rörelse för att få in de sakkunniga männen i dessa nämnder? Det förvånar mig litet, att herr Ström såsom Stockholms stads främste kommunalman vill ge uttryck åt så dåligt förtroende för fattigvårdsstyrelserna, att han menar, att de skulle draga ned hela denna verksamhet, om de finge taga hand om den. Jag kan icke inse, att så skulle bli fallet. Det är heller icke riktigt om kammaren beslutar i enlighet med herr Holmströms motion, att fattigvårdsstyrelserna därmed absolut skola handhava verksamheten. Det räcker, om de få *möjlighet* därtill, och den möjligheten tycker jag icke att riksdagen skall frångå en fattigvårdsstyrelse, lika litet som någon annan kommunal nämnd eller styrelse. Jag anser med andra ord, att kommunerna böra medges rätt att till organ för handhavande av denna verksamhet utse den nämnd eller styrelse, som befinnes vara mest lämpad därför.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till herr Ekströmers reservation.

I herr Karl Anderssons yttrande instämde herrar *Theodor Nilsson, Heüman, Härdin, Dahlström, Boman* och *Asplund*.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag begärde ordet för en kort replik till herr Fredrik Ström, men jag är delvis förekommen av den näst föregående talaren.

Vi åhörde visserligen med estetisk njutning det patetiska anförande, som herr Ström nyss höll, men jag tyckte det föll alldeles till marken, ty om väl fattigvårdsstyrelsen tillåtes handhava denna verksamhet, så är ingen kommun *tvungen* att därtill utse fattigvårdsstyrelsen, utan det står varje kommun fritt att därvid handla som den vill. Jag är fullt övertygad om att man i de största kommunerna kommer att tillsätta särskilda organ för detta ändamål, men i en kommun på landet, där man har förtroende för sin fattigvårdsstyrelse, som

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)
består av präktigt, socialt intresserat folk — varför i all rimlighets namn skall man då utesluta denna? Detta skulle vara fullkomligt meningslöst, och jag tror icke, att det kommer att uppstå någon storm av ovilja bland våra värnpliktiga för den sakens skull. Tror herr Ström det, underkänner han deras omdöme och sunda förnuft.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag kan icke rösta för herr Ekströmers reservation, ty jag vet av erfarenhet, att människorna icke gärna vända sig till fattigvården. Det beror icke bara på namnet, ty om fattigvården vore mänskligt frikostig, spelade det ingen roll, vad den hade för namn, utan då vore de nöjda. Men vi skola betänka, att dessa präktiga män i fattigvårdsstyrelserna, som talats om, också äro ansvariga för att icke besluta utgifter, som öka debetsedlarna i deras kommun. Detta spelar för dem en så avgörande roll, att man, på de grunder jag anført, för att få ut skäligt underhåll ofta icke kan tänka sig ett större lidande än att gå till fattigvården. Därtill medverkar den avvisande behandling människorna bli utsatta för av oförståndiga, underordnade tjänstemän, som utgöra den första barrikaderingen mot deras behov.

Det har många gånger hänt, att folk vänt sig till mig om dessa saker, och jag har legat i underhandling med både departement och andra myndigheter för att få en ändring till stånd. Det är ju upprörande, att en fattig människa t. ex. för att få en nödvändig tandoperation utförd skall gentemot en betänksam fattigvårdsstyrelse eller någon dess betrodde representant behöva gå en lång lidandets väg ända till högre myndigheter av skilda slag — bara för att kostnadsfritt bli av med sin tandvärk! Även i en sådan småsak kan vilja till en så stor apparat.

Det är alltså, som herr Ström sade, så sant, att den nuvarande fattigvården en gång måste omorganiseras. Tag då gärna bort namnet också, ty det blir en logisk följd av en omorganisation. Det kunna vi få anledning påtala även i följande utlåtande från andra lagutskottet.

Här gäller det nu bara sådana personer, som äro utkommenderade i krigstjänst eller krigsövningar. Men det finnes också många människor, som icke äro det, men som ha samma svårigheter — oerhörda svårigheter! Och det är mycket bra, att detta blivit ett uppslag till att på denna lilla utkant av det stora onda fästa uppmärksamheten på att vi måste ha en annan formulering och ett annat namn, men också, skulle jag vilja säga, ett annat bemötande från fattigvården mångenstädes. Det är svårt visserligen för dem, som stå för fattigvården, att besluta utgifter, som sedan komma på deras kommittenters debetsedlar. Därför är en reform så viktig.

Även här liksom i världsfred och allting annat är det förlösande ordet »kärleken, som ensam övervinner allt». Men att få in kärlek i en fattigvårdsstyrelse, som är så överhopad med utsikter till ökning av den kommunala beskattningen — det är som sagt ofta lättare sagt än gjort.

En familj, som jag nu i dagarna haft bestyr med i en grannkommun till Stockholm, består av en tämligen arbetslös man, hustru och fem minderåriga barn. De ha det svårt under dessa kristider, då skatterna ökas, då varuprierna ökas, arbetsförtjänsten oavlåtligt minskas, samt de krigsgalna stormakterna behaga slå ihjäl varandra och utarma även de neutrala. Men vänder man sig här mot stormakternas tyranni och begär intresse för en internationell rättsordning och världsfred, så blir man ju såsom häromdagen ensam vid voteringen i denna kammare.

Jag tycker alltså, att det är ett bra uppslag, att man här undantager fat-

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

tigvårdsstyrelserna. Vid nästa riksdag borde motion väckas om en omläggning, som Ström också påkallat. Jag skall göra det även i stadsfullmäktige.

Ekströmers reservation är, såvitt jag förstår, den farligaste av samtliga reservationer, när det gäller att få fram hjärtelaget.

Herr **Holmström**: Herr talman! Kammarens ärade ledamöter fingo säkerligen en mycket avskräckande bild av fattigvårdsförhållandena här i Stockholms stad, när Stockholms stadsfullmäktiges ordförande nyss talade och därefter fick understöd av Stockholms stads förutvarande borgmästare. Jag har studerat Stockholms stads fattigvårdsförhållanden något, och jag kan trösta kammarens ledamöter med, att de inte äro så avskräckande som dessa prominenta representanter för Stockholms stad nyss läto påskina.

Det är ju klart, att man inom fattigvården kan göra misstag. Ingen är ofelbar. Inte ens en borgmästare är ofelbar. Men det är att gå till överdrift, när man resonerar på det sätt, som man här gjort.

Herr Fredrik Ström sade, att svensken är för stolt att vända sig till fattigvården, när han behöver hjälp. Det är ett vackert drag hos den svensk, som vill försöka klara sig själv till det yttersta, innan han ber om hjälp. Det är en äkta stolthet. Men det kan inte sägas vara stolthet att kräva hjälp av samhället, om man *inte* behöver den. Där ha vi pudelns kärna, när det gäller behovsprövningen.

Herr Fredrik Ström talade om de vådor, som äro förenade med att få hjälp av fattigvården. Rösträtten förloras. Ja, rösträtten förloras för den, som är »av fattigvården omhändertagen till varaktig försörjning». Jag har själv i tjugu år skrivit under dylika uppgifter, och jag kan försäkra, att det sker med en mycket stor försynhet. Det göres för att upprätthålla lagens bokstav. Men, herr Ström, här är inte fråga om fattigvård och ännu mindre om varaktig försörjning. Dessa ifrågasatta familjebidrag ha ingenting med fattigvård att göra. Alltså betyder ett sådant argument ingenting i det här resonemanget. Nog får man väl förutsätta, att en inkallad och hans familj skall förstå, att, om de få familjebidrag i överensstämmelse med en särskild förordning, så är detta inte fattigvård.

När herr Ström talade om, att man inte skall överlämna denna verksamhet åt fattigvårdsstyrelsen, fäste han sig så mycket vid *ordet* och sade att det inte borde få heta »fattigvård». Gärna det. Men saken blir väl vad den är i alla fall, alldeles oavsett vad den heter? Det kan måhända vara opportunt att ändra namnet. I detta sammanhang, då herr Lindhagen talat om att det behöver motioneras om ändring beträffande fattigvården, är det att erinra om att det pågår en mycket stor utredning om omorganisation av samhällets hela socialvård inom den s. k. socialvårdskommittén. Hela frågan är under utredning. Vi lära väl aldrig komma ifrån, att en del medborgare måste ha hjälp av samhället, oavsett vad hjälpen har för namn.

Det står inte i det nu föreliggande förslaget till krigsfamiljebidragsförordning, att det skall *överlämnas* åt annan kommunal myndighet att ta hand om saken — då kunde man möjligen resonera som herr Fredrik Ström — utan det står, att kommunen äger möjlighet att uppdraga åt en sådan att *vara* familjebidragsnämnd. Det är alltså enligt min motion inte i sin egenskap av *fattigvårdsstyrelse*, som den skall handlägga familjebidragsärendena, utan i egenskap av *familjebidragsnämnd*, fastän den kan bibehålla fattigvårdsstyrelsens hela apparat.

Det har här i debatten talats om klagomålen vid värnpliktsinkallelserna i höstas, men, mina herrar, dessa klagomål voro inte riktade mot fattigvårdsstyrelserna, utan mot hela systemet, den långsamhet, med vilken dessa familje-

Förslag till krigsfamiljebidragförordning. (Forts.)
bidragsärenden handlades, bl. a. därför att de måste gå genom länsstyrelserna. Man får väl inte tillvita fattigvårdsstyrelserna skulden till detta? Det är riksdagen eller i varje fall Kungl. Maj:t, som beslutade om denna organisation, som har ansvaret för det.

Herr Fredrik Ström sade, att Kungl. Maj:t, som framlagt det nu diskuterade förslaget, väl bör förstå saken. Något i den stilen yttrade herr Ström. Kungl. Maj:t har utrett frågan, och därför bör riksdagen antaga förslaget. Men i början av dagens debatt, då det gällde behovsprövningen, gick herr Ström emot Kungl. Maj:t och sade till och med att det skulle vara en olycka, om vi följde Kungl. Maj:t. Det är alltså bara när det passar herr Fredrik Ström, som Kungl. Maj:t är en auktoritet.

Jag slutar med att återgå till vad herr Lindhagen yttrade. Jag brukar säga, att man inom fattigvården arbetar under ständig konflikt mellan hjärnan och hjärtat. Hjärnan måste resonera kallt, pröva behovet och tänka på kommunens ekonomi och på skattebetalarna, men hjärtat vill så gärna hjälpa och ge. Det gäller alltså för en fattigvårdsman att i denna konflikt balansera så, att det kan bli till det rätta. Men, som jag sade, ingen är ofelbar.

Jag understryker vad herr Andersson i Rixö nyss yttrade och vad jag tidigare sagt: det gäller inte att *tvinga* en kommun till att utse fattigvårdsstyrelsen att handhava denna verksamhet. Det gäller endast, att den kommun, som anser detta lämpligt, skall få göra det.

Herr Lindhagen: Jag vill med anledning av vad den föregående talaren sade bara nämna, att jag har varit justitieborgmästare i Stockholm och inte haft det ringaste med fattigvården att göra. Med dessa saker har jag endast kommit i beröring i egenskap av någon slags privat och kostnadsfri justitieombudsman åt en och annan, som under långa tider betraktat mig såsom sådan.

Det är möjligt, att förhållandena äro tillfredsställande i den kommun, varifrån den siste talaren närmast har sin erfarenhet. Jag tycker dock att hans liknelse om hjärtat och hjärnan var något vågad. Hjärnan skall väl ändå vara den yppersta ledaren åt både portmonnän och hjärtat. Men här är det inte hjärnan och hjärtat, utan *portmonnän och hjärtat* som stå emot varandra, kommunens portmonnä nämligen.

När för övrigt, som jag sade, alla skatter ökas oavslåttligt, alla varupriser ökas oavslåttligt, minskningen i arbetsförtjänst fortgår oavslåttligt, tycker många att det skulle vara alldeles otillräckligt med ett för forna, billigare tider beräknat bidrag från fattigvården till en överbefolkad familj, en s. k. barnrik familj. Men om något sådant påpekas får man, såsom jag har ett exempel för dagen, till svar: »*Kommer aldrig i fråga!*» Då får man processa, gå till överståthållareämbetet eller länsstyrelsen, gå till Kungl. Maj:t och på så vis försöka få rätt. Detta rå dessa stackars människor inte med. De äro biltoga. Och den hjälp de behöva står för dörren i ögonblicket och slika longörer i rättsskipning med sina till på köpet ovissa och motiga resultat äro *stenar i stället för bröd*.

Vidare ha vi den olägenheten i fråga om fattigvården, att det finns någonting som kallas för *hemortskommun*. Det är denna kommun som slutligen skall betala, medan den kommun där vederbörande vistas skall förskottera bidraget. Det blir en ny konflikt, då den senare kommunen icke vet om hemortskommunen blir villig godtaga det äskade understödet. I ett fall som jag hade att syssla med grundade sig hemortsrätten enligt myndighets beslut på någon särdeles kort vistelse därstädes, medan familjen i fråga hade bott i årtal i den andra kommunen, som ålåg att förskottera understödet. Men myn-

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

digheterna förklarade att den kortvariga vistelsen skulle avgöra hemortsrätten. Man har alltså att slåss mot två kommuners betänksamhet, som jag mycket väl kan förstå, men som inte på något sätt är till hjälp för de fattiga.

Jag yrkar som sagt bifall till denna lilla tillstymmelse till uppmykning av det s. k. hjärtelaget i detta stora olösta problem, som även den siste talarren berörde.

Herr Norman: Jag anhåller att få påpeka en sak som kan vara värdefull för kammarens ledamöter att veta, när de skola ta ståndpunkt i denna fråga. Vi hörde av herr Holmström att det på Kungl. Maj:ts initiativ redan hade skickats ut instruktioner till de kommunala myndigheterna beträffande val av familjebidragsnämnder. Jag tror inte att någon här i kammaren har anledning att rikta kritik mot Kungl. Maj:t för detta föregripande av riksdagens beslut. Det har ju skett i de medborgares intresse, som nu göra sin plikt mot fäderneslandet på grund av inkallelse till militärtjänst. Det skulle oneligen uppstå en viss förvirring om riksdagsbeslutet skulle bli annorlunda än man har utgått ifrån. Därtill kommer att andra kammaren — där det inte finns någon motionär som med samma talang som herr Holmström kan förfäktta några avvikande synpunkter — troligen kommer att besluta i överensstämmelse med utskottsförslaget. Om den situationen skulle uppstå att kamrarna stannade vid olika beslut, skulle hjälpåtgärderna inte kunna sättas i verket lika snabbt som om kamrarnas beslut bleve samstämmiga. För det tredje vill jag erinra om att riksdagen i lördags vid behandlingen av utrymningshjälpen beslöt beträffande inkvarteringsnämndernas tillsättande en liknande bestämmelse som här är föreslagen beträffande familjebidragsnämnderna. Jag föreställer mig, att motionären och de av kammarens ledamöter som sympatisera med hans uppfattning — vilken jag för övrigt själv givit mitt erkännande åt — skulle kunna nöja sig med den moraliska framgång som de ha haft i denna debatt, och hemställer att kammaren beslutar i enlighet med utskottsförslaget.

Herr Ström, Fredrik: Jag ber endast, herr talman, att få hänvisa de talare, som efter mig ha haft ordet här i kammaren, till det justerade protokollet, och jag hoppas att ingen bortjustering av något yttrande skall äga rum, vare sig från min eller någon annan talares sida. Då skall man få se, huruvida jag har gjort mig skyldig till någon sådan kritik av förhållandena i Stockholm som man har velat påbörda mig. Om dessa har jag nämligen inte yttrat ett enda ord, och enligt min uppfattning är Stockholms stad nummer ett i riket i fråga om en god fattigvård.

Vad jag däremot har riktat mig emot är hela fattigvårdssystemet såsom sådant och de föräldrade lagar och bestämmelser som alltjämt gälla i fråga om fattigvården. Jag har sagt att vi inte skola indraga i fattigvården de personer som försvara vårt land. Deras anhöriga skola icke under hela sitt liv behöva känna den bördan att de måst gå till fattigvården. Om det är riktigt att det inte är fattigvård de få, så skall man heller icke skicka dem till fattigvårdsbyråerna. Då slipper man att skapa denna känsla av missnöje både hos de inkallade och deras anhöriga. Ni kunna ju läsa allt som de inkallade redan ha sagt i detta avseende. Tidningar av alla färger äro överfyllda med klagomål över detta förhållande och över den långsamma apparaten, vilken det blir nödvändigt att bibehålla eftersom allting som har med fattigvård att göra går mycket långsamt. Det är riktigt att Stockholms stad inte behöver känna sig besvärad om herrar Holmströms och Ekströmers yrkande går igenom, ef-

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

terson den skulle ha rätt att utse en annan nämnd och ordna saken på ett annat sätt. Men vad kommer en sådan uppdelning och söndersplittring att leda till i praktiken? I en förläggning kunna ligga bredvid varandra dels inkallade från Stockholm, Göteborg och Malmö och andra kommuner som jag förmodar inte vilja lämna detta åt fattigvården, och dels från kommuner på andra håll i landet, där fattigvården fått hand om dessa ärenden, och vilkas anhöriga alltså få gå till fattigvården för att kunna klara sig. Tro ni att en sådan uppdelning kommer att ha någon god verkan eller väcka någon glädje? Nej, man kommer säkerligen att säga att det är orättvist att de som äro från Stockholm inte skola behöva gå till fattigvården, medan exempelvis de som äro från — ja, vad skall jag säga? Sundbyberg föreslås här, men jag tror inte att Sundbyberg tillhör de kommuner som komma att överlämna saken till fattigvården; men tag vilken annan kommun som helst, alltså att de som äro därifrån nödgas gå till fattigvården. Det är inte riktigt att förfara på det sättet, och därför tror jag att Kungl. Maj:t gjort rätt i att införa den bestämmelse i lagförslaget som det här är fråga om.

Det är vidare riktigt som utskottets ärade ordförande nyss framhöll, att vi komma att riva sönder allt vad Kungl. Maj:t redan har gjort genom de utsända radiomeddelandena och telegrammen. Allt vad som på grundval därav har planerats får kanske göras om helt och hållet, vilket sprider ytterligare förvirring, för att inte tala om att det blir ett ännu längre dröjsmål innan de inkallade få sin rätt. Jag anser att vi inte ha någon anledning att riva upp Kungl. Maj:ts förslag, bara för att herr Holmström har en annan uppfattning, en uppfattning som jag för övrigt respekterar. Sedan kan man ju ha delade meningar om huruvida Kungl. Maj:t har rätt på alla punkter, och jag förmodar att även herr Holmström har en avvikande mening i vissa avseenden; ibland finner man att Kungl. Maj:t haft rätt och ibland att Kungl. Maj:t icke haft rätt. Att jag nu anser mig ha anledning att säga att Kungl. Maj:t har erfarenhet av denna sak, är därför att Kungl. Maj:t säkerligen under den gångna tiden har känt trycket av de inkallades missnöje med det dröjsmål som förekommit och det besvär som åtföljt fattigvårdstvangen.

Herr Holmström: Herr talman! I mitt förra anförande beaktade jag de synpunkter, som herr Lindhagen framfört, därför att han var förutvarande borgmästare i Stockholms stad. Nu desavouerar herr Lindhagen mig och påpekar, att han endast varit justitieborgmästare och inte haft någon som helst befattning med fattigvårdsförhållandena, vilket för övrigt också framgick av hans fortsatta resonemang. Han framhöll t. ex., att trots de stigande prisen på livsmedel och allt annat står fattigvårdsunderstödet kvar vid det gamla. Tror verkligen herr Lindhagen på allvar att fattigvårdsstyrelserna alltjämt tillämpa samma understödsprinciper som de ha gjort förut? Tror herr Lindhagen inte att fattigvårdsstyrelserna följa med sin tid även på detta område? Jag skall bara nämna hur det är ordnat i den fattigvårdsstyrelse, som jag tillhör. För att få rättvisa — vilket är A och O i allt fattigvårdsarbete — ha vi gjort upp vissa normaltariffer, där vi på grundval av omsorgsfulla utredningar och erfarenhet ha fixerat vad en familj med ett visst antal medlemmar behöver för sitt uppehälle under en viss period. Dessa tariffer revideras för varje gång levnadskostnaderna ändras. För inte så länge sedan höjde vi dem med vissa procent. Det är alltså precis samma system, som nu t. ex. tillämpas för pensionerade statstjänare, där pensionen följer indextalet, som fluktuerar efter levnadskostnaderna.

Vidare talade herr Lindhagen om fattigvårdens hemortsrättsprocesser. Ja, men har herr Lindhagen inte sett i den kungl. propositionen och i utskottets

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

utlåtande, att, när det gäller familjebidragen, är frågan om hemortsrätt ordnad på ett sätt som inte alls överensstämmer med fattigvårdslagen?

Jag börjar, herr talman, gaska upp mig, så jag kanske kommer att begära votering i denna fråga. Jag har det intrycket, att herrar Norman och Fredrik Ström befinna sig på reträtt i denna dust. Herr Norman talade om att det skulle uppstå en viss förvirring på grund av det cirkulär, som Kungl. Maj:t i förrgår skickade ut, där det uppgavs att fattigvårdsstyrelserna inte skulle få handha denna sak. Och även herr Fredrik Ström anförde något liknande. Men inte har väl herr Fredrik Ström i egenskap av stadsfullmäktiges ordförande i Stockholm ännu hunnit få till stånd ett beslut om bidragsnämnd? Det är ju inte ordföranden som skall fatta beslut därom. Detta cirkulär innebär en uppmaning till ordförandena i kommunalrepresentationerna eller kommunalstämma att snarast kalla till sammanträde med fullmäktige eller det kommunala organ, som skall besluta om denna sak. Men dessa herrar lära väl, om det blir ändring i Kungl. Maj:ts förslag, få vetskap om att riksdagen varit nog vidsynt att tillåta att även fattigvårdsstyrelsen får utses till familjebidragsnämnd.

Herr Fredrik Ström förklarade, att hans kritik av fattigvården inte var riktad mot förhållandena här i Stockholm. Ja, jag uppfattade hans anförande så, som om han såg förhållandena från Stockholms horisont, från sitt eget erfarenhetsområde. Herr Fredrik Ström talade om föräldrade lagar rörande fattigvården. Men, mina herrar, det finns ännu ingen lag om den bidragsverksamhet, som vi nu diskutera. I varje fall blir det inte i enlighet med fattigvårdslagen, utan i överensstämmelse med det beslut, som i dag kommer att fattas av riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition. Man kan inte tala om en ännu icke genomförd lag såsom föräldrad. Det sägs att det var ett långsamt förfarande i höstas. Ja, men det är för att förhindra ett upprepande därav som Kungl. Maj:t nu vill införa ett särskilt organ i varje kommun, vilket skall handlägga dessa ärenden. Och det är för att ytterligare förhindra denna långsamhet, som jag vill att detta organ skall vara fattigvårdsstyrelsen. Som jag sade i mitt första anförande, har denna hela sin apparat att sätta i gång samma dag som arbetet skall börja. Går det kanske hastigare om kommunen skall tillsätta en särskild bidragsnämnd? Först skall man sitta och fundera på vilka män och kvinnor, som skola bli medlemmar. Sedan skola dessa sammanträda och grubbla över hur man skall ordna alltsammans o. s. v. Detta blir en mycket långsammare procedur än om man lämnar uppdraget åt fattigvårdsstyrelsen, som kan sätta i gång ögonblickligen. Mitt förslag avser just att främja en hastig behandling av ärendena.

Herr Fredrik Ström talade om hur de inkallade skola känna det, då de ligga bredvid varandra i föreläggningarna och upptäcka, att den ene får sitt bidrag från fattigvårdsstyrelsen i dess egenskap av bidragsnämnd och den andre från en särskild nämnd. Jag tror inte alls, att de resonera om den saken, ty det är inte de, som få bidraget, utan det är deras familjer där hemma.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 e. m.

Herr Gustavson, John: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr Fredrik Ströms första anförande, då jag anser att en del av vad han sade inte bör få stå oemotsagt. Han ville inte att hans yttrande skulle uppfattas som ett uttryck för misstroende eller klander mot vårt fattigvårdsväsen, men han vidhöll att fattigvårdsstyrelserna vore de enda kommunala organ som inte voro kapabla att handha familjebidragsverksamheten. Jag tycker att des-

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

sa saker rimma ganska dåligt med varandra. Herr Fredrik Ström fann det upprörande att de som skola ut och försvara vårt land, skulle nödgas gå till fattigvården. Det kan anses förödmjukande, sade herr Fredrik Ström, att begära hjälp av fattigvården. Ja, det är alldeles riktigt att en hel del människor anse detta såsom mer eller mindre förödmjukande och lägga en i viss mån psykologisk synpunkt på denna sak. Men hur tror herr Fredrik Ström att de gamla och sjuka som finnas kvar och som alltjämt nödgas gå till fattigvården för att få uppehälle och nödortfärd känna det? Blir det mindre förödmjukande för dem eller mera? Jag kan inte finna annat än att herr Holmström hade rätt, då han i sitt första anförande gjorde gällande, att de komme att känna sig stå i en särklass, och att det skulle bli ännu mer förödmjukande för dem att anlita ett organ som fått den inkompetensförklaring, som utskottsförslaget innebär. Det finns dock många som måste anlita fattigvården, även om de inte varit ute för att försvara vårt lands gränser, men som kunna ha gjort ganska betydande insatser för vårt lands och vårt folks framåtskridande, fastän de till slut utan eget förvållande kommit på livets skuggsida. Detta må vara högst beklagligt, men är dock ett faktum som man inte kan komma ifrån. Jag kan inte se någon anledning till att låta denna kategoriklyvning — om jag får använda ett sådant ord — kvarstå.

Herr Fredrik Ström beklagade att det tjuguariga arbete, som pågått för att modernisera fattigvården, hade lämnat så ringa resultat. Även om en hel del skulle vara att göra i detta avseende, tror jag inte att vi kunna avskaffa känslan av förödmjukelse hos dem som måste anlita samhällets hjälp, vare sig hos en fattigvårdsstyrelse eller något annat organ under något annat namn, som kan komma att upprättas efter en modernisering av organisationen. Så länge det kommer att finnas fattiga bland vårt folk — och fattigdomen tror jag aldrig kommer att avskaffas, i varje fall inte i herr Fredrik Ströms och min tid — måste det för ett kristet samhälle och ett kultursamhälle vara en solklar plikt att hjälpa dem som inte kunna klara sig själva. Önskvärdheten av att detta sker under så humana och litet förödmjukande former som möjligt är jag den förste att erkänna. Men jag tror aldrig att vi kunna avskaffa den känsla av förödmjukelse, som gör att människorna endast i yttersta nödfall anlita samhällets hjälp. Detta tror jag vi kunna vara tämligen överens om.

Jag kan inte gå med på att förmena kommunernas beslutande organ att till familjebidragsnämnd utse fattigvårdsstyrelsen som dock, säga vad man vill, bäst känner till det ekonomiska tillståndet hos resp. kommuns medlemmar. Jag vill med dessa ord, herr talman, yrka bifall till herr Ekströmers reservation.

Herr Ekströmer: Herr talman! Den omständigheten att det nämnda cirkuläret utskickats behöver ej föranleda någon förvirring, det är ju bara att skicka ut ett nytt rättat cirkulär, ev. åtföljt av ett meddelande i radio. Skulle någon kommun redan hava efter det gamla cirkuläret tillsatt en nämnd, så är ju ingen skada skedd. Väl förstår man, att brådska föreligger, men därför får man ej godtaga vad som helst, ty vi måste ju ändå betänka att vi lagstifta ej bara för stunden utan för långa tider framåt. Denna lag skall ju i varje fall gälla minst lika länge som de oroliga tiderna i världen vara.

Herr Lindhagen: Herr talman! Det finns ett ordspråk, som talar om *ordets makt över tanken*, och det stämmer verkligen här. Det är ett ganska intressant uppslag att reformera fattigvården genom att ge den ett nytt namn. Det ligger nog mycket däri. Vi ha redan börjat tala om *ålderdomshem i stället för fattighus*. Redan där ser man ordets makt över tanken. När det står »äl-

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

derdomshem», bli myndigheterna mycket mer intresserade att ordna det bra, än om samma inrättning kallas för »fattighus». Det är onekligen ett stort framsteg. Vi kunna ju fortsätta på samma sätt på andra detaljer. Eftersom vi nu skola leva i krigsstämning åratals kanske, passar det ju bra att ersätta ordet fattigvård med »krigsnödhjälp», som skall handhavas av sådana här kommittéer för familjebidrag eller vad det heter. Jag skulle vilja föreslå Fredrik Ström, som för tillfället är en mäktig man i det samhälle jag tillhör, att han verkar för att *ordet fattigvård hädanefter ersättes med »människovård»*. Då skäms mången och med tiden alla eller åtminstone de flesta för att inte ge någorlunda.

Det bör förresten vara ganska uppmuntrande att vara representant för Gävle, där allting sköts så bra i detta avseende, även fattigvården, ehuru denna på grund av sitt namn och på grund av sin uppgift att spara pengar åt samhället utmäter så små bidrag som möjligt. Jag nämnde visst nyss om en liten kommun, som jag haft att göra med, där de slogo ifrån sig med båda händer och sade, att det kunde inte komma i fråga att öka det gamla fattigvårdsbidraget, trots att allting hade blivit så oerhört mycket dyrare. De, som kommo med sådana anspråk, blevo barskt avvisade. Sådant är inte riktigt. I Gävle är det ju annorlunda, som vi höra.

Nu har fäderneslandet värkt bort hos mig, herr talman — som det en tid gjorde hos Strindberg — eftersom varken riksdagen eller stadsfullmäktige vilja intressera sig för en internationell rättsordning eller fredens idé, utan bara upprusta liksom stormakterna. »Mandom, mod och morske män» och »En mot tio ställdes av retad Vasason» och annat i den stilen äro ju gamla svenska paroller. Men när det gäller att få bukt med stormaktseländet, står man ensam, och det enda, som återstår, är väl att utvandra. Och i stället för att då utvandra till Indien eller Kina, kanske man borde uppsöka Gävle, om där är så bra som den siste talaren sade.

Herr Heiding: Herr talman! Det är väl ingen, som vill underkänna fattigvårdsstyrelsernas kompetens att handha detta uppdrag, men jag anser för min del, att det skulle vara mycket olämpligt, om man ginge in för att uppdraga åt dem att handha detsamma. Är det någon, som tror t. ex., att de komma att anordna särskilda sammanträden för att utlämna dessa bidrag eller fatta beslut om dylika? Nej, många gånger kommer det helt säkert att ske vid fattigvårdsstyrelsernas ordinarie sammanträden. Dessa sammanträden håller man ute på landsbygden vanligen i ålderdomshemmen, därvid man beslutar om och delar ut understöd. Skall nu dessa bidrag sammankopplas därmed och alltså bli fattigvårdsbidrag? Det vore ett olyckligt beslut att gå in för någonting sådant, som herr Holmström här motionerar om.

Han sade, att det vore så lätt att slå in på denna väg, ty det vore endast att uppdraga åt fattigvårdsstyrelserna att handhava detta. Jag förstår inte, att det skall gå lättare, om fattigvårdsstyrelserna utses att handha detta uppdrag. Är det då svårare att utse vissa personer och välja en nämnd, som handhar det, en nämnd, som kan pröva dessa bidrag utan att sammankoppla det med fattigvården, vilket jag tycker skulle vara mycket olämpligt?

Herr Holmström framhöll också, att riksdagen skulle visa vidsynhet, om den ginge in för vad han här har föreslagit, men jag anser, att det vore fullkomligt tvärtom, och därför kunde jag inte annat än begära ordet, när jag hörde herr Holmström i sitt sista anförande framdraga dylika exempel på hur riksdagen skulle kunna visa denna sin vidsynhet.

Med dessa ord ber jag, herr talman, endast att få yrka bifall till utskottets förslag.

Förslag till krigsfamiljebidragsförordning. (Forts.)

Herr **Heüman**: Jag skall, herr talman, bara be att i korthet få deklarerat, att jag i princip har samma uppfattning i denna fråga som herr **Holmström**, men att jag efter utskottsordförandens upplysningar kommer att rösta för utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder yrkats dels att den nu förevarande paragrafen skulle godkännas, dels ock, av herr **Ekströmer**, att paragrafen skulle godkännas med den ändrade lydelse av andra stycket, som förordats i den av honom vid utlåtandet anförda reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag vara med övervägande ja besvarad.

Herr **Ekströmer** begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 21 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 18 punkten A framställda förordningsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den ändring, som påyrkats av herr **Ekströmer**.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr **Heiding** begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 57;

Nej — 58.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Övriga delar av ifrågavarande förordningsförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å förordningsförslaget.

Punkterna B och C.

Vad utskottet hemställt bifölls med de ändringar, som påkallades av kammarens föregående beslut.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om anstånd för vissa värnpliktiga med betalning av hyra m. m.

*Ang. anstånd
för vissa värn-
pliktiga med
betalning av
hyra m. m.*

Genom en den 15 mars 1940 dagtecknad proposition, nr 151, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om anstånd för vissa värnpliktiga med betalning av hyra m. m.

Med förmälan, att utskottet vid granskning av föreliggande lagförslag icke funnit anledning till erinran mot detsamma, hade utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt, att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen.

Herr **Lindhagen**: Jag vill fästa uppmärksamheten därpå, att utom de värnpliktiga, som i högsta grad löpa äventyr att inte kunna betala sin hyra, blir det på grund av de nuvarande konjunkturena också allt mer och mer ökade svårigheter för andra *hyresgäster* att kunna betala hyran och även för *egnahemsinnehavare* att gälda ränta å sina lån och tomtavgälder. Här kommer den ena uppsägningen efter den andra. Hyresgästen uppsäges, därför att skatterna stiga, varuprisen stiga och hans förtjänst minskas. Dessa andra behöva också någon hjälp, ty det gäller deras hem, som de äro mer rädda att förlora än något annat. Många ha de kommit till mig och frågat: »Skola vi nu behöva flytta ut vårt lilla bohag på gatan igen? Vi ha inte någon utsikt att kunna göra av det någon annanstans.» Det är således inte blott de värnpliktigas familjer som böra åtminstone torftigt tillgodoses. Jag tänkte just be det sista här närvarande statsrådet att tänka därpå, men han gick sin väg just nyss, när jag på detta sätt tänkte vidga programmet!

Och vad egnahemsbyggarna angår, skola de ju i alla fall betala ränta på det lån, med vilket de byggt hemmet, och så ha de kanske att erlägga arrendavgift för tomten. Allt detta kommer att klicka för en mängd människor, och det har redan börjat klicka.

Jag ser nu, att ett statsråd åter infunnit sig, och jag ber alltså att få vädja till den ende representanten här för den statsmakt, som utövar diktatur här i landet — och även måste i rimlig mån göra det på grund av förhållandena — att han måtte utvidga sin omsorg till att se till, att folk inte av förenämnda skäl kastas ut från sina hem och bostadslägenheter, och detta gäller inte bara om de äro värnpliktiga.

För resten, få ens de värnpliktiga något verkligt skydd? Även det skydd, som de få, är bara halverat, så att det är mycket osäkert, om det kan lända till någon fundamental nytta.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 15, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, samt till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare), dels ock motioner i ämnet m. m.

*Ang. tjänstgö-
ringen för s. k.
samvetsömma
värnpliktiga
m. m.*

Genom en den 8 mars 1940 dagtecknad proposition, nr 109, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)

1) lag om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring;

2) lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare).

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft dels tre före propositionens avlämnande inom riksdagen väckta motioner, nämligen motionen nr 25 i första kammaren av herr *Velander* m. fl. samt motionerna i andra kammaren nr 56 av herr *Hedlund* i Häste m. fl. och nr 82 av herrar *Liedberg* och *Holmgren*, dels ock tre i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen motionen nr 171 i första kammaren av herr *Lindblom* ävensom motionerna i andra kammaren nr 221 av herrar *Gustafsson* i Bogla och *Norén* samt nr 222 av herrar *Nilsson* i Norrlångträsk och *Sandberg*.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen; samt

B. att motionerna I: 25, I: 171, II: 56, II: 82, II: 221 och II: 222, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr Velander: Herr talman! Enligt gällande bestämmelser kan, såsom känt, värnpliktig, som på grund av religiös eller annan därmed jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, frikallas från undergående av militär utbildning i vanlig ordning. I motionen nr 25 i denna kammare och en därmed lika lydande motion i medkammaren har ifrågasatts viss begränsning av de orsaker, som kunna av värnpliktiga åberopas för vinnande av dylik frikallelse. Begränsningen skulle enligt motionerna komma att gå ut över de s. k. etiskt samvetsömma. Däremot skulle de, som till stöd för frikallelsen åberopa religiösa skäl, icke drabbas därav. Motionerna bygga på den uppfattningen, att det utrikespolitiska läget ställt och ställer vårt land inför nödvändigheten att tillvarata och utnyttja all tillgänglig värnkraft. Ett litet land som vårt kan inte ha råd att utan de mest tvingande skäl i första linjen avstå från en enda vapenför man. Det är med motionärernas tankegång inte blott ett självklart militärt krav utan även ett nationellt sådant, att så icke heller sker.

Nu har, nära två månader efter det motionerna väckts, riksdagen förelagts en kungl. proposition, vars bestämmelser syfta till bl. a. ett kring-skärande av möjligheterna att genom missbruk av gällande lagstiftning vinna frikallelse från militär utbildning. Andra lagutskottet vitsordar i sitt här föreliggande utlåtande, att de i propositionen föreslagna bestämmelserna måste anses väl ägnade att fylla detta syfte. Jag vill inte här aktualisera någon tvist eller något vidlyftigare meningsutbyte i anslutning till detta utskottets uttalande. Jag hoppas, att utskottets prognos beträffande de nya bestämmelsernas verkningar skall gå i uppfyllelse, och jag hoppas också att, om utvecklingen på detta område kan föranleda därtill, Kungl. Maj:t måtte finna lämpligt att taga ytterligare ett steg i den riktning, som markeras av den här föreliggande propositionen.

Jag skall alltså, herr talman, i dagens läge inte framställa något yrkande om bifall till de av mig åberopade motionerna.

Häri instämde herrar *Öman*, *Johan Bernhard Johansson*, *Nordenson*, *Andrén* och *Gabrielsson*.

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)

Herr Sten: Herr talman! Man kan ju misströsta beträffande möjligheterna att påkalla någon egentlig uppmärksamhet för en ingående behandling av den föreliggande frågan under nuvarande förhållanden, och jag skall med anledning därav inskränka mig till några påpekanden.

Den begränsning av samvetsklausulen, som föreslås i herr Velanders m. fl. motion, rör ett av de stora problem, som behandlats under hela den tid, denna fråga varit aktuell i svensk lagstiftning. Jag har inte kunnat finna, att det kungl. cirkulär från 1902, som reglerade denna fråga under ett par årtionden framåt, definierade samvetsbetänkligheternas art på det snäva sätt, som motionärerna yrka. Cirkuläret tycks ha talat endast om »allvarliga samvetsbetänkligheter». År 1920 var frågan föremål för en ingående riksdagsbehandling. Jag har antecknat ett anmärkningsvärt bidrag till diskussionen då angående samvetsbetänkligheternas definition. Det var den formulering, som teologiska fakulteten i Uppsala föreslog. Den var av följande lydelse: »Allvarliga, i en ideell livsåskådning grundade, om verklig inre samvetsnöd vittnande, ej med principiell stats- eller rättsfientlighet sammanhängande betänkligheter.» 1925 kom man så slutligen fram till den nuvarande formuleringen.

Jag vill också erinra motionärerna — ehuru de nu inte, åtminstone inte herr Velanders, vidhållit sitt yrkande — därom att kristendomen själv icke anser sig ha monopol på att ensam företräda samvetet, som motionärerna åsyfta. Jag skall erinra om de av oss alla kända ord, som den förste och främste uttolkaren av den evangeliska kristendomen, aposteln Paulus, i Romarebrevets 2 kap., 14 och 15 verserna, har uttalat i denna fråga: »Ty när hedningarna, som icke hava lagen, av naturen göra det lagen bjuder, så äro dessa, ehuru de icke hava lagen, sig själva en lag, och de visa, att lagens verk är skrivet i deras hjärtan, då deras *samvete* tillika bär vittnesbörd och deras tankar inbördes anklaga eller ock ursaka.» Paulus tillerkänner alltså uttryckligen hedningarna ett samvete. Under sådana förhållanden stå vi på fast mark, om vi tolka grundlagens skydd för samvetet såsom icke varande bundet till konfessionen. Jag har åtminstone för min del kommit till det resultatet, att motionens yrkande strider både mot kristendomen och mot grundlagen. Tvenne motionärer i andra kammaren, som själva äro kända som varmt religiösa samvetsmän, ha också sagt i sin motion, att det är synnerligen värdefullt, att departementschefen icke har gjort någon skillnad på religiöst och etiskt samvetsömma.

Jag skall sedan förbigå frågorna om tjänstgöringstidens längd, om prövning efter inskrivningen o. s. v., då dessa frågor icke ha väckt någon egentlig strid.

Den i praktiskt hänseende viktigaste föreliggande frågan för de samvetsömma, men ej mindre för riksdagen, är rätten att taga de s. k. civilarbetarna i anspråk för civilt arbete inom försvarsväsendet. Ehuru jag för min del är bestämd motsståndare till ett konjunkturlagstiftande — av det slag, som exempelvis har tagit sig uttryck i att man vid denna riksdag på grund av vissa företeelser på det kriminella området har väckt motion om dödsstraffets återinförande — så inser jag å andra sidan nödvändigheten av att det icke blir en för vid klyfta mellan de samvetsömma och den allmänna rättsuppfattningen i dessa frågor. Jag ansluter mig alltså till den meningen, att man med fog bör kunna fordra även av de s. k. civilarbetarna, att de taga sin ställning under förnyad omprövning i nu rådande tidsläge. Man måste dock beklaga, att man beträffande lagens ordalydelse nu ansett sig föranlåten att taga detta baksteg. Det framgår ju av de föreliggande handlingarna, att man ingenstädes, icke ens i Finland under kriget, har funnit sig föranlåten

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
att taga något motsvarande steg, och det finnes ju länder, som ha mycket längre gående medgivanden än vad som finnes i den svenska lagstiftningen. När man nu tager detta steg, så måste man allvarligt hoppas och förvänta, att den möjlighet, som i orden »eller eljest för statens räkning», fortfarande hålles öppen, tages i anspråk, så att icke de i en motion uttalade farhågorna för rättegångar och fängelsestraff måtte bli besannade.

Civilarbetarnas oro härrör tydligen därav, att de icke själva få valfrihet mellan de två alternativen, alltså mellan att utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller utom försvarsväsendet för statens räkning. Man synes dock icke behöva befara, att de skola bli utlämnade till något godtycke. Såvitt man kan förstå, blir det icke militära myndigheter, som få avgörandet, utan det blir Konungens sak att bestämma vart civilarbetaren skall hänvisas. Och när den nuvarande departementschefens sätt att se och handla på detta område har kunnat få erkännande från håll, som företräder de samvetsömma, så bör man ha rätt att med utskottet förvänta, att samma förståelse kommer att prägla även tillämpningen av lagen i den nya lydelsen. Redan 1920 uttalade den dåvarande departementschefen följande i samband med frågans behandling, just med tillämpning på civilarbetarnas tjänstgöringsskyldighet: »Skall det viktiga humanitära syftet med en sådan lagstiftning uppnås, torde man vara nödsakad att taga steget fullt ut och för dem, som vägra varje slag av militär tjänst, öppna en möjlighet att utföra civilt arbete utanför försvarsväsendet.» Jag erinrar om, att det var en man, väl känd åtminstone för de äldre kammarledamöterna, lika varmt religiös som varm försvarsvän, nämligen E. A. Nilson, som uttalade dessa ord.

På förekommen anledning vill jag tillägga några ord. Det har med all önskvärd tydlighet framgått under utskottsbehandlingen, att denna sak så att säga har en dålig konjunktur. I den mån detta beror på missbruk, äro vi säkert alla eniga om att beklaga och även att förhindra detta. Men eljest bygger mångas ställningstagande på ett missförstånd. Jag fäster uppmärksamheten på att vad vi ha att taga ställning till, det är icke om vi kunna ansluta oss till eller ens förstå uppfattningarna hos vissa medborgare, som det här är fråga om, utan det gäller samvetsfrihetens princip. Och hittills har det väl ändå varit så, att denna lagstiftning liksom den om religionsfriheten, asylrätten och sådant ansetts vara själva kriteriet på en kultur-nation.

Vad klientelet angår, särskilt vad dessa civilarbetare beträffar, så har väl den vädjan, som kammarens ledamöter fått mottaga efter det utskottet intagit sin ställning, övertygat oss om, att det gäller en kategori av respektable människor. Lagens tillämpning beträffande civilarbetarnas tjänstgöring blir faktiskt avgörande för huruvida hundratals, ja tusentals män i skilda samhällsställningar — det finns mellan 6 och 7 tusen civilarbetare från åren 1921—1936 — skola få åtnjuta samvetsrespekt eller icke. Och vi ha ju också sett att det finnes en underborgen så att säga på denna vädjan: namn sådana som doktor Natanael Beskow, kommandör Karl Larsson i Frälsningsarmén, missionsföreståndare Axel Andersson i Svenska missionsförbundet och åtskilliga av oss alla kända och aktade kyrkoherdar. Dessa namn böra även ha någonting att säga oss om frågans allvar och vikt.

För min del har jag icke ansett det lönt att vidhålla något annat yrkande än det, som utskottet kommit till, och jag uttalar innerligt den förhoppningen, att de förändringar, som nu beslutas, icke måtte i tillämpningen föranleda kränkning av svenska medborgares grundlagsfästa rätt att få åtlyda sitt samvetes bud.

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)

Herr Lindblom: Herr talman! Den lagändring, som nu förelagts riksdagen för avgörande, är av större principiell räckvidd än vad många kanske anar. Frågan gäller, i vad mån staten skall anses äga rätt att bestämma över den enskilde individens samvete. I det allvarliga läge, som nu råder, vill jag icke ingå på problemet i hela dess omfattning; tiden är föga lämpad för diskussion i dessa frågor. Jag anser det dock tillbörligt, att i detta sammanhang en röst höjes för samvetsfrihetens princip. Jag gör detta så mycket hellre, som även utskottet i sin välvilligt hållna motivering hävdar att, så långt möjligt är, hänsyn skall tagas till samvetsbetänkligheter riktade mot försvarsväsendet som sådant. Om detta också kommer att i praktiken tillämpas, är det möjligt, att den nu föreliggande lagändringen icke skall komma att få så vittgående konsekvenser. Skulle det däremot visa sig, att man från militärt håll nu kommer att pressa in de civilarbetare, som det här närmast gäller, i försvarsväsendet i såväl freds- som krigstjänstgöring, torde vi ha att emotse en reaktion, som kan bli ganska obehaglig. Det vore icke hedrande för en demokratisk kulturnation att ståta med ett antal samvetsfriska och vakna människor i fängelserna, därför att de icke kunnat giva avkall på samvetets bud.

Vi ha i vår grundlag stadfäst, att Konungen icke skall någons samvete tvinga eller tvinga låta, och det är en ära för vårt land att ha varit föregångare, då det gällt att hävda den sant demokratiska principen om samvetsfrihet såväl som tanke- och yttrandefrihet. Genom antagandet av det nu föreliggande lagförslaget ta vi ett steg tillbaka. Enligt mitt förmenande är det en skam för vårt land, att Sverige skall vara det första land i Norden att beträda vägen tillbaka mot samvetstvång på hithörande område. I såväl Danmark och Norge som Finland har man som bekant en lagstiftning, vilken medger civilarbete utanför försvarsväsendet för sådana samvetsömma, som anse sig icke kunna utföra sin tjänstgöring inom försvarsväsendet. Under det krig, som pågått i Finland, har man också upprätthållit denna bestämmelse. Detta lilla land ansåg sig i en beträngd situation ha råd att hålla samvetets bud i helgd. Det synes mig, som även vi borde ha haft råd att kosta på oss detta. En sådan åtgärd skulle ha uppskattats av de hundratusenden i vårt land, som visserligen icke falla inom kategorien samvetsömma värnpliktiga, men som ändå hålla samvetets bud högt.

Att vår lagstiftning på detta område ansågs vara så ofullständig, att de samvetsömma icke kunde inkallas vid förstärkt beredskapstjänst i likhet med övriga värnpliktiga, kan ju icke läggas de samvetsömma till last. Tvärtom ha många av dem känt det obehagligt att i nuvarande läge bli gynnsammare ställda än andra. Men man kunde ju då ha kompletterat lagen i den delen, såsom nu har skett, utan att skärpa tjänstgöringsklausulen. Det hade säkert inte varit någon riksolycka för vårt land, om dessa värnpliktiga — så liten skara som det i själva verket är — fått som förut utföra civilt arbete för statens räkning. Den möjligheten är ju emellertid inte utelyckt med den formulering utskottet nu förordat, varför jag vågar uttala förhoppning om en så välvillig tillämpning som möjligt. Utskottets uttryck »utan eftersättande av det allmännas intresse» synes mig kunna ge möjlighet till en mycket välvillig tolkning. Ty om en värnpliktig utför ett nödvändigt arbete för statens räkning, kan ju detta inte behöva betyda något eftersättande av det allmännas intresse, churu arbetet i fråga icke utförts inom försvarsväsendet. Allt kan ju sålunda bero på en god tolkning.

I detta sammanhang bör också sägas ett ord om dem, som visserligen på sin tid utförde sin värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, men nu begärt civiltjänstgöring vid eventuell inkallelse. Man har på visst håll tillåtit sig mycket hårda ord om dessa samvetsömma. Detta är säkerligen i 95 procent

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
felaktigt och visar, hur svårt man har på vederbörande militärt håll att kunna sakligt sätta sig in i en fråga som denna. Den, som emellertid haft intimare beröring med just denna grupp av vägrare och dessutom har kännedom om vad en inre andlig omvärdering betyder, för honom är denna företeelse av vägran icke alls något märkligt. Dessa personer ha efter värnpliktens fullgörande haft vissa andliga upplevelser, vilka förändrat deras inställning till frågan om liv och död samt en människas rätt att ta en annans liv. Därmed ha de också följdriktigt kommit att intaga en annan inställning till frågan om tjänstgöringen vid försvarsväsendet. Det är alldeles felaktigt att påstå, att dessa människor skulle vilja undandraga sig offer för samhället; tvärtom torde man kunna våga det påståendet, att dessa människor äro landets mest pålitliga och offervilliga medborgare.

För övrigt skola vi aldrig underskatta betydelsen av ett folks andliga och moraliska upprustning. Ett lands försvar beror icke blott av hur många män, som äro villiga att bära vapen. Det gamla ordet om att ifall det finns tio rättfärdiga i Sodom, skall staden räddas, har kanske en vidsträcktare betydelse än mången betänker. Det är en villfarelse att tro, att en vapenvägrare ingenting betyder för ett folks försvar. Vad veta vi om betydelsen av de andliga krafter, som representeras av den lugna tillförsikten om en högre makts ledning, av ett offersinne, som är villigt att ta på sig tyngre bördor än mången annan, samt av en hög aktning för samvetets bud? I en tid, då de totalitära ideologierna alltmer synas vilja sätta staten, rasen och blodet över både Gud och samvete, är det nödvändigt, att en sann demokrati prövar sitt tankeliv och sina handlingar så, att den demokratiska ståndpunkten icke blir blott ett tomt talesätt utan motsvarighet i liv och gärning. Ju mera kännbara de materiella offer äro, som staten kräver av individen och familjen, desto mera måste samvetsfriheten för den framstå såsom helig och okränkbar. Gods och liv kan staten kräva, men icke den av Gud återlösta själen.

Herr talman! Jag skall icke ställa något yrkande om bifall till i min motion framställda yrkanden, utan stanna vid att endast uttala en förhoppning, att vederbörande måtte vid tillämpningen av denna lag ta största möjliga hänsyn, där verkliga och välgrundade samvetsbetänkligheter föreligga.

I detta anförande instämde herr *Björck*.

Herr Brandt: Herr talman! Det har ju varit riktigt uppbyggligt att lyssna till de välskrivna och välupplästa anföranden, som nu sist ha hållits. I mitt hjärta är jag egentligen bedrövad över att behöva gå på samma sida som min bänkkamrat, men även jag känner det som något rätt upprörande, att man, samtidigt som försvarsviljan stiger — något som vi glädjas åt — skall börja på att rucka på lagstiftningen om samvetsfrihet. Jag kan icke vandra med på den vägen, och jag förvänar mig över, att inte herr Sten reserverat sig i utskottet och att inte herr Lindblom vågat yrka bifall till sin egen motion — naturligtvis med påtaglig risk att i denna tid, då en viss krigspsykos gör sig gällande, få avslag på densamma. Det är en sak för sig, att man glädes åt försvarsviljan, och jag tillhör dem, som acceptera parollen, att vi skola slåss till sista man för vår frihet, men jag vill icke åsidosätta respekten för dem, som ha en annan allvarlig övertygelse.

Hela denna fråga blev aktuell i höstas vid inkallelserna. Det var naturligtvis oriktigt, ehuru i överensstämmelse med gällande instruktion, att de samvetsömma värnpliktiga då sluppo ifrån. Det kändes som en orättvisa för andra, och det väckte opposition, och så kom en icke i allo tilltalande pressdebatt i gång. En socialdemokratisk tidning tillät sig skriva, att plötsligt

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)

stora svärmar samvetsömma döko upp, och att man inte kunde ha någon respekt för det slags samvetsbetänkligheter. Och denna tidning sekunderades av en annan aktad tidning, en högertidning, som också, tror jag, har en representant i denna kammare. Jag tyckte inte det var roligt i det ögonblicket att vara socialdemokrat — jag förmodar, att högermännen tyckte det var så mycket roligare att vara högermän — men jag gladdes i alla fall över, att det kom en allvarlig reaktion från folkfrisinnat håll. Jag vill betona, att man i någon mån reagerade även på socialdemokratiskt håll. Reaktionen borde bara ha varit starkare.

Vad visste tidningsredaktören om hur pass plötsligt samvetsbetänkligheterna uppkommit? »Plötsligt!» Det är ju ganska naturligt, när krigsrisken ökas. att »samvetsömma» personer, som redan fullgjort sin värnplikt, få särskild anledning att ånyo överväga och eventuellt revidera sin ståndpunkt. Och jag kan för övrigt inte inse vilken annan väg de egentligen skulle ha kunnat gå än att komma med efterranmälningar. Och vad de »stora svärmarna» angår, så var det inga stora svärmar. Det är väl ganska naturligt, att antalet blir större, om dessa efterranmälningar komma från *flera* årsklasser än om de komma från blott en enda, och man kan ju icke jämföra efterranmälningarna från olika årsklasser med antalet nyanmälningar vid mönstringen.

Det finns en mentalitet i vårt land, lätt förklarlig under rådande orostid. som vi emellertid måste försöka att kraftigt hålla stängen i samvetsfrihetens namn och i demokratiens namn. I den högertidning jag nyss apostroferade stod bland annat, att man bör ta under omprövning, huruvida inte hela »företeelsen» kan avskaffas. Med »företeelsen» menades just förekomsten av dessa samvetsömma.

På vad sätt skall man avskaffa denna företeelse? Det tycks inte räcka med fängelsestraff. Det försökte man med i England under förra världskriget. Där burade man in över 6,000 samvetsömma på en gång. Men det lyckades inte att avskaffa värnpliktsvägrare på den vägen. Jag ber att få fråga, om det kan vara lämpligt, att vi i vårt land, låt vara i mera hovsam form, slå in på den väg, som man utan resultat försökt i England men numera övergivit.

Vidare sades det ordagrant i den åsyftade tidningen — och denna tankegång hyllas dessvärre av många i vårt land, men den bär vittne om en mentalitet, som jag vill brännmärka, och det är denna, som föranlett mig att överhuvud taget begära ordet i dagens debatt — att »även samvetsbetänkligheter skola underordnas rikets sak». Jag kan inte finna annat än att denna tankegång direkt är hämtad från den totalitära statens idévärld. Där gäller den fördärliga åskådningen, att den enskilda människans samvete i alla hänseenden bör underordnas staten.

Jag förstår mycket väl, att det kan tänkas situationer, då det är mycket svårt att respektera andras samvete. Det hände någon gång för länge sedan i denna kammare eller medkammaren, att en talare i något sammanhang fällde orden: »Mitt samvete tillåter mig inte att respektera ditt.» Jag medgiver, att det kan tänkas situationer, där läget är utomordentligt farligt och tillspetsat. Det är alldeles klart, att om en person framträder och säger: »Jag har den allvarliga övertygelsen, att det vore en stor lycka för Sveriges folk att komma under tysk eller tysk regim», så är jag inte villig att respektera hans samvete, om han i minsta mån i handling — observera i handling — omsätter sina sympatier. Det kallar jag för fosterlandsförräderi.

Men är det någon här, som vågar kalla Natanael Beskow eller Just Gustavsson eller någon av de fyra andra unga män, som undertecknat den till riksdagen riktade »Vädjan», för fosterlandsförrädare? Vi känna och veta alla, att det är en annan valör på dessa män. En föregående talare sade här, att de

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
 äro bland våra bästa män. Därför får man göra skillnad på detta och detta.

Det är också ett utslag av en förkastlig militär mentalitet, när arméchefen, vars yttrande återgivits i propositionen, helt enkelt försöker att — förlåt uttrycket — på alla sätt »klämma åt» dessa samvetsömma, som om denna samvetsömhets helt enkelt inte kunde vara något respektabelt.

Arméchefen söker »klämma efter» de samvetsömma i tre hänseenden. Han begär, att av dessa samvetsömma, som, märk väl, ha en förlängd tjänstgöring, redan i fredstid skulle liksom i förskott tas ut den förlängda tjänstgöring, de eventuellt kunde få i krigstid. Ha kammarens ledamöter observerat detta? Vilket tilltag av arméchefen att ifrågasätta något sådant! Det är helt enkelt upprörande. Försvarsministern använder inte uttrycket upprörande, han är mera hovsam än jag, men han tillbakavisar förslaget bestämt. Men jag säger, att detta är en krigsmentalitet, som vi inte vilja veta av i vårt land när vi skola försvara det. Vidare ifrågasätter arméchefen, huruvida man inte skulle kunna tänka sig, att lagen om civil tjänsteplikt kunde tillämpas på de samvetsömma. Inte heller detta vill försvarsministern vara med om. Slutligen säger arméchefen — och det är alldeles naturligt för en herre med den mentalitet, som arméchefen tycks ha — att om någon, som redan fullgjort sin värnplikt, vid inkallelse kommer med efteranmälning om samvetsömhets, så bör denna efteranmälan under alla omständigheter kategoriskt avvisas.

Som sagt, statsrådet Sköld är ju en annan karl än försvarshefen. Han har inte den krigsmentaliteten — Gud ske lov och tack och pris för det! Men han är lika bra försvarsvän för det. Ändå gör försvarsministern uttalanden, som synas mig något betänkliga trots den hovsamma formen. Han menar, att detta skäl, att ha samvetsbetänkligheter, inte får vara ensamt avgörande, utan det får vägas mot andra skäl. Han syftar utan tvivel på statsnyttan. Han undrar, om det kan anses obilligt, att man i en brydsam tid kräver av dessa samvetsömma civilarbetare, att de något litet så att säga tumma på sitt samvete. De samvetsömma böra ta under övervägande, huruvida de inte här kunna ge efter på sitt motstånd.

Då statsrådet frågar, om detta är obilligt, så måste jag svara: ja, det är obilligt mot människor, som ha ett allvarligt, eldigt samvete därvidlag. »Man måste mera lyda Gud än människor.» Dessa hederliga civilarbetare måste i denna sak ovillkorligen lyda sitt samvete. Det innebär att de eventuellt måste överträda lagen och vägra att ta något arbete, ens civilt, i försvarsväsendet. De måste bli lagbrytare och således eventuellt gå i fängelse.

Bör verkligen svenska staten tvinga dem till detta? Dessa människor, som ha fått denna bestämda uppfattning, riktig eller oriktig, att den väg de vandra är Kristi väg, då de vägra krigstjänst, måste väl äntligen ha rätt till respekt för sitt samvete. Jag erinrar om sådana namn under den vädjan, som riktats till oss, som Natanael Beskow, Sam Thysell, Tord Ström, Elin Wägner. Dessa personer tillhöra vår kulturelit, och att de gå i borgen för krigstjänstvagrarna, bör säga oss något. Denna vädjan, som vi alla ha läst, är så hovsam, så inträngande och bönfallande, att det synes mig, att vi svårligen kunna undgå att ta hänsyn till densamma.

Observera, att man ju inte kräver, att dessa samvetsömma i minsta mån skola få någon lättnad. Det är inte så, som någon sagt, att alla andra få offra livet, men här ha vi en liten klick, som skall hålla sig undan. Det begäres endast, att man skall så strängt som möjligt pröva dessa människors samvetsbetänkligheter. Man måste, om det behövs, upprepade gånger förnya prövningen. De äro med på den förlängda tjänstgöringen och att, om det blir krig, ställas på de mest utsatta poster man kan finna. De äro offervilliga, och jag menar, att då må man väl ha rätt att ta hänsyn till dem. Vad dessa

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
människor begära är ju ingenting annat än att man skall medge dem, att de för sitt samvetes skull, för Kristi skull, som de säga, måtte få slippa det arbete, de inte kunna gå med på att utföra.

Den motion, som i andra kammaren väckts av herr Gustafsson i Bogla, synes mig vara riktig, och det är den, som står i överensstämmelse med den vädjan, som har framförts till riksdagens ledamöter från dessa värnpliktsvägrare. Önskemålet är, att civilarbetarna skola delas upp i två grupper: den ena de, som äro nöjda med att få utföra civilt arbete inom försvarsväsendet, och den andra de, som inte ens vilja utföra civilt arbete inom *försvarsväsendet*. Den ståndpunkten är rimlig.

Den har emellertid inte mycket kommit under överbärande, och det har ju sagts, att hela utskottet praktiskt taget är enigt. Inte ens herr Sten ville reservera sig. Den enda punkten, där det förekom en reservation, gällde de etiska skälen. Den frågan är emellertid en bifråga i detta sammanhang.

Vad slutligen beträffar efteranmälningarna, så har utskottet menat, att det uppenbarligen är en mycket betänklig sak, att efteranmälningarna komma, när det liksom drar ihop sig till krig, och att detta vore ett skäl, som borde tala emot, att man tog hänsyn till dem. Men jag upprepar: det är väl alldeles naturligt, att just när krigsriskerna blir större, också samvetsbetänkligheterna kunna bliva större.

Jag kan inte inse, att det var nödvändigt att skärpa bestämmelsen i § 2, andra stycket, därhän, att i sådana fall »synnerliga skäl» skola föreligga. Det anser naturligtvis arméchefen, det har också försvarsministern ansett, och märkligt nog tycks också ett enhälligt utskott ha gått med på det. Enligt min mening är det nämligen klart, att vi även utan denna tillspetsning i uttrycket »synnerliga skäl» ha anledning att i vilket fall som helst ingående bedöma alla skäl, som kunna anföras av dem, som komma med efteranmälningar.

Försvarsministern kommer oupphörligt tillbaka till vad han kallar statsnyttan. Naturligtvis kan man anlägga en sådan synpunkt, men statsnyttan kan omöjligt vara det högsta på jorden — det är bara i en totalitär stat, som man anser, att den är det. Men om man anlägger denna synpunkt om statsnyttan, så är det alldeles uppenbart, att ju färre dessa samvetsömma äro, desto mindre betänkligheter bör staten ha mot att vara liberal gentemot dem. Nu visar statistiken, att siffrorna sjunka. För 1939 är visst antalet 256 — varvid dock inte de fall äro medtagna, som ännu vänta på prövning.

Har inte svenska staten råd att visa liberalitet här? Skall man kränka samvetsfrihetens princip? Skall man skärpa lagstiftningen? Skall man ändra lagstiftningen från något bättre till något sämre? Det har sagts, att Sverige behöver varenda man. Det är också min mening. Jag är i denna stund knappast riktigt glad åt att vi ha ett par, tre hundra värnpliktiga varje år, som uppfatta Kristi väg på det sätt, som de gjort. Men mitt eget samvete bjuder mig att föra deras talan.

Då emellertid ingen annan framställer något yrkande, vågar naturligtvis inte heller jag göra det, åtminstone inte för ögonblicket. Jag kanske återkommer. Jag har nu endast velat betona, att den riktiga ståndpunkten synes mig vara att uppdelna de samvetsömma i två olika kategorier och att stryka bestämmelsen om »synnerliga skäl» i 2 §.

Herr Velander: Herr talman! De tre sista talarna ha ställt motionärerna fullkomligt i skuggan. De ha gjort sig själva till riddare för samvetsfriheten och samtidigt vänt sig mot den föreliggande kungl. propositionen såsom innebärande ett mycket hårt slag mot denna samvetsfrihet.

Det tillkommer inte mig att försvara propositionen. Jag vill dock säga, att

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
motionärerna med sin uppfattning befinna sig mycket närmare de båda statsråd, som i första hand ha att bära ansvaret för propositionen, nämligen försvarsministern och justitieministern, än de stå till dessa tre talare. Och jag skulle för min del vilja inlägga ett bestämt bestridande av att det här är fråga om någon som helst attack mot samvetsfriheten.

Herr Sten förvånade mig genom sitt anförande. Han har utan att anmäla någon avvikande mening varit med om andra lagutskottets föreliggande utlåtande. Han torde dock, efter allt att döma, inte ha varit nöjd med detta utlåtande, eftersom han här gjort gällande bl. a. den uppfattningen, att de motioner, som jag gjort mig till talesman för, vore bestämt stridande mot grundlagens bud. Utskottets utlåtande andas däremot en ganska stor förståelse för dessa motioner. Herr Sten hade därför bort reservera sig redan inom utskottet.

Jag kan förstå herr Sten, när han säger, att motionärernas yrkande är något snävt avfattat. Detta yrkande tar nämligen i första rummet sikte på de etiskt samvetsömma, såsom jämväl skett i tidigare sammanhang. Med hänsyn till just dessa samvetsömma är det, såsom utskottet även uttalat, inte alltid så lätt att bilda sig en tillförlitlig uppfattning om den verkliga halten av de åberopade skälen. Man har menat, att detta skulle mycket lättare låta sig göra i fråga om de värnpliktiga, som åberopa de religiösa skälen, och på den linjen ha ju motionärerna befunnit sig.

Herr Sten åberopade till stöd för någon sin mening bl. a. chefen för frälsningsarmén här i landet. Jag vill nu inte alldeles fränkänna honom sakkunskap, när det gäller att bedöma hithörande frågor. Men mot den mening, som chefen för frälsningsarmén tilläventyrs representerar, skall jag be att få ställa den sakkunskap, som chefen för den svenska armén företräder. Det finnes ett uttalande av honom på sid. 16 i propositionen, vilket jag anhåller att få fästa de ärade kammarledamöternas uppmärksamhet på. Chefen för armén säger där, att antalet tidigare utbildade värnpliktiga, vilka i samband med beredskapstjänstgöring m. m. under fem månader 1939 förklarar sig hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktens fullgörande, uppgått till åtminstone 320. Det är nämligen 320 sådana ärenden, som för angivna tidsperiod hänskjutits till inskrivningsrevisionen för prövning. Han anför vidare: »Ehuru någon mera ingående undersökning icke verkstälts, torde det kunna antagas, att antalet anmälningar avsevärt stegrats i samband med krigsutbrottet i Finland, med andra ord då faran även för vårt land blev mer påtaglig. Såsom exempel härpå kan nämnas, att medan antalet anmälningar intill den 1 november inom Västerbottens inskrivningsområde endast var 5, har från denna dag till årsskiftet tillkommit icke mindre än 52, d. v. s. mer än tio gånger så många», alltså inom enbart Västerbottens län. Och chefen för armén karakteriserar detta förhållande genom att tillägga: »Den landsskadliga trafik, som belyses av de nämnda siffrorna, synes mig vara av den mest allvarliga beskaffenhet. För att råda bot på dessa missförhållanden synas skyndsamma åtgärder vara erforderliga.»

Jag tror, att många av oss äro beredda att instämma i detta chefs för armén uttalande; och detta kompletteras på ett otvetydigt sätt, när chefen för försvarsdepartementet i propositionen uttalar, att »ifrågavarande ärenden äro av allvarlig innebörd för staten».

En talare förklarade, att enligt hans uppfattning var det en stor skam, att Sverige skulle vara det första land i Norden, som börjat tänka på en revision av här ifrågavarande bestämmelser. Ja, jag vill inte beträffande läget i Norden säga, att den omständigheten, att Sverige är det enda av Nordens länder, som inte direkt berörts av kriget, sammanhänger med antydda om-

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
ständighet. Men jag skulle inte anse det för uteslutet, att en sådan mentalitet, som uppbär propositionen liksom även ifrågavarande motioner, kanske icke kan fränkännas betydelse, när det gäller bedömandet av frågan, vad som varit den verkliga anledningen till att den ena efter den andra av Nordens stater behandlats på sätt, som på senaste tid varit fallet. Jag bortser därvid självfallet från vårt broderland i öster.

Jag kan inte fästa alltför stort avseende vid sådana sentenser — det är kanske vanvördigt av mig — som att, när det finnes tio rättfärdiga i staden, skall denna med alla till buds stående medel räddas. Den kungl. propositionen tar förmodligen sikte på de cirka 6 miljoner människor, som finnas i detta land, samt bevarandet på visst sätt av deras frihet och självbestämmanderätt i fortsättningen, och detta är nog för mig.

Herr Norman: Personligen kan jag till stora delar och kanske helt och hållet instämma med herr Sten. Å utskottets vägnar hänvisar jag till den motivering utskottet framfört.

Beträffande de s. k. civilarbetarna har utskottet utgått ifrån, att det bör finnas en hel del av dem, som förut fullgjort civilarbete för statens räkning utom försvarsväsendet, vilka inte bara skola vara villiga, utan rent av önska att i de allvarstider vi nu genomleva få göra samhället sin tjänst och fullgöra sin plikt genom att utföra civilarbete även inom försvarsväsendet, framför allt då humanitärt arbete av olika slag. Utskottet har inte förbisett, att det säkerligen fortfarande skall finnas en kategori av verkligt samvetsömma, ärliga människor, som icke kunna med sitt samvetes röst förena att taga någon som helst befattning med arbeten inom försvarsväsendet.

Herr Gustafsson i Bogla och hans medmotionär ha framlagt ett förslag, att dessa medborgares samvetsbetänkligheter skulle beaktas och tillgodoses genom en kategoriklyvning av civilarbetare. En sådan kategoriklyvning föreligger ju redan i Kungl. Maj:ts proposition, där det föreslås, att dessa civilarbetare skola få fullgöra sin tjänstgöring genom att »utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning». Det blir givetvis en viss reell skillnad mellan det yrkande, som herr Gustafsson i Bogla och hans medmotionär framställt, och regeringsförslaget. Beträffande regeringsförslaget ligger ju frågan så till, att den värnpliktige icke har valfrihet i detta fall.

Utskottet förmodar, att i tillämpningen böra dessa samvetsömmas berättigade intressen ur samvetsfrihetens synpunkt kunna tillgodoses. Det är självklart, att det alltid kommer att förefinnas behov av civilarbete för statens räkning i allmänhet, och säkerligen kan också civilarbetet inom försvarsväsendet tillgodoses utan att man nödvändigtvis måste räkna med dessa medborgare, för vilka det är en verklig hjärteangelägenhet att få följa sitt samvetes bud i detta fall. Jag tror, att vi inom utskottet ha varit ganska överens om att det inte bör inträffa sådana följder av det beslut riksdagen nu går att fatta, att människor skola komma i svårigheter, hotas av fängelsestraff och bli utsatta för fängelsestraff, därför att de nödgas följa sitt samvetes bud före en statlig förordning.

Personligen vill jag mycket starkt trycka på denna möjlighet att genom en smidig tillämpning av lagen i praktiken komma till rätta med detta spörsmål, så att såväl statens som varje enskild medborgares berättigade intressen tillgodoses. Hade statsrådet och chefen för försvarsdepartementet varit närvarande, skulle jag ha värdjat till honom att deklarerat sin uppfattning i det här fallet, men jag tror, att man utan att det göres kan förutsätta, att den

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
oro, som dessa verkligt samvetsömma känna inför den lagändring, som här är föreslagen, skall i praktiken visa sig oberättigad.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets utlåtande.

Herr Boman: Herr talman! Då två talare från Dalabänken uppträtt i denna debatt med anföranden, som kunna ge anledning till en missuppfattning beträffande försvarsviljan inom Kopparbergs län, vill jag bara avge den försäkran, att Dalarnas befolkning kommer att utan samvetsbetänkligheter gripa till vapen, om så kommer att krävas.

Herr Lindhagen: Herr talman! Det sista yttrandet var, såvitt jag förstår, det mest hädiska och gudlösa, som förekommit i denna debatt. Att säga, att därför att majoriteten är med på att gå ut i krig, äro några samvetsbetänkligheter ingenting värda, det är verkligen diktatur, våld och majoritetsförtryck, så det förslår. Jag har knappast hört ett så gudlöst anförande förr här i riksdagen, fastän jag varit med så länge. Här är fråga om ett förtryckande av en minoritet, och även inom Kopparbergs län finnas åtskilliga, som inte underkasta sig det förenämnda diktaturuttalandet.

Ja, herr talman, detta är en ömtålig fråga, som tydligen inte får resoneras om i vår tid och allra minst under ett krig. De gudomliga lagarna äro ju då helt avskaffade. Den, som talar till förmån för deras rätt att leva, blir ogillad, ja bojkottad och utskälld.

Nu finnas faktiskt i vårt land sådana här samvetsömma, som verkligen äro det, med de engelska kväkarna som yttersta förebild. Och Sverige har utmärkt sig för — till skillnad såsom det sagts från alla andra länder — att genom lag värna deras samvetsfrihet även under krig, det gudlösaste av allt.

Jag skall räkna upp varför samvetsömma ha rätt att skyddas och Sverige redan åtagen skyldighet att göra det.

Först och främst säger *vår gudomliga lag*: »Du skall icke dräpa.» Det skall väl vara några, som hålla på den också, även om inte majoriteten av dal-karlarna göra det. Således: »Du skall icke dräpa.»

Så ha vi vår världsliga lag. Det är § 16 *regeringsformen*, där det heter, att *Konungen bör »ingens samvete tvinga eller tvinga låta»*. Det är väl också ett positivt stadgande så det förslår. Skola vi nu hoppa över det alldeles såsom vissa motionärer föreslå?

För det tredje ha vi *en världsfreds-lag*, som säger detsamma, nämligen den s. k. Paris-Kelloggspakten av 1928. Där förenade sig alla — till och med de nu totalt barbariska stormakterna — om att förklara kriget för en förbrytelse, och den lagen är inte upphävd.

Skola vi då på lösa boliner sitta och bojkotta alla dessa tre lagar, som inte äro upphävd? Det är väl ett missbruk av representationsrätten och en undergång för den svenska demokratin, som slår i span!

Det var Frankrike, som föreslog Nordamerika att avskaffa krig mellan Frankrike och Amerika. Men då svarade den amerikanska utrikesministern Kellogg, att det kunde han ej vara med på, det är för litet. Ett allmänt samarbete bör komma till stånd för att avskaffa krig över hela världen. Sålunda såg Paris-Kelloggs världsfredspakt dagen med sin förklaring att kriget var en förbrytelse. D. v. s. man använde uttrycket »condamner»; med andra ord, man fördömde kriget, och det är detsamma som att beteckna det som en förbrytelse.

Vi ha alltså, herr talman, i vår katekes ett påbud om att man icke skall dräpa, vi ha i § 16 i *regeringsformen* ett påbud om skydd för samvete, och vi ha en världsfredspakt, som säger, att krig är en förbrytelse. Då kunna vi också här

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
med gott samvete behandla dessa saker med eftertanke och inte falla över de människor, som hysa samvetsbetänkligheter.

Jag för min del har nu inte ett så där ömt samvete, när det gäller detaljerna. Jag har exerceerat beväring som student i Uppsala och tyckte, att det var en upplevelse, som jag inte vill ha ogjord. Ty därigenom fick jag reda på, hur det gick till i det militära livet.

Där fick jag också *mitt första fredsincitament*. Det var så, att man hade skickat ut oss från exercisfältet Polacksbacken på en längre fältmarsch. Första dagens afton nattkvarterades det en kylig natt i en fuktig björkdunge på bara marken. Jag förkylde mig. På morgonen fortsattes marschen. Med tung packning vandrade jag ungefär en halv mil sjuk och tvungen att kräkas hela vägen. Ingen intresserade sig för mig. Då blev jag till slut så illa därän att jag kastade geväret över ett dike vid landsvägen och följde själv efter och lade mig på marken. Men då skulle man se — det blev en uppståndelse bland befälet: »Hur kan man behandla kronans persedlar på det sättet!» Men jag var ju själv en persedel och sjuk, men det brydde sig ingen om. När vi slutligen kommo tillbaka till Polacksbacken, blev jag framkallad inför hela beväringens fronten och fick uppsträckning för att jag så illa behandlat »kronans persedlar». Men till dem hörde inte jag.

Då fick jag emellertid ett så gränslöst hat mot de militaristiska utsvävningarna, att jag blev pacifist. Då lades på upplysningens väg grunden till min obenägenhet mot hela världens militarism.

Emellertid finns det också ett bud, som inte är inskrivet i någon lag men som är formulerat av Erik Gustaf Geijer. Det är för mig såsom domare ett bud, som jag måste och vill hålla, nämligen »*respekt för gällande lag och öppen rätt att fordra en annan*». Så snart det gäller samvetsfrågor och kravet på krigets avskaffande är den senare rätten krigskuren. Man blir ensam både här och i huvudstadens statsfullmäktige, om man kräver såsom en livsfråga för oss och hela mänskligheten att göra slut på stormakternas styrelsesätts gränslösa barbari och att äntligen komma fram till den efterlängttade *världsfreden med sin internationella rättsordning, uppbyggd på ett gående till grunden med rustningarnas och krigens djupgående orsaker*. Geijers sats respekteras absolut icke i svenska riksdagen och stadsfullmäktige. Men vänta bara, världsfreden kommer en gång att segra i alla fall och *trots allt*.

Om jag nu vore ung, skulle jag således orubbligt fullgöra skyldigheten att exercera beväring. Det skulle icke heller genera mig det allra ringaste att nu — när det pågår ett orättfärdigt kriminellt krig även mot neutrala småstater främst med stormakters bombflygplan — tjänstgöra även uniformerad i förrådstjänst eller förplägnadstjänst för att skaffa armétrupperna mat och dylikt, eller att arbeta civilt i verkstäderna. Jag hör således inte till de hyper-samvetsömma. Men när det finnes människor, som i det avseendet antagligen stå högre än jag, så är det min oåterkalleliga plikt att slå vakt om deras samveten med stöd tillika av förenämnda tre lagstiftningar.

För någon tid sedan fick jag en förfrågan från en dansk, om jag kunde tillstyrka honom att, såsom han önskade, gå ut som frivillig i Finland. Jag svarade: »Det är en sak, som endast du kan avgöra, men jag skulle vilja fråga dig, där du ligger nere i Danmark och egentligen inte har med saken att göra, om du bör överge hustru och två små barn och kanske låta dem komma på bar backe, för att du skulle gå ut i Finland och skjuta ned stackars skuldlösa ryska soldater, som hata kriget, och därmed åstadkomma sorg och förstörelse i deras familjer.»

Jag har också verkat för den lagstiftning vi nu ha och som tar sikte på att ge människor möjlighet att efterleva § 16 i regeringsformen liksom vår reli-

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
gionslag: »Du skall icke dräpa.» Jag vet inte, hur jag skulle handla, om jag mobiliserades ut i krig. Skjuta i luften eller blint in i en folkhop.

Vad beträffar den ändring, som här är föreslagen, innebär den ju, att medan det i den nuvarande lagen heter, att vederbörande får i stället för tjänstgöring vid krigsmakten »utföra civilt arbete för statens räkning», så har nu föreslagits följande lydelse: »I stället för sådan tjänstgöring *utföra civilt arbete inom försvarsväsendet* eller eljest för statens räkning.» Så står i propositionen uppräknat vad man betraktar som sådant uniformslöst civilt arbete, som man anser sig ha rätt att ålägga vederbörande, nämligen »förrådstjänst, förplägnadstjänst i depåer och dylikt, arbete i vissa försvarsväsendets verkstäder, vägarbeten m. m.» Det där om försvarsväsendets verkstäder kunde man väl låtit bli att ta med, ty det blir nog det svåraste för de samvetsömma.

Emellertid skall man inte inbilla oss, att det är till någon nackdel för vårt försvarsväsende, att man befriar från tjänstgöring denna handfull människor — simulanter naturligtvis undantagna — som äro så där känsliga, ha rättighet att vara det och grunda denna sin rättighet på både »Guds och Sveriges lag» såsom det står i domareeden, och på världsfredslagar, ty dem får man väl också respektera.

Jag skulle sålunda egentligen ha velat komma fram till ett yrkande om avslag å regeringens proposition. Nu har emellertid Lindblom, som klart här fört de samvetsömmas talan, sagt mig att han och vederbörande motionärer i andra kammaren enats om att man inte skulle göra något avslagsyrkande.

Under sådana förhållanden får jag också falla undan och gå med på Kungl. Maj:ts kompromissförslag. Men jag gör det icke gärna, utan därför, att de, som stå mig nära i denna fråga, ansett sig böra här låta udda vara jämnt. Det är kanske ren feghet av mig. Men skulle jag ensam i riksdagen framställa något annat yrkande, så skulle jag — tillräckligt smäddad redan på tongivande maktställen för mina oåterkalleliga krav på en svensk nitälskan vid sidan av sina rustningar för världsfredens idé och förutsättningar — nödgas kanske emigrera, herr talman, och det tillåta inte min hustru, mina barn och mina barnbarn.

Herr Bergman: Det är tre synpunkter, som spela en huvudroll i den fråga, som här diskuteras. Den ena är statsintresset, den andra respekten för samvetet, och den tredje är faran för simulation.

Jag tror för min del inte, att det behöver uppstå någon konflikt mellan statsintresset och samvetsrespekten, såsom det antytts i något uttalande i handlingarna liksom också här i debatten. Vad beträffar de människor, som ha verkligt vakna samveten och som äro de enda som förtjäna respekt i detta sammanhang — det är inte fråga om simulanter — utgör det utan tvivel ett verkligt statsintresse att ha sådana i ett samhälle. Jag skulle vilja fråga dem, som tagit närmare kännedom om William Penn och kväkarsamfundet, vad de anse, att detta samfund och dess medlemmar ha betytt för de samhällen, där de verkat. Det har varit verkliga statsintressen, som de främjat. Människor, som äro uppriktigt samvetsömma i avseende på krigsväsendet och ej kunna förmå sig att lemlästa och döda personligen oskyldiga, mot dem med våld framdrivna medmänniskor, ha nog också sitt samvete ganska vaket i avseende på andra saker, och de höra därför till sitt samhälles värdefulla tillgångar. Vår grundlag förbjuder första statsmakten att öva samvetstväng. Det sades, som ofta erinrats, av Luther i hans stora strid, som visserligen icke gällde denna sak, men hans ord ha dock allmängiltig räckvidd: »Det är icke gott att göra någonting emot samvetet», och vidare: »Här står jag och kan icke annat.» Bör icke en sådan mentalitet respekteras?

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)

Jag tror, som sagt, icke heller, att det behöver bli någon konflikt mellan statsintresset och samvetsrespekten i avseende på arbetet för statens räkning. De, som skola sörja för dessa samvetsömmas arbeten, äro säkerligen icke ur stånd att finna sådana uppgifter, som icke komma i konflikt med vederbörandes samveten, och som äro av vikt för staten att få utförda.

Jag beklagar, att man ej lika väl i Sverige som i våra nordiska grannländer och i England — ett land som förvisso ej är likgiltigt för sitt försvar — kan ha den klara bestämmelsen, att de, som av samvetskäl draga sig för varje arbete inom försvarsväsendet, kunna slippa det och få göra civilt arbete utom försvarsväsendet i stället. Men även när man nu velat vidga ramen med den motiveringen, att även inom försvarsväsendet kunna utföras arbeten av civil karaktär, har jag svårt att föreställa mig, att någon konflikt behöver uppstå, under förutsättning att arbetena verkligen äro av den beskaffenhet, att de inte rimligen kunna anses kränka samvetet. Ett sådant arbete är t. ex. tillvaratagandet och vården av sårade. Det kan väl omöjligen kränka någons samvete. Och varför skulle man inte kunna medverka t. ex. till uppförandet av skyddsrum mot luftanfall? Det är väl också någonting, som inte kan kränka samvetet, förmodar jag. Jag kan i varje fall icke förstå det samvete, som skulle känna sig kränkt därav. Och det finnes förvisso även annat arbete ej blott utom utan även inom försvarsväsendet, om vilket detsamma gäller.

När det däremot talas om arbete i verkstäder beror det ju på *vad* som tillverkas. Där kan emellertid tillverkas sådant, som är lika nödvändigt i fred som i krig. Men naturligtvis måste vederbörande råka i samvetskonflikt, om det gäller tillverkning av vapen, ammunition och egentliga krigsförnödenheter. Därvidlag antar jag, att de förståndiga militärer, som skola ordna dessa arbeten, iakttaga nödig urskillning. Det finnes med god vilja, gott förstånd och god ledning nog tillräckliga möjligheter att ordna arbetet så, att konflikter ej uppstå.

Vad sedan faran för simulation beträffar, har man försökt och även i väsentlig grad lyckats undgå den, med avseende på värnpliktstjänstgöringen, genom den högst avsevärda förlängning av tjänstgöringstiden, som är föreskriven när det gäller de samvetsömma. Vad deras tjänstgöring under krigstid beträffar, förekomma ju där risker, som äro sådana, att de inte gärna kunna locka till simulation. I den vädjan till riksdagen, som här kommit från några samvetsömma — ett par filosofie kandidater, en medicine kandidat, en agronom och en förbundssekreterare — och i vars syfte doktor Natanael Beskow och en del kyrkoherdar såsom Mogård och Thysell m. fl. instämt — säges det: »De samvetsömma eftersträva ingalunda en gynnsammare ställning än övriga medborgare. De äro fullt beredda att underkasta sig den eventuellt längre tjänstgöring i civilt arbete, som kan åläggas dem under beredskapsinkallelse. Likaså ha de intet att invända mot en strängare — och ifråga om tidigare dokumenterade samvetsbetänkligheter — en förnyad prövning, om så skulle anses lämpligt. I en eventuell krigssituation äro de beredda att åtaga sig sådana civila uppgifter, som kunna begränsa krigets skadeverkningar och lindra nöden bland krigets offer — — —.» I fortsättningen heter det: »Härvid äro de i största utsträckning fullt beredda att underkasta sig vilka uppföringar som helst och *önska ingalunda undandraga sig uppgifter, som äro förenade med största personliga risk.*»

Jag ber att i detta sammanhang få erinra om att under finska kriget stupade även lottor, vilka voro verksamma i försvarsväsendets förplagnadstjänst, och både i Finland och annorstädes ha läkare och sjuksköterskor blivit där föremål för bombträffar och fallit offer för granateld. Man skall alltså inte tro,

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
att de, som ha sådana uppgifter, inte löpa någon risk. Att taga vård om såraden på ett slagfält är sannerligen ej utan risk för livet.

Under sådana förhållanden tror jag inte, att faran för simulation är stor, i synnerhet med den stränga prövning, som nyss införts och som säkerligen kommer att noggrant tillämpas. I allas vårt intresse ligger att på effektivt sätt motverka all simulation; vad vi vilja är endast att ordna det så, att de verkliga samvetsbetänkligheterna respekteras.

Nu har ju här överenskommit att i dag intet yrkande bör göras emot utskottsförslaget, och jag skall därför icke heller göra det. Det återstår nu att se, hurudan tillämpningen blir av den anvisning, som utskottet ger i sitt utlåtande och som man har all anledning att vara tacksam för. Där står nämligen: »Utskottet förutsätter emellertid, att i den mån man utan eftersättande av det allmännas intressen kan inom ramen av den i propositionen föreslagna bestämmelsen i § 1 »(alltså att vederbörande få utföra *civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest* för statens räkning)» taga hänsyn till samvetsbetänkligheter riktade mot försvarsväsendet som sådant, så ock sker.» Jag tror, att det kan ske utan eftersättande av allmänna intressen, och vi få nu avvakta tillämpningen av bestämmelsen. I den mån denna tillämpning, såsom jag hoppas, kommer att bli sådan, att det inte uppstår några konflikter, då är ju allt i sin ordning. Blir däremot tillämpningen sådan, att det uppstår verkliga konflikter, får man i fortsättningen tänka på att underkasta den i dag antagna bestämmelsen förnyad prövning.

För närvarande har jag således intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr Heüman: Herr talman! Herr Lindblom nämnde något om att dessa samvetsömma kanske vore de mest offervilliga samhällsmedborgarna. Jag är inte så säker på den saken, ty livet är dock det största offer som kan bringas fosterlandet, och det få ju våra vapenbärande värnpliktiga vara beredda att bringa vid varje tillfälle. Enligt min mening har samhället varit tillräckligt tillmötesgående mot de samvetsömma, då man beviljat dem dispens från att bära vapen. Längre anser jag inte man bör sträcka sig från samhällets sida. Vi ha ju inom försvarsväsendet arbeten, som kunna utföras utan bärande av vapen och uniform och som mycket väl kunna utföras utan att samvetet behöver kränkas på något som helst sätt, befästningsarbeten, handräkningsarbeten o. dyl. Herr Bergman sade nyss, att man ju kunde låta de samvetsömma utföra skyddsarbeten i form av bombskyddsrum o. dyl. Jag förstår då inte, varför någon skall ha betänkligheter mot att utföra exempelvis befästningsarbeten, som ju avse rena skyddsvärn. Det är intet offensivt vapen — man kan ju inte ta en befästning med sig och springa över gränserna för att anfälla en annan stat, utan en befästningsanläggning tjänar ju ytterst till skydd för trupperna och för landets frihet. För närvarande är det ju dock så inom försvaret, att många av våra vapenbärande män få utföra rena handräkningsarbeten såsom köksbiträden eller sysselsättas med renhållning o. dyl., och det är enligt min mening ett slöseri med våra vapenföra män att utnyttja dem för sådana ändamål, när man utan att kränka de samvetsömmas samveten kan använda dem till sådant arbete. Jag tror inte, att man kan gå alltför långt, åtminstone inte längre än som anses nödvändigt, för att skydda de samvetsömmas samveten, utan att man bör stanna därvid, att man tillåter dem att icke bära vapen.

Det kan ju annars bli vissa konsekvenser. Jag kan ju erinra om att de samvetsömma på ett ganska eftertryckligt sätt få bidra såväl till våra offensiva som till våra defensiva vapen både i fråga om anskaffning och un-

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
derhåll genom skatter som de få erlægga, nämligen den del av statsskatten, som går till försvaret. Man skulle ju kunna tänka sig, att de samvetsömma framdeles också skola komma att begära att få slippa erlægga denna skatt till staten.

Herr Brandt sade något om att han skulle betrakta det som landsförräderi, om man bidroge till att vårt land lägges under ett annat lands ok. Ja, det är riktigt, men våra vapenbärande värnpliktiga stå i den situationen, att skulle de vägra att försvara landet i händelse av ett anfall, skulle detta betraktas som landsförräderi. De komma alltså i en ytterligt pinsam situation, ifall deras samveten skulle vakna under stridens gång och de vägrade att slåss vidare. I så fall komma de att dömas som landsförrädare. En dylik situation har ju staten befriat de samvetsömma ifrån.

Herr talman! Jag anser icke, att samhället kan sträcka sig längre i tillmötesgående än vad man ansett sig kunna göra i det förslag, som utskottet här har framlagt, och jag ber att få yrka bifall till detsamma.

Herr Brandt: Jag borde ju ha begärt ordet för en kort replik omedelbart efter herr Bomans ord, men det föll mig aldrig in, att ett så omotiverat anförande, låt vara bara på en halv minut, skulle komma att hållas. Jag för min del talade inte alls å Dalarnas vägnar. Jag talade på de samvetsömmas vägnar, och jag sökte sätta mig in i deras uppfattning för att kunna göra det. Jag talade å egna vägnar som svar på den vädjan de samvetsömma ha riktat till mig och övriga riksdagsmän. Försvarsviljan i Dalarna är lika stark som på många andra håll, och det gläder jag mig åt.

Eftersom jag ändå fått ordet, ber jag att få yttra något med anledning av vad som här sagts av herr Bergman och andra, som trösta sig med att tolkningen av lagbestämmelsen tack vare de använda ordalagen skall bli så liberal som möjligt. Ja, vi hoppas det allesamma, men det faktum, att man ändrar gällande lag utan att man verkligen kan påstå att det föreligger ett nödläge, eftersom ju antalet samvetsömma sjunker — observera detta! — är uttryck för en mentalitet, som på sina håll förvandlats till en verklig krigsmentalitet, t ex. hos arméchefen, som fällt uttrycket »landsskadlig trafik». Jag anser att hans ord äro mycket mer landsskadliga än den inställning, åt vilken chefen för frälsningsarmén, kommandör Larsson, har givit uttryck och som jag helt gillar. Han är sannolikt själv icke försvarsovillig men han har velat lägga ett ord för dem som känna på ett annat sätt.

Jag skulle gärna ha sett att ett särskilt yrkande blivit framställt från dem som underskrivit motionerna, men då så icke skett skall jag icke heller göra det. Med hänvisning till vad herr Bergman yttrade vill jag dock understryka, att om man hyser den åsikten att det kan uppstå vanskligheter vid tolkningen, så vore det rimligare att yrka på bibehållande av gällande lag än att ställa saken på framtiden och säga: »Skulle tolkningen inte bli så liberal, som vi hoppas, be vi att få återkomma.» Det är en oriktig ståndpunkt, och jag beklagar den på det livligaste.

Herr Pauli: Her talman! Jag har av mitt samvete förhindrats att sitta tyst under denna debatt. Jag måste säga, att jag finner det beklämmande att det föres en sådan här debatt i riksdagens första kammare, i det läge vari vårt land just nu befinner sig. Jag finner det högst märkvärdigt, att man höjer sin röst mot en lagändring, som jag för min del inte kan finna innebära någon verklig samvetskränkning, men som måhända kan bidraga till att göra landets försvarsåtgärder i någon mån mera effektiva.

När man här kommer och klagat över skillnaden på den ena och den andra

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
 sortens civilarbete, som skulle åläggas de samvetsömma, vill jag erinra om den karaktärsförändring, som krigföringen har undergått i vår tid. Vi stå nu inför eventualiteten av ett krig, som kallas det totala kriget. Det nödvändiggör något som vi kunna kalla det totala försvaret. Med den mobilisering, som äger rum på det militära området, sammanhänger, som vi väl veta, en mobilisering på det civila området. Var skall man dra gränsen? Varenda medborgare i ett land, som är utsatt för anfallskrig, är i själva verket, i och med att han utför ett arbete, inbegripen i en försvarsverksamhet. Det är därför, som jag finner det — jag vet inte vilket ord jag skall välja — i varje fall orimligt, att här så envist motsätta sig en sammanslagning av de olika sorterna av civilarbeten. Jag kan ju mycket väl förstå, att det kan finnas människor, vilkas samveten fungera på det enkelriktade sättet, att de endast tänka på att man inte skall ta livet av andra människor. Men det vore märkvärdigt om inte deras samveten skulle kunna fungera även i en annan riktning, i den riktning som säger att det aldrig kan överensstämma med en svensk medborgares samvete att göra något, som kan skada försvaret av hans land och dess frihet, eller att underlåta att hjälpa detta försvar.

Det är ur dessa synpunkter, herr talman, som jag för min del har velat uttrycka mitt beklagande över att vi i detta läge skola behöva spilla tid i den svenska riksdagen på en fråga som denna. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr André: I likhet med den föregående ärade talaren tror jag verkligen inte, att det har varit lyckligt att en debatt som denna har förts vid denna tidpunkt. Den kan hos främmande nationer och deras ledare framkalla vissa, som jag kan försäkra, oriktiga misstankar om den mentalitet, som för närvarande utmärker det svenska folket. Den kan också hos enskilda svenska individer inge tankar och idéer, som annars hade varit dem främmande och som dessutom äro främmande för svenska intressen.

Jag begärde närmast ordet med anledning av herr Lindhagens yttrande. Herr Lindhagen gav oss ju en intressant inblick i vad det var för små händelser, som givit honom incitamentet till hans livslånga arbete i pacifismens tjänst. Men när herr Lindhagen dessutom vill åberopa den Geijerska satsen om att man skall ha respekt för gällande lag men samtidigt ha rätt att fordra en annan och anser, att denna sats kunde åberopas för hans ståndpunkt i dagens debatt, tror jag att det är en missförstådd Geijer som föres fram. Är det verkligen någon, som har kunnat anse att vår rätt att kräva en ny lag eller en annan lag här på något sätt begränsats? Har någon av oss märkt, eller har herr Lindhagen själv märkt att han varit hämmad i sina många och ihärdiga försök att på den ena eller andra punkten ändra svensk rätt? Herr Lindhagens Geijerцитat har ingenting att säga oss i dagens fråga.

Här gäller det verkligen inte att ändra rätten, utan här gäller det, hurvida den objektiva rätten skall kunna genombrytas av subjektiva rättigheter, grundade på verkliga eller föregivna samvetsbetänkligheter av det ena eller det andra slaget. Det finns ju så många fält där samvetsbetänkligheter kunna åberopas, men vi bruka verkligen icke i svensk rätt ha samvetsklausuler, och jag kan inte finna det verkligt motiverat att vi ha en samvetsklausul på denna punkt, i varje fall icke en samvetsklausul av den art som herr Lindhagen vill urgera.

Jag skulle vilja tillägga en fråga: äro vi verkligen beredda att ta konsekvensen på alla de olika områden, som här kunna komma i fråga? Jag vill erinra om att den demokratiska staten och även den utpräglat socialistiska staten ställer mycket starka krav på den enskilde individen. Skall då den en-

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
skilde individen under åberopande av den ena eller andra samvetsbetänkligheten kunna undandraga sig dessa krav?

Vi stå här till sist inför ett val mellan nationens självbestämmanderätt och individens. I det valet väljer jag utan tvekan och utan reservationer nationens självbestämmanderätt. Vad är individens självbestämmanderätt egentligen värd om den icke omgärdas och skyddas av nationens? Jag gör mitt val så mycket hellre som jag vet att bakom individens självbestämmanderätt, bakom det vackra namnet »samvetsbetänkligheter» understundom kan gömma sig något sådant som nationell självuppgivelse. Den tanken måste i dagens situation vara alla svenskar fullständigt främmande, ja förhatlig.

Herr Sten: Herr talman! Endast ett ord till herr Velander, som tycktes mena att jag på något sätt uppträtt inkonsekvent, när jag inte anført någon reservation. Jag vill påpeka, att den av honom framburna motionen ju har avvisats i utskottets utlåtande, där det står: »Enligt utskottets mening är det avgörande momentet vid bedömandet av ansökningar enligt denna lag, att man kan skilja fall, då samvetsbetänkligheterna grunda sig på en ärlig och varaktig övertygelse, från fall av annan art. Det framstår för utskottet såsom principiellt riktigare att göra denna skillnad än att draga en gräns mellan samvetsbetänkligheter grundade på religiösa och sådana som grundas på etiska skäl.» Utskottet har ju också avstyrkt motionen. Det har alltså inte kunnat finnas någon anledning för mig att i detta avseende anföra någon reservation.

Beträffande den omstridda frågan om civilarbetarnas tjänstgöring har jag inom utskottet framställt ett längre gående yrkande i anslutning till en av de väckta motionerna, men jag har funnit att den mening som jag företräder kunde inrymmas i utskottets utlåtande, när utskottet förutsätter att berättigade önskemål kunna tillgodoses även med den lydelse som paragrafen nu får. Jag har goda grunder för denna uppfattning, och jag bestrider alltså bestämt, att jag inte skulle ha intagit en konsekvent hållning i detta avseende.

Beträffande de senast hållna anförandena vill jag endast erinra om att det är den av herr Velander väckta motionen som har det lägsta numret, och det är väl alltså hos honom som ansvaret ligger för att denna fråga har kommit under riksdagens prövning. Om det här kan uppstå något missförstånd inåt eller utåt beträffande vad saken gäller, måste det bero på sådana anföranden som herr Bomans och herr Paulis samt även herr Andréns. Om vi hade hållit oss till den föreliggande frågan, hade det inte funnits någon möjlighet till en sådan missuppfattning. Den omständigheten, att vi alla äro försvarsvänner, kan ju icke befria oss från vår skyldighet att även slå vakt om våra grundlagsfästa rättigheter, bland annat på det område där denna debatt och denna fråga hör hemma.

Herr Lindblom: Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för att motivera, varför vi icke framställt något yrkande. Det har av några talare här ansetts underligt, att vi som i kamrarna ha väckt motioner i ämnet icke yrkat bifall till dessa. Jag vill då svara, att vi fem motionärer, som stå bakom de motioner vilka hävda samvetsfrihetens princip, ha ansett att det allvarliga läge, vari vi nu befinna oss, motiverar att man skulle i dagens debatt ådagalägga en viss hovsamhet och icke låta den bli alltför hetsig och häftig. Vi trodde, att vi genom att nu icke framställa något yrkande skulle kunna få denna debatt begränsad till det uttalande, som vi hade tänkt göra i början. Men sedan ha ju andra sört för att debatten har fått en annan karaktär, och det må man ju kanske beklaga. Jag tror emellertid icke, att det är lyckligt för samvetsfrihetens sak att försöka med något slags våldsmentalitet övertyga

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)
och trumfa igenom någonting. Samvetsfriheten har alltid fått lida sig fram. Den har icke kunnat gå andra vägar.

Härtill vill jag också lägga en kort replik till herr Velander. Han har inte läst sin bibel riktigt. I varje fall har han missuppfattat mitt yttrande och icke förstått bibelns andemening i det sammanhang, som det var fråga om. Det var inte de tio som skulle räddas, utan det var de tio som skulle rädda staden. Det var den stora skillnaden.

Vad herr Boman här yttrade måste man ju beklaga, ty det gav uttryck åt en arrogans, som inte är lämplig i detta sammanhang. Dalkarlarna ha fordom gått i fängelse för samvetsfrihetens princip. De ha suttit på vatten och bröd för att få dyrka sin Gud enligt samvetets bud. Känner man till dalkarlarnas föregående, så tror jag att man mycket väl kan ställa sig på samvetsfrihetens ståndpunkt utan att anse sig kränka dalkarlarnas mentalitet. Man löser inte dessa djupgående frågor med några billiga glosor. Vad ha de hundratusentals allvarligt religiösa människorna i vårt svenska land betytt för vårt samhälles lugna och sunda utveckling?

Herr Lindhagen: Jag begärde ordet, därför att Andrén, som är en vis man och har professorstitel, ansåg det vara otillständigt av mig att uppträda och tala för samvetsfriheten. Mot honom nödgas jag till nödvärn åberopa Laotsees ord: »De som äga den sanna insikten höra ej till de högt lärde, och de som äro högt lärde sakna den sanna insikten.» Det sades för nära tretusen år sedan. Ett svenskt ordspråk går ännu i denna gränslinje mellan skilda områden. »All världens lärdom sammanlagd kan icke skapa en hederlig människa», menar ordspråket. I detta fall ådagalade väl professorn Andrén riktigheten av förenämnda tretusenåriga sanning. Men i många andra frågor äro vi ense. Hur kan det komma sig, herr Andrén?

Jag har, som det sades, inga sådana här samvetsbetänkligheter utan är färdig till vad som helst, utom det att jag skulle tveka att skjuta på hopfösta tyska, ryska eller engelska soldater, med tanke på deras livs okränkbarhet, deras oskuld till kriget, deras olyckliga familjer. Om jag bleve utkallad, så skulle jag helst skjuta i luften. Nu har herr Andrén tolkat om mitt anförande, kanske för att pressen skall lockas att lämna en oriktig framställning av vad jag sagt. Herr Andrén är ju professor, och när vetenskapen talar blir pressen lyhörd. Han har också en upphöjd ställning eftersom han tillhör majoriteten i denna fråga, och vi stackare som befinna oss i minoritet och även vilja rädda fredens idé bli nedblickade.

All verklig framfärd i världen börjar emellertid med minoriteter på en eller flera. Den växer småningom. En vacker dag står den i majoritet. Makten med befodringsrätten och diktaturbefogenhet falla i den forna lilla minoritetens sköte. Så har det alltid gått och slutligen är hela folket praktiskt taget en stund ense om den stora saken. Men med den sålunda övertagna makten börjar förfallet, fanflykten, lösfällningen, undergången.

En ny vår pockar nu på sin tillblivelse. Det är fredens idé, världsfredens tillkomst, drömmen om mänskligheten, en mellanfolklig oförstörbar rättsordning, som nu väntar på oss mitt i det stora förfallet. Och »intet är som väntans tider». Vi vänta på att förfallets *förakt för de andliga värdena* nödgas reva och bärga sina storsegel. Ett sådant värde är § 16 regeringsformens vakthållning trots allt kring samvetsfriheten.

Herr Tjällgren: Herr talman! Jag tror att jag aldrig tidigare under min riksdagstid har instämt med herr Pauli, men jag skall be att få säga att jag helt och hållet vill instämma i det anförande han nyss höll här.

Ang. tjänstgöring för s. k. samvetsömma värnpliktiga m. m. (Forts.)

Sedan skulle jag vilja framställa en fråga till herr Lindblom och herr Brandt: vem är det som har ett känsligare och bättre samvete, — den, som vill öva sig i vapnets bruk för att kunna, om så en gång erfordras, försvara samhället emot inkräktare, eller den, som under olika förevändningar vägrar att göra detta? Dessa senare torde vara beredda att med gott mod och rent samvete — det får man ju förutsätta — åse, huru till äventyrs våra städer och samhällen samt även våra byar ute på landet bli utsatta för den mest hänsynslösa förödelse utan att de vilja göra ett dugg för att hindra detta. Enligt min mening ha de förstnämnda ett bättre samvete än de senare.

Herr Andrén: Her talman! Det fanns i herr Lindhagens sista anförande många egendomliga påståenden och besynnerliga beskyllningar mot mig, som jag icke vill upptaga kammarens tid med att bemöta; att jag skulle vara en krigsaktivist var t. ex. en av de mindre beskyllningarna. Men på en punkt vill jag rikta en bestämd gensaga mot herr Lindhagen, nämligen då han med kallt huvud påstod att jag avsiktligt skulle ha lämnat en oriktig framställning för att missleda den svenska pressen. Jag tänker för högt om den svenska pressen för att tro, att den kan låta missleda sig på sådant sätt. Den har haft alla möjligheter att höra herr Lindhagen, och om herr Lindhagen uttryckt sig klart och tydligt kan det inte ha uppstått något missförstånd.

Herr Lindhagen: Vad Andrén klandrade var motsatsen till vad jag sagt. Han framställde saken som om jag delade dessa samvetsbetänkligheter. Jag erkände tvärtom, att jag själv inte personligen hyser dem. Men där de förefinnas måste de värnas.

För mig är däremot sedan gammalt en samvets sak att »oavlatligt» verka för ett positivt program för världsfreden. Detta har däremot för Andrén icke, såvitt vi förmärkt, varit en samvetsfråga. Du motarbetar den i lyckligaste fall genom intresselöshet. Du kommer att göra det i dag, i morgon, år efter år, förmodar jag!

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, samt till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare);

nr 155, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (krigsfamiljebidragsförordning), dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om anstånd för vissa värnpliktiga med betalning av hyra m. m.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 157, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån av statsmedel för anordnande av skyddsrum.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. former-
na för änd-
ring i depar-
tementsorga-
nisationen
m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av §§ 5, 6, 25 och 43 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen jämte i ämnet väckta motioner.

Till konstitutionsutskottets handläggning hade båda kamrarna den 6 februari 1940 hänvisat en den 26 januari 1940 dagtecknad, till riksdagen avlåten proposition, nr 33, vari Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till ändrad lydelse av §§ 5, 6, 25 och 43 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen.

I samband med förevarande proposition hade utskottet till behandling förehaft de i anledning av densamma inom första kammaren väckta motionerna nr 143 av herr *Sten* och nr 144 av herr *Herlitz* m. fl.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

1) att riksdagen, med förklarande att förevarande proposition icke kunnat i oförändrat skick bifallas, i anledning av sagda proposition samt motionen I: 144 såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling måtte antaga under punkten infört förslag till ändrad lydelse av §§ 5, 6, 25 och 43 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen;

2) att motionen I: 143 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I utskottets förslag hade §§ 5 och 6 regeringsformen följande avfattning:

(*Nuvarande lydelse:*)

(*Utskottets förslag:*)

§ 5.

För särskilda grenar av rikets styrelse skola finnas statsdepartement till det antal, *lägst åtta och högst tio*, som bestämmes genom en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag, vilken tillika anger varje departements benämning och huvudsakliga verksamhetsområde.

Den närmare fördelningen av ärendena, departementen emellan, bestämmes av Konungen genom en särskilt utfärdad, offentlig kungjord stadga.

För varje departement utser Konungen bland statsrådets ledamöter en chef och föredragande. Chefen för det departement, till vilket utrikes ärendena höra, är minister för utrikes ärendena.

För särskilda grenar av rikets styrelse skola finnas statsdepartement till det antal, som bestämmes genom en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag, vilken tillika anger varje departements benämning och huvudsakliga verksamhetsområde.

Den närmare fördelningen av ärendena, departementen emellan, bestämmes av Konungen genom en särskilt utfärdad, offentlig kungjord stadga.

För varje departement utser Konungen bland statsrådets ledamöter en chef och föredragande, *Konungen obetaget att förordna annan ledamot av statsrådet att i departementschefens ställe föredraga de ärenden, Konungen bestämmer*. Chefen för det departement, till vilket utrikes ärendena höra, är minister för utrikes ärendena.

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
(Nuvarande lydelse:) *(Utskottets förslag:)*

§ 6.

Statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt *tre* statsråd utan departement. Bland *de tre* statsråden utan departement böra minst två hava förvaltat civil beställning.

Av statsrådets ledamöter utnämne Konungen en att vara statsminister och statsrådets främste ledamot.

Statsrådets ledamöter äga att alla i statsrådet förekommande ärenden övervara.

Statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt statsråd utan departement *till det antal, lägst tre, varom stadgas i en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag.* Bland statsråden utan departement böra minst två hava förvaltat civil beställning.

Av statsrådets ledamöter utnämne Konungen en att vara statsminister och statsrådets främste ledamot.

Statsrådets ledamöter äga att alla i statsrådet förekommande ärenden övervara.

I Kungl. Maj:ts förslag voro samma paragrafer så lydande:

§ 5.

För särskilda grenar av rikets styrelse skola finnas statsdepartement till det antal, som bestämmes genom en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag.

Departementens benämningar och fördelningen av ärendena, departementen emellan, bestämmes av Konungen genom en särskilt utfärdad, offentlig kungjord stadga.

För varje departement utser Konungen bland statsrådets ledamöter en chef för föredragande, Konungen obetaget att förordna annan ledamot av statsrådet att i departementschefens ställe föredraga de ärenden, Konungen bestämmer. Chefen för det departement, till vilket utrikes ärendena höra, är minister för utrikes ärendena.

§ 6.

Statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt statsråd utan departement till det antal, varom stadgas i en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag.

Av statsrådets — — — främste ledamot.

Statsrådets ledamöter — — — ärenden övervara.

Vid utlåtandet hade reservationer avgivits av, utom annan,

1) herrar *Hallén, Oscar Gottfrid Karlsson, Thulin, Anders Andersson, Fast, Fält* och *Spångberg*, som på anförda skäl hemställt, att förevarande proposition av riksdagen måtte bifallas i oförändrat skick;

2) herr *Sandegård*, som instämt i reservationen 1) i vad den rörde sättet att bestämma departementens benämning och huvudsakliga verksamhetsområde.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Ett av de viktigaste syftena med Kungl. Maj:ts föreliggande proposition har varit att avlägsna de hinder, som grundlagen nu lägger i vägen för en ändring i bestämmelserna rörande statsrådets organisation och det kungl. kansliets indelning. Ändringar skulle kunna ske i annan ordning än den långsamma, som är förenad med ändringar av grundlagen. Konstitutionsutskottet har ställt sig välvilligt till de huvudsyften, som framföras i propositionen, men utskottet har ställt sig

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.) konservativt i två mindre punkter. Som kammarens ledamöter finna av utskottets utlåtande är emellertid utskottets ståndpunkt för dessa båda punkter icke godtagen av samtliga utskottets ledamöter, utan det föreligger en till utlåtandet fogad reservation, som förordar bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Den ena av dessa punkter rör bestämmanderätten över departementens organisation. I såväl propositionen som konstitutionsutskottets utlåtande förekommer en överensstämmande mening därom, att departementens antal skall bestämmas av en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag. Men sedan kommer meningsskiljaktigheten, och den gäller sättet för bestämmande av benämningarna på departementen och fördelningen av ärendena dem emellan. Kungl. Maj:ts förslag innebär, att dessa båda frågor skola avgöras genom en av Kungl. Maj:t ensam utfärdad särskild stadga, som skall offentliggöras. Konstitutionsutskottets förslag innebär däremot, att departementens benämningar och fördelningen av ärendena dem emellan skall bestämmas genom en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag, vilken tillika skall ange varje departements huvudsakliga verksamhetsområde.

Konstitutionsutskottets ståndpunkt innebär, att den nuvarande regeln skall bibehållas. Man kan därför på erfarenhetens grund bedöma, vad detta system att binda Kungl. Maj:t verkligen innebär. Den nu gällande lagen om ärendenas fördelning mellan departementen är av år 1919. Den är mycket kortfattad och binder därför Kungl. Maj:t endast på ett tämligen obetydligt antal punkter. Om man jämför denna lag med den av Kungl. Maj:t ensam utfärdade stadgan rörande ärendenas fördelning mellan departementen, ser man utan vidare att det område, där Konungen är bunden av lagen, anges mycket ofullständigt. Lagens bestämmelser utgöra endast en ringa bråkdel av de bestämmelser, som meddelas i stadgan, där ett oerhört mycket större antal ärenden uppräknas och fördelas mellan departementen. I lagen står exempelvis om försvarsdepartementet endast, att dit hör försvarsväsendet till lands och sjöss — denna uppräkning är ju så ofullständig, att där icke en gång nämnes flygväsendet. Om man ser på jordbruksdepartementet finner man, att där skall enligt lagen handläggas ärenden rörande jordbruk, domäner och skogar, men lagen nämner icke fiske, icke lantmäteriärenden, icke allmänna kartväsendet och annat — en hel massa ärenden, som däremot enligt den av Kungl. Maj:t utfärdade stadgan skola lyda under jordbruksdepartementet. Jag skall inte anföra fler exempel. Det anförda torde vara nog för att visa, att till följd av den skillnad i utförlighet, som föreligger mellan lagen och stadgan, förhåller det sig på det sättet, att Kungl. Maj:t i mycket hög grad är obunden enligt nuvarande system, vilket ju förordas av konstitutionsutskottet till fortsatt tillämpning.

Då kan man naturligtvis fråga sig, vad det finns för intresse hos regeringen att få till stånd en ändring i detta jämförelsevis fria system. Svaret på den frågan är, att det är vissa punkter, beträffande vilka detta system med en av Kungl. Maj:t och riksdagen antagen lag om fördelning av ärenden utgör ett hinder vid en eventuell omfördelning av ärendena, som kan bli behöflig vid en plötsligt inträffande kris. Så står det t. ex. i lagen rörande socialdepartementet, att dit höra ärenden rörande allmän hälsovård och sjukvård. Det kan emellertid tänkas, att det vid en svår arbetslöshetskris blir en så stark ansvällning av arbetslöshetsärenden inom socialdepartementet, att det kan befinnas vara önskvärt att inrikta departementets arbete huvudsakligen på detta område, och att det därför också kan vara önskvärt att överföra hälsovårdsärendena till ett annat departement. På denna punkt lägger emellertid, som vi höra, lagen hinder i vägen för en överflyttning. Man kan så-

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
ledes inte åstadkomma en sådan anordning som jag nu framhållit såsom önskvärd under den tid då riksdagen inte är samlad, utan man måste vänta till dess riksdagen kommer samman för att då begära en lagändring på denna punkt.

Detta var ett exempel. Jag skulle kunna anföra även andra, men det får vara nog för att visa att mitt påstående är riktigt, att det finns punkter, där denna lag står hindrande i vägen för en omändring av fördelningen av ärendena mellan departementen, som kan visa sig behövligen vid en plötsligt inträffande svår situation.

Nu förklarar konstitutionsutskottet, att konstitutionsutskottet nog förstår, att det kan vara behövt att göra en sådan där plötslig förändring av fördelningen mellan departementen av ärendena, men konstitutionsutskottet säger att den grundlagsändring, som Kungl. Maj:t föreslår och som utskottet förordar, ju i alla fall innebär, att Kungl. Maj:t kan förordna en departementschef att föredraga ärenden, som höra till en annan departementschefs departement. Det är emellertid givet, att det är en ganska ömtålig sak att vidtaga en sådan anordning. Bland annat innebär den ju att den departementschef, som då skall taga hand om ärenden inom ett annat departement, inte får ställningen av personalchef gent emot den personal, med vilken han skall samarbeta inom det främmande departementet. Det är väl givet att den anordning, som Kungl. Maj:t föreslår, nämligen en överflyttning av vissa ärenden från ett departement till ett annat, är att föredraga ur vanliga administrativa synpunkter.

Man frågar sig då, vilka skäl det är som ligga till grund för konstitutionsutskottets avstyrkande av propositionens förslag på denna punkt. Det ena av dessa skäl anges utförligt i den motion, som har väckts av herr Herlitz och som ligger till grund för konstitutionsutskottets ståndpunkt, och detta skäl skymtar också fram genom en hänvisning i utskottets motivering. Det skäl, som herr Herlitz framhåller, är faran för att en nytillträdande regering på egen hand skulle omstöpa den departementala organisationen. Motionären skildrar denna fara i mycket mörka färger. Han säger att de nya statsråden ha en ofullständig kännedom om det departementala arbetet och mycket begränsade förutsättningar att bilda sig ett omdöme därom. Han framhåller också att de nya statsråden ofta nog ha blott ringa kännedom om ärendena. Han är därför mycket rädd för att dessa personer, som sakna kompetens att verkligen inse räckvidden av sina handlingar, skola taga sig för att göra några brådstörtade och plötsliga förändringar i den departementala organisationen. Det gäller alltså enligt hans mening att skydda denna byråkratiska organisation mot obetänksamma ingrepp av farliga individer — det är då närmast de nya statsråden, som ännu inte hunnit sätta sig in i vad som hör till deras ämbete.

Det är enligt min uppfattning mycket gammaldags och verklighetsfrämmande att tro, att en sådan fara skulle föreligga. Jag är övertygad om att det nytillträdande statsrådet är mycket angelägen om att komma in i arbetet på sitt departement innan han vill uppträda som reformator på detta område. Jag kan inte undertrycka den reflexionen, att om herr Herlitz' uppfattning om faran av nytillträdande statsråd är riktig, så följer väl därav att herr Herlitz skulle vara en bestämd motståndare till alla ombyten av ministärer. Hur det än går med det här föreliggande ärendet är det tydligt, att såsom han har skildrat nytillträdande statsråd måste de alltid anses vara farliga för riksstyrelsen.

Den andra synpunkten, som framhålles i motionen och av utskottet, är faran för riksdagens finansmakt om den nya anordningen genomföres. Sådana

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
farhågor böra dock, såvitt jag förstår, knappast föreligga. Redan nu har ju Kungl. Maj:t i mycket stor utsträckning den befogenhet att fördela ärendena, som konstitutionsutskottet hyser så stor fruktan för. Jag har redan förut framhållit, att lagen endast mycket ofullständigt binder Kungl. Maj:t i det avseendet, och trots denna ofullständiga bundenhet har det likväl icke inträffat några sådana faror, som skildrats i motionen och antytts i utskottsutlåtandet.

Jag skall emellertid tillåta mig att med några ord belysa den finansiella sidan av dessa reformer. Till en början vill jag då framhålla, att departementen icke stå skilda åt på samma sätt som de centrala ämbetsverken. Det förhåller sig så att det i mycket stor omfattning äger rum ett samarbete mellan departementen, och det är ofta mycket ovisst och tvivelaktigt, om ett ärende skall höra till det ena eller det andra departementet. Vi veta av propositionerna, att det mycket ofta äger rum gemensam beredning av ett ärende, som förelägges riksdagen, och så är det naturligtvis också i en mängd andra fall. Det är också att märka, att departementen hållas tillsammans inom en gemensam ram, nämligen Kungl. Maj:ts kansli. Det har sin betydelse att ge akt på denna ram inte minst i detta sammanhang. I stor utsträckning utnämnas tjänstemännen icke till tjänstemän i något visst departement, utan de utnämnas till tjänstemän i Kungl. Maj:ts kansli. Så är förhållandet t. ex. med samtliga kanslisekreterare. Det strider naturligtvis inte däremot, att det för varje departement finns personalförteckningar och stater, som uppgöras efter statsutskottets förslag. Men det anses vara ostridigt, att Kungl. Maj:t trots detta kan förordna tjänstemän att föredraga ärenden i ett annat departement än det, under vars personalförteckning vederbörande tjänsteman är uppförd. Så kan ske nu, och meningen är att man skall kunna företaga samma anordning även om Kungl. Maj:ts förslag bifalles. Man rubbar alltså på intet sätt personalförteckningarna eller staten, men man bestämmer att vissa tjänstemän, som stå uppförda på ett visst departements stat och tillhöra dess personal, skola kunna föredraga ärenden i ett annat departement, därest det anses vara lämpligt att så skall ske, såsom en provisorisk anordning under ett löpande budgetår.

Nu tycks emellertid konstitutionsutskottet antaga, att fara skulle föreligga att detta skulle kunna leda till att det bleve en bristande överensstämmelse mellan å ena sidan de personalförteckningar och stater för departementen, som statsutskottet granskar och som riksdagen godkänner, och å andra sidan personalens användning. Men det är naturligtvis alldeles uteslutet att en sådan farhåga kan komma att få någon grund i verkligheten. Var och en kan ju förstå att det inte kan tänkas, att en departementschef till en riksdag skulle komma fram med en personalförteckning och en stat, på vilken vore uppförda ett antal tjänstemän, som icke arbeta inom hans departement utan inom ett annat departement. Så ädla departementschefer torde inte förekomma i verkligheten! Givetvis kommer det att bli så att en departementschef, som övertar tjänstemän under ett löpande budgetår, får till riksdagen framställa en anhållan att få sin personalstat ändrad, så att den motsvarar det verkliga läget. Det kan ju inte tänkas att en permanent diskrepans i någon omfattning här skulle kunna föreligga. Med den kännedom jag har om förvaltning och om hur det går till att göra upp en statsverksproposition kan jag försäkra, att antagandet att en fara här skulle föreligga saknar allt stöd i erfarenheten. Och jag kan nog garantera att den faran icke heller kommer att framträda under kommande tider.

För övrigt har riksdagen som bekant möjlighet att uttala sina önskemål och uppställa sina villkor i fråga om medlens användning. Riksdagen fast-

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
slår i detalj icke bara vad som skall komma på varje departement, utan riksdagen fastslår också den ram, som omger Kungl. Maj:ts kansli ur finansiell synpunkt.

Jag kan således inte förstå att det kunnat uttryckas någon farhåga för att riksdagens finansmakt skulle på något sätt hotas genom en utvidgning av den befogenhet, som Kungl. Maj:t redan har, på det sätt som är föreslaget i propositionen.

Vidare är det en annan punkt, på vilken konstitutionsutskottet också varit konservativt, nämligen i fråga om behörighetsbestämmelserna rörande de konsultativa statsråden. Nu gäller den bestämmelsen, att två av de konsultativa statsråden skola ha förvaltat civil beställning. Det räcker sålunda att under någon aldrig så kort tid ha förvaltat vilken civil beställning som helst för att detta villkor skall vara uppfyllt. Det är en bestämmelse om kompetens, som saknar varje betydelse. Konstitutionsutskottet säger också: »Att beröfva stadgande i och för sig endast utgör en ganska svag garanti för att värdefull administrativ erfarenhet skall tillföras regeringen, utgör intet bärande skäl för dess uteslutande.» För min del instämmer jag till fullo i första delen av detta uttalande. Det är en mycket svag garanti, och det är just därför att det är så svag garanti som jag i motsats till utskottet anser, att man mycket väl skulle kunna avvara den i grundlagen. Jag har ju varit med om åtskilliga ministärbildningar, och jag kan försäkra, att när det gäller att utvälja konsultativa statsråd fordrar man helt andra och vida större kvalifikationer än dem, som antydast genom dessa ord, nämligen att de skola ha förvaltat ett civilt ämbete. Man är t. ex. mycket noga med att i varje ministär ha med en skicklig domstolsjurist, som kan vara rådgivare när det gäller att knäcka frågor om lagstiftningspropositioners rätta formulering. Det är en kvalifikation, som verkligen har betydelse, men en sådan kvalifikation har utskottet inte uppställt.

Emellertid är ju å andra sidan ett bibehållande av denna som utskottet självt medger skäligen betydelselösa bestämmelse utan någon större verkan. Den kommer säkerligen icke att vålla några besvär vid ett blivande bildande av en ministär, lika litet som den gjort hittills. Jag har trott att det var onödigt att belamra grundlagen med denna betydelselösa bestämmelse och därför föreslagit att den skulle utgå.

De frågor, som meningsskiljaktigheten mellan propositionen och konstitutionsutskottets utlåtande alltså rör, äro skäligen obetydliga, och det kan egentligen inte vara lämpligt att anlägga några större synpunkter på de båda frågor, som jag här berört. Men med anledning av den ton, vari konstitutionsutskottets motivering är skriven, tillåter jag mig likväl att fästa uppmärksamheten på att det finns två olika teorier, när det gäller förhållandet mellan Kungl. Maj:t och riksdagen. Den ena är den teorien, att riksdagen skall vara ytterst misstrogen och misstänksam även i småsaker mot regeringens vilja och förmåga att uppträda förnuftigt och därför skriva bestämmelser, som ha karaktären av taggträdsstängsel, som hindra regeringens rörelser. Den andra teorien är, att den regering, som sitter, skall riksdagen ha förtroende för — i varje fall så mycket förtroende att den ger regeringen en viss handlingsfrihet på det rent organisatoriska området, på det fält alltså, där regeringen närmast har att arbeta. Riksdagen nöjer sig då med att intaga en övervakande och kontrollerande ställning och ingriper kraftigt och beslutsamt först sedan det visat sig, att regeringen inte har motsvarat de förväntningar, som riksdagen kan ställa.

Jag vågar tro att riksdagen utan fara kan antaga det förslag, som är fram-

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
lagt i Kungl. Maj:ts proposition och som förordas av reservanterna inom utskottet.

Herr Björkman, Gustaf Adolf: Herr talman! Herr statsrådet förklarade nyss, att enligt hans uppfattning konstitutionsutskottet välvilligt sett till huvudsyftet i den föreliggande kungl. propositionen, ehuru på några mindre punkter en divergens förelåg mellan utskottet och Kungl. Maj:t. Jag vill då även för kammaren särskilt bringa i erinran, hurusom konstitutionsutskottet i sitt utlåtande förklarar, att utskottet i likhet med Kungl. Maj:t anser, att enklare former än de nuvarande erfordras för genomförande av förändringar i den departementala organisationen och att bestämmelserna härom böra skiljas från regeringsformen, ehuru ett allmänt fastslående av departementalstyrelsens princip kvarstår. Således fastslås, att ändringar i departementens organisation icke behöva gå grundlagsvägen.

Det är endast i två punkter, och herr statsrådet ansåg det vara *mindre* punkter, som konstitutionsutskottet icke kunnat följa Kungl. Maj:t utan ställt sig på den nuvarande lagens ståndpunkt. Herr statsrådet kallade detta för en konservativ ståndpunkt. Jag vill då med avseende på den motion, som herr statsrådet speciellt omnämnde, och utan att därför särskilt överföra diskussionen till politiska partiståndpunkter, då frågan ju är fullkomligt opolitisk påpeka att denna motion är underskriven av medlemmar från samtliga partier. Då huvudmotionären tillhör konstitutionsutskottets majoritet kommer han säkerligen själv att närmare utveckla de synpunkter, i avseende å vilka herr statsrådet bemötte hans motion.

Jag vill dock redan nu ange några av skälen till att konstitutionsutskottet vill bibehålla bestämmelsen att genom en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag skall angivas varje departements benämning och huvudsakliga verksamhetsområde. Beträffande dessa grundlagsbestämmelser anser konstitutionsutskottet, att riksdagen ej bör släppa sin medbestämmanderätt. Det är ju fråga om bestämmelser, som skola gälla under normala förhållanden.

Herr statsrådet yttrade, att det fanns olika synpunkter, som kunde anläggas vid bedömandet av förhållandet mellan riksdag och regering, och att man i detta fall icke behövde hysa någon misstänksamhet utan med förtroende kunde överlämna denna fråga till en parlamentarisk regerings avgörande. Men härvidlag är det icke fråga om någon misstänksamhet, utan det är fråga om huruvida riksdagen bör bibehålla en gammal rättighet, som riksdagen har. Och konstitutionsutskottet har ansett att med de av utskottet förordade bestämmelserna i den kungl. propositionen, som gå ut på att departementschef kan företrädas av annat statsråd vid föredragning av ärenden, som Konungen bestämmer, och vidare att de konsultativa statsrådets antal kan ökas, då kan ärendenas fördelning mellan statsråden efter växlande förhållanden bättre anpassas och smärre förflyttningar mellan departementen lättare ägarum. Om emellertid fråga blir om ett definitivt ändrande av ärendenas fördelning departementen emellan, så att det sker en omkastning med avseende på departementens huvudsakliga verksamhet och benämningen av departementen, ja, då har konstitutionsutskottet ansett, att riksdagen bör bibehållas vid sin rätt att ha sitt ord med, och då med konstitutionsutskottet såsom granskande enligt § 38 riksdagsordningen.

Herr statsrådet yttrade, att i alla händelser skulle lagen om statsdepartementen föga binda regeringen, ty den är så allmänt hållen. Vi ha emellertid i konstitutionsutskottet funnit, att det kan tänkas vissa förflyttningar, be-

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
träffande vilka det vore av betydelse för riksdagen att få säga sitt ord. Så till exempel skall enligt lagen om statsdepartementen ecklesiastikdepartementet ha hand om kyrkoärenden samt ärenden rörande undervisning, vetenskap och konst, och justitiedepartementet skall ha hand om lagärenden och justitieförvaltningen. Det skulle icke, ha vi ansett, vara lämpligt om, utan att riksdagen hördes, kyrkobyrån i ecklesiastikdepartementet, som är en signifikativ byrå för vissa kyrkoärenden, utan vidare skulle kunna överflyttas till justitiedepartementet med dess lagärenden. — I det betänkande, som avgavs av den sakkunnige, ha ju två alternativa förslag till ny departementsindelning framlagts, däri frågan är upptagen om, hur man skulle kunna flytta ärenden mellan departementen och om hur departementen skulle kunna få olika benämningar. Vid begrundande av detta förslag fick konstitutionsutskottet ytterligare belägg på att riksdagen bör få deltaga vid de huvudsakliga verksamhetsområdenas angivande. Det lär väl för övrigt icke vara omöjligt för Kungl. Maj:t att med gällande lag provisoriskt genomföra en tillfredsställande anordning under den tid riksdagen icke är samlad, och statsrådets uttalande rörande faran i att riksdagen icke skulle vara samlad, då ett plötsligt behov av en omflyttning av ärenden inträder, kan icke vara av den stora betydelse, att riksdagen därför skulle avhända sig sin rätt att ha översynen över den allmänna och huvudsakliga fördelningen departementen emellan av olika ärenden.

Det skulle ju också synas egendomligt om man under sådana förhållanden icke skulle bibehålla denna riksdagens rättighet även när det gällde departementens benämning — det står i grundlagen »departements benämning och huvudsakliga verksamhetsområde». Det huvudsakliga verksamhetsområdet sammanhänger nämligen ganska starkt med benämningen av departementet. När vi i konstitutionsutskottet hade uppe frågan om namnet på det nya folkhushållningsdepartementet rådde det olika meningar, om man skulle godtaga den benämning, som Kungl. Maj:t föreslagit. Namnet folkhushållningsdepartementet ansågs nämligen av somliga alltför mycket påminna om den på sin tid föga älskade folkhushållningskommissionen. Somliga föreslog benämningen ekonomidepartementet, andra folkförsörjningsdepartementet. Till sist stannade vi för att låta det bli som Kungl. Maj:t föreslagit, men riksdagens utskott hade ändå fått bedöma den med departementets verksamhetsområde sammanhängande frågan om benämningen.

Vidare ha vi den, jag kan säkerligen säga minst betydande av de, som statsrådet förklarade, mindre punkter, i vilka konstitutionsutskottets utlåtande skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag, nämligen frågan om de konsultativa statsråden. Jag erinrar att det för närvarande stadgas: »Statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt tre statsråd utan departement. Bland de tre statsråden utan departement böra minst två hava förvaltat civil beställning.» I den kungl. propositionen föreslås nu den ändringen, att »statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt statsråd utan departement till det antal, varom stadgas i en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag». Konstitutionsutskottet har däremot föreslagit bibehållande av den gamla kompetensbestämmelsen, men i övrigt gått det kungl. förslaget till mötes, och har därför i denna del föreslagit följande, mot nuvarande svarande lydelse: »Statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt statsråd utan departement till det antal, lägst tre, varom stadgas i en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag.»

Kungl. Maj:t har särskilt, i likhet med den sakkunnige, påpekat angelägenheten av att snarast bereda möjlighet för ökning av de konsultativa statsrådets antal. Att konstitutionsutskottet bibehåller siffran tre som den lägsta

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
för konsulternas antal, torde därför i och för sig icke behöva möta någon motsägelse.

Men då återstår bibehållandet av bestämmelsen att två av de konsultativa statsråden skola ha förvaltad civil beställning. Som bestämmelsen tolkats innebär den ju att regeringen bör tillförsäkra sig administrativ erfarenhet. I tillämpningen har det varit fråga om en erfarenhet som betecknas av de i regeringsformen ställda kraven på dem, som sitta i högsta domstolen och regeringsrätten. Det är visserligen sant, som herr statsrådet påpekade och som det står i reservationen att redan en mycket kort tids tjänstgöring som förvaltare av civil beställning kan vara tillräcklig för att formellt fylla detta krav, men jag tror man kan säga, att man skulle vilja se den regering, som ville gå ifrån den praxis, som har utvecklats, att på konsultplatserna få den högsta administrativa sakkunskapen. Den regering skulle nog snart finna att konstitutionsutskottet skulle kunna få ganska ökade arbetsuppgifter vid granskning av statsrådsprotokollen. När konstitutionsutskottet ansett, att man skall bibehålla denna bestämmelse sådan den är, så har detta naturligtvis sin grund i att ett borttagande av bestämmelsen enligt konstitutionsutskottets mening i någon mån skulle innebära risk för att kravet på administrativ erfarenhet kunde eftersättas.

Jag vill endast erinra om huru behovet av denna administrativa erfarenhet — förutom att herr statsrådet nyss strök under det mycket kraftigt — har framgått av den sakkunniges utredning. Det är mycket stora krav, som ställas på konsulterna. Den sakkunnige talar om att den starka tillväxten av departementens arbetsbörda medför ökad arbetsbörda för de konsultativa statsråden i form av författningsgranskning samt kontrolläsning av riksdagspropositioner och akter i andra ärenden. Således behövs enligt den sakkunnige ett ökat antal konsultativa statsråd. Han säger vidare: »Den omständigheten att en person förvaltad civil beställning — — — innebär *knappast* någon garanti för att vederbörande äger djupare kunskap om det civila förvaltningsväsendet.» Departementschefen säger endast helt kort på en enda liten rad: »I enlighet med den sakkunniges förslag förordar jag vidare, att det för de konsultativa statsråden stadgade särskilda behörighetsvillkoret skall utgå.» Det är tydligen ej någon hjärtesak för herr statsrådet.

Konstitutionsutskottet har nu i denna, den mindre av de mindre punkterna funnit, att ett bibehållande av kompetensfordran kan vara av betydelse, men att intet bärande skäl förebragts för dess uteslutande. Då har konstitutionsutskottet gått efter sin gamla, låt vara konservativa, men för alla konstitutionsutskottsledamöter traditionella rädsla för att i onödan ändra grundlagen. Man skall här förfara med försiktighet. Herr statsrådet sade, att denna lilla bestämmelse skulle onödigt belamra grundlagen, men finns den där förut, så säga vi på liknande sätt, att det är onödigt att ta bort den. Bestämmelsen kan således icke skada, men dess undanskaffande kan medföra, att det blir mindre starka krav på att bestämmelsen skall bibehållas i den form som den har fungerat i.

Jag skall, herr talman, icke uppehålla tiden längre, utan slutar med att yrka bifall till konstitutionsutskottets utlåtande.

Herr Karlsson, Oscar Gottfrid: Herr talman! Med hänsyn till den långt framskridna tiden skall jag ta kammarens tid i anspråk endast några få minuter. Det yttrande, som statsrådet och chefen för justitiedepartementet inledde debatten med, var enligt min mening så pass utförligt, att det knappast finnes någon anledning för mig att som talesman för reservanterna, vilka ju

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
ha hemställt om bifall till Kungl. Maj:ts förslag, närmare utveckla de skäl, som ha varit avgörande för Kungl. Maj:t vid framläggande av det förslag, som vi här diskutera.

I fråga om de farhågor, som från utskottsmajoritetens sida ha anförts beträffande omplaceringen inom Kungl. Maj:ts kansli av en del ärenden från ett departement till ett annat utan att riksdagen skulle få ha inflytande över en sådan omflyttning, finner jag att de skäl, som nyss anförts från statsrådets sida, ha varit så pass uttömmande, att man, som jag nyss sade, inte behöver ytterligare tala om den saken. Utskottets ärade herr vice ordförande har ju i den punkten anført, att det kan vara av behovet påkallat, att vi från konstitutionsutskottets och riksdagens sida få yttra oss över dels benämningen av de departement, som eventuellt kunna komma att upprättas, och dels även över de grupper av ärenden, som böra höra hemma i de olika departementen. I denna rent praktiska angelägenhet måste jag säga, i likhet med vad statsrådet anförde, att riksdagen väl ändå borde ha så pass mycket förtroende för den sittande regeringen, att vi på den punkten inte böra resa något motstånd mot det förslag, som här är framlagt från regeringens sida. Man kan ju endast peka på att vi böra vara med om att se på vad departementen skola heta och att vi skola vara med om att se, vilka grupper av ärenden, som skola höra hemma under de olika departementen. Den farhåga, som man här givit uttryck åt, att en nytillträdande regering skulle komma att tumma på de gällande bestämmelserna utan att vara riktigt insatt i de frågor det rör sig om, tycker jag är ett skäl, som inte har något som helst berättigande. Man bör alltså inte på grund därav motsätta sig den förändring, som här har föreslagits från Kungl. Maj:ts sida.

Vad så beträffar behörighetsvillkoren för konsultativa statsråd, där den siste ärade talaren ju också framförde en motivering till att utskottsmajoriteten gått emot det förslag som Kungl. Maj:t har framlagt, så vill jag endast anföra och understryka, att den bestämmelse, som för närvarande finnes, ju har sin historiska bakgrund i det förhållandet, att man med detta uttryck förvaltats »civil beställning» i motsats till »militär beställning» ville garantera, att i regeringen skulle ges tillbörligt inflytande för civil förvaltningserfarenhet i motsats till militär förvaltningserfarenhet. Bestämmelsen tillkom vid en tidpunkt, då man var rädd för att det militära inslaget skulle kunna bli alltför dominerande i regeringen. Den synpunkten kan ju i vår tid inte ha något större berättigande. Som behörighetsvillkor i och för sig kan denna bestämmelse inte heller vara av någon som helst betydelse. Man bör nämligen inte alltför snävt dra upp de gränser, inom vilka en regeringschef har att utse sina medarbetare i regeringen. Genom den bestämmelse, som här finns, är en regeringschef förhindrad att till konsult i sin regering kalla en person, som har en oerhörd stor erfarenhet på det civila förvaltningsområdet i vad det gäller enskild verksamhet. Det finns ju sådana personer, som ha mycket stor erfarenhet då det gäller förvaltningsapparaten inom det civila näringslivet, men om vederbörande inte har innehaft någon statlig civil beställning, så är han inte kompetent att sitta i Kungl. Maj:ts regering såsom konsultativt statsråd. Det måste väl ändå vara orimligt, att man skall dra upp gränserna så snävt, liksom att man därigenom blir tvungen att vid vissa tillfällen tillämpa en mycket hårdragen tolkning av de bestämmelser, som här gälla, för att inte träda dem för nära.

Med vad jag har anført, herr talman, — jag lovade att inte bli mångordig — skall jag be få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Enligt vad det upplysts mig har medkammaren nyss bifallit detta yrkande, även om majoriteten inte var så stor.

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen: Jag kan inte finna, att det är stor skillnad mellan Kungl. Maj:ts och konstitutionsutskottets förslag. De tyckas jämkningsvis, som det heter, i tillämpningen gå väl ihop. Vad justitieministern yttrade, tyckte jag var förståndigt alltsammans. Och vad utskottets talesman hade att anföra var också tänkvärt.

Vad angår de konsultativa statsråden skola de ju råda regeringen om författningarnas innehåll och tolkning med mera dylikt. Om det nu blir tre konsulter, så är det väl då lämpligt för att ej säga oundgängligt att åtminstone två väljas bland dem, som ha särskilt handlag med sådant. Domarekallet är speciellt lämpat för en sådan uppgift, något som i praktiken ock tagits hänsyn till.

Jag begärde närmast ordet för att fästa uppmärksamheten på något, som justitieministern kom in på genast i början av sitt anförande. Jag beklagar, att han just nu lämnat kammaren. Statsrådet antydde, att även departementsindelningen underställes riksdagen, därför att man inte kan inrätta nya ämbetsverk eller ändra gamla utan att begära pengar därtill. Då kommer ju riksdagen i alla fall att i den ordningen, budgetordningen, få tillfälle att granska lämpligheten av de förändringar, som regeringen föreslagit.

Men statsrådet nämnde här särskilt hälsovårdsfrågorna. De äro en hög-viktig statsuppgift vars betydelse allt mer ökas. Dessa frågor indelas i andlig hälsa och kroppslig hälsa, de höra ihop såsom naturen bestämt. Eller som romarne uttryckte det: en sund själ i en sund kropp.

Nu menade statsrådet, att *hälsovårdsfrågorna höra till dem, som borde främst överflyttas* från socialdepartementet till annat departement. Det har yrkats mer än en gång i riksdagen, att i en sådan huvudsak skulle man inte betunga ett annat departement, som har andra ganska speciella uppgifter att handlägga. Vi ha alltid föreslagit ett *hälsovårdsdepartement*, som förekommer i vissa främmande länders författningar. Det är nog, synes mig, bästa sättet att handha hälsovården, som nu grenar ut sig i allt fler avdelningar. Vi ha sålunda fått en folkresning för att söka *vila och hälsa i naturens värld*. Därmed främjas även *själens hälsa*, som tillika har en tillskyndelse i den *andliga upplysningen*, som ligger inom skolans värld. Dit hör också undslippandet av tidens förvimmelser i *koppleriet mellan psykiatrien och rättskipningen*.

Kungl. Maj:t har nyligen avfört *lappfrågan* från socialdepartementet. Och statsrådet Westman sade, att det var särskilt socialdepartementet, överhopat med den materiella verklighetens alla yttringar, som behöver lättnader. Socialdepartementet saknar direkt grepp på de mera andliga frågorna. Socialministern bekände också i samband med en interpellation förra året att han »uppriktigt sagt ej förstod frågan om psykiatrien och rättskipningen». Det gamla *ecklesiastikdepartementet* bör få ett till innehåll och form begripligare namn.

Det är en kardinalfråga för hela folket, att den andliga och kroppsliga hälsan får sitt eget departement eller åtminstone kommer ifrån det nuvarande, av de materiella bördorna överhopade socialdepartementet.

Herr Herlitz: Herr talman! Jag skall be att till en början få yttra mig om spörsmålet beträffande makten över regeringsärendenas uppdelning på de olika departementen.

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet anlade en mycket fruktbar synpunkt, då han sade, att denna fråga kan ses olika, allt eftersom man utgår från den ena eller den andra teorien om förhållandet mellan regering och riksdag. Antingen anser man, att riksdagen ängsligt och noggrant skall kringskära Kungl. Maj:ts rörelsefrihet, eller också att man skall visa Kungl.

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)

Maj:t fullt förtroende, i detta fall således att omorganisera departementen, om så befinner lämpligt. Jag skall inte ta upp någon diskussion om dessa två teorier. Men jag vill hemställa till kammarens övervägande, vilkendera av dessa teorier som stämmer närmast överens med de vanor, som tillämpas av riksdagen beträffande statsförvaltningen i övrigt. Är det brukligt, att vi på olika områden av statsförvaltningen resonera som här skulle bli fallet: ja, ämbetsverken må Kungl. Maj:t, till vilken vi ha fullt förtroende, stöpa om efter eget gottfinnande?

Jag behjärtar naturligtvis i högsta grad det önskemål, som ligger bakom Kungl. Maj:ts förslag: behovet av möjlighet till jämförelsevis snabba och smidiga förändringar i arbetsfördelningen. Det är klart, att sådana situationer kunna uppkomma, att jämkningar behövas. För sådana jämkningar har emellertid Kungl. Maj:ts förslag redan anvisat en rätt praktisk utväg, då det nämligen beredes möjlighet att förordna ett statsråd, ett konsultativt statsråd eller en departementschef, att föredra även ärenden, som icke höra till hans departement. Detta är en utväg att rätt enkelt lösa det där behovet, som man ofta talar om, att exempelvis i en plötsligt uppkommen arbetslöshetskris skaffa sig en arbetslöshetsminister, eller att i ett annat krisläge tillsätta en folkhushållningsminister, o. s. v.

Men vad Kungl. Maj:ts förslag därutöver går ut på är, att Kungl. Maj:t inte bara på det viset skall få fördela ärendena mellan *statsråden*, utan att Kungl. Maj:t också skall få vidta omorganisationer i själva *departementen*. Jag vill understryka denna skillnad, ty det är, som jag ser saken, på den punkten, som det betänkliga framför allt ligger. Det betänkliga är, att Kungl. Maj:t skall kunna i vilken omfattning som helst stuva om departement, flytta över byråer och tjänstemän, föra över ärenden från det ena departementet till det andra o. s. v.

Herr statsrådet talade om den motion, som jag i detta ärende har väckt, och han gjorde mig den hedern att nämna mig ensam som motionär. Han förbigick sålunda det förhållandet, att jag hade vid min sida bl. a. tre förutvarande statsråd. Jag vill be kammaren observera detta, när jag nu kommer till frågan om hur den rättighet för Kungl. Maj:t, som propositionen avser, ter sig vid ett regeringsskifte. I motionen ha vi resonerat på det viset, att det är betänkligt att lämna denna vidsträckt makt i Kungl. Maj:ts hand just vid ett regeringsskifte. Det blir vid ett regeringsskifte fråga om att stöpa om departementen på en mycket kort tid, och de statsråd, som då skola träda till, äro ofta ganska obekanta med ärendena. (Detta har jag sagt redan i min motion, och herr statsrådet citerade mig men hoppade över den reservation, som låg i ordet »ofta».) Detta är betänkligt, därför att statsråden inte alltid kunna ha den erfarenhet om det departementala arbetet, som en sådan förändring skulle kräva. Å andra sidan kan man också säga, att just då en ny regering träder till, behövs det mer än någonsin, att den departementala organisationen i sin orubbade form, med den erfarenhet den förfogar över, står till den nya regeringens förfogande.

Herr statsrådet ironiserade över denna min litet verklighetsfrämmande tankegång, och han försäkrade mig, att nytillträdande statsråd alltid komma att vara mycket försiktiga, och att de inte komma att våga sig på några sådana äventyrliga företag. Herr statsrådet torde då ha glömt bort, att under förhistorien till den förändring, som nu föreslås, har det alltid framhållits som ett mycket väsentligt önskemål, att man just vid ett regeringsskifte skall kunna få genomföra en helt ny departementsindelning, att man skall få skapa ett nytt hälsovårdsdepartement, om det lämpar sig, att man skall få slå ihop handelsdepartementet med något annat departement, att man överhuvud taget

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
 skall få ändra departementsindelningen så som för personuppsättningen i den nya regeringen kan finnas lämpligast. Det var således inte någon verklig-hetsfrämmande konstruktion, som jag gjorde mig skyldig till, utan jag anknöt direkt till vad som varit påyrkat och eftersträvat under denna frågas för-historia.

Nu är det en egendomlig historia förknippad med föreliggande förslag. Det är ju så, att reservanterna i konstitutionsutskottet hava tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag men med en motivering, som går stick i stäv mot det kungl. förslaget. Som herrarna behagade erinra sig, argumenterade herr statsrådet, helt naturligt så som propositionen är skriven, så, att Kungl. Maj:t skall ha frihet att en vacker dag, om så befinnes lämpligt, inrätta t. ex. ett hälsovårds-departement. Det skall inte längre vara en sådan sak, som riksdagen behöver ha bekymmer med, utan Kungl. Maj:t skall kunna inrätta ett nytt departement, Kungl. Maj:t skall kunna upphäva handelsdepartementet och så vidare. På den punkten säga emellertid reservanterna, att Kungl. Maj:t ändå icke kommer att kunna göra på det sättet, därför att det kommer att kunna förhindras genom riksdagens makt över statsregleringen. Reservanternas mening tycks sålunda vara den, att riksdagen hittills har bestämt departementsindelningen genom lag på konstitutionsutskottets föredragning, men då nu denna lag av-skaffas, skall riksdagen taga tillbaka sitt inflytande på en annan väg, och då bli Kungl. Maj:ts onda anslag egentligen till intet nyttiga. Riksdagen skall nämligen i statsregleringsväg binda Kungl. Maj:t på sådant sätt att sådana nyskapelser icke bli möjliga för Kungl. Maj:t. Detta måste betyda, att riksdagen, då den varje vår fastställer anslagen för de olika departementen, skall fastställa dessa på ett sådant sätt, att Kungl. Maj:t blir förhindrad att vidtaga omstöpningar. Om nu detta är meningen, må jag då först och främst fråga, huruvida det är någon förnuftig mening att vi skola skapa en ny form för åstadkommande av samma resultat, som man förut åstadkommit på en annan väg. Jag vill också göra den invändningen, att genom den föreslagna ändringen vidden av Kungl. Maj:ts handlingsfrihet blir på ett ganska irra-tionellt sätt beroende av vad riksdagen varje vår vill bestämma sig för, d. v. s. hur pass noga den vill binda Kungl. Maj:ts händer för framtiden. Men fram-för allt vill jag utan någon längre statsrättslig argumentering, som icke torde intressera kammaren, hävda den meningen — och där tycker jag mig vara i fullkomlig överensstämmelse med herr statsrådet — att om grundlagen säger ifrån att departementens verksamhetsområden bestämmas av Konungen, kan icke riksdagen genom att besluta det ena och det andra i statsreglerings-väg sätta p för vad Kungl. Maj:t bestämmer. Riksdagen kan visserligen i statsregleringsväg bestämma, hur stor personal som skall finnas i departemen-ten sammanlagt, men jag förstår icke, på vilken grund riksdagen, mot en tyd-lig föreskrift i grundlag, skall kunna göra anspråk på att få binda den hand-lingsfrihet i avseende på ärendesfördelningen, som genom grundlagsstadgande blivit öppen för Kungl. Maj:t.

Om man håller före att det kan vara rimligt att riksdagen ännu något får syssla med frågan om statsrådets organisation och öva något inflytande där-över, är nog alltså det riktiga att man här följer utskottets förslag och icke reservanternas.

Ja, herr talman, det hade varit min avsikt att även yttra mig om den andra punkt, som här har varit under diskussion, men så långa som debatterna förut i dag ha varit, vill jag avstå från att yttra mig i det ärendet och inskränker mig sålunda, med vad jag nu anfört, till att yrka bifall till konstitutionsut-skottets förslag.

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)

Herr Undén: Herr talman! Vad beträffar den ena av de båda paragrafer, vari utskottsförslaget skiljer sig från Kungl. Maj:ts, nämligen 5 §, har jag tänkt att rösta för Kungl. Maj:ts förslag. Jag hyser ingen betänklighet mot att Kungl. Maj:t får den större frihet i fråga om departementsindelningen, som där föreslås, och jag tror att det kan vara praktiskt och nyttigt att göra en sådan reform som den där föreslagna.

Vad beträffar den andra av dessa paragrafer, 6 §, som innebär ett upphävande av de nuvarande behörighetsvillkoren för de konsultativa statsråden, nämligen att minst två av dem skola hava förvaltat civil beställning, har jag icke kunnat undgå att finna den motivering för grundlagsändringen, som har förebragts i propositionen och nu av justitieministern i kammaren, synnerligen svag och tunn. Det har egentligen icke förebragts, förefaller det mig, sådana skäl som man brukar fordra och som enligt grundlagens egna bestämmelser skola fordras, när man ändrar grundlag, nämligen att ändringarna skola vara nödiga och nyttiga. Justitieministern inskränkte sig till att säga, att dessa behörighetsvillkor icke äro effektiva. Det behövdes bara att vederbörande hade haft ett förordnande på en civil beställning under aldrig så kort tid så vore behörighetsvillkoren uppfyllda, och man ställer i själva verket ofantligt mycket strängare behörighetskrav på dessa regeringsmedlemmar. Det är naturligtvis riktigt. Men bestämmelsen har ju i alla fall sitt värde såsom en påminnelse om att det bör finnas juridisk och administrativ sakkunskap företrädd i en regering och att bland de konsultativa statsråden minst två i regel böra ha haft sådan erfarenhet.

Just på grund av det förhållandet, att bestämmelsen icke är strängare än den är, medger den ju hänsynstagande till exceptionella fall, och det har också visat sig i praktiken att sådan hänsyn har tagits.

Under det att justitieministern alltså endast förklarade den nuvarande bestämmelsen ineffektiv och föga värdefull, gick herr Karlsson på en annan linje. Han ansåg, att den nuvarande bestämmelsen varit och kan komma att vara till hinder för en lämplig sammansättning av regeringen. Han framhöll nämligen att den hindrade, att man till konsultativa statsråd utsåge personer med stor erfarenhet från exempelvis det privata näringslivets område med mycket stor kompetens på sådana områden. Han ville alltså underkänna värdet av att ha åtminstone två juridiskt och administrativt förfarna regeringsmedlemmar. Man får nämligen säga, att om man skall upphäva detta villkor för att bereda plats för personer med andra egenskaper, är det ju meningen att det icke skall behöva finnas två jurister. Nu ger det nya förslaget möjlighet att öka antalet konsultativa statsråd, och därmed att få med personer, som icke fylla de nuvarande behörighetsvillkoren, som ju för övrigt gälla bara för två av de nuvarande tre. Jag menar alltså, att de olägenheter, herr Karlsson framhöll, icke föreligga, eftersom man vid sidan av dessa två juridiskt förfarna statsråd kan utse andra inom det antal, som nu kommer att medgivas efter förändringen. Däremot skulle det enligt min mening vara en verklig olägenhet, om man så småningom glede in på den praxis, att man över huvud inte fäste sig vid om det finns ett par ledamöter i regeringen med administrativ och juridisk erfarenhet. Vi ha exempel från våra grannländer, där förhållandet just är sådant, att man inte ställer några krav i det avseendet, och för min del har jag alltid betraktat det som en styrka i den svenska författningen, att vårt system beträffande konsultativa statsråd har funnits. Det har givit en ökad stadga åt regeringens verksamhet, icke minst när det gäller den viktiga rättsliga sidan av dess arbete.

Jag tror alltså, att det vore till en viss olägenhet, om man bidroge till att denna tradition måhända glömdes bort, att man komme in på en annan praxis

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.) och regelmässigt toge konsultativa statsråd såsom bisittare i regeringen med helt andra uppgifter än de för närvarande ha. Av det skälet vill jag, herr talman, i fråga om § 6 yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Thulin: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord angående den vid utlåtandet fogade reservationen, och med hänsyn till den långt framskridna tiden skall jag yttra mig kort.

En av de ärade utskottsledamöterna, herr Herlitz, gör gällande, att statsrådet anfört, att det föreliggande förslaget skulle innebära, att Kungl. Maj:t skulle kunna organisera departementen hur som helst. Detta har statsrådet icke sagt, och jag har vid samtal med honom tidigare i dag fått bekräftat, att detta icke är hans uppfattning och mening. Statsrådet delade helt och hållet den mening, som jag gjorde mig till tolk för, nämligen att riksdagen på grund av den ställning, som riksdagen har i fråga om statsregleringen, alljämt skulle ha samma befogenheter som tidigare och sålunda kunna förhindra varje överflyttning av en byrå ifrån ett departement till ett annat eller inrättandet av nya departement. Enligt grundlagen måste nämligen Kungl. Maj:t använda de av riksdagen anslagna medlen till de av riksdagen prövade behov och utanordna dem efter den upprättade staten. Detta står i 64 § regeringsformen, och stadgandet är i 65 § åtföljt av en mycket hotfull bestämmelse: »Dessa medel må icke annorlunda användas, än fastställt blivit, varande statsrådets ledamöter ansvarige, om de låta avvikelse därifrån äga rum, utan att till protokollet föreställning däremot göra samt anföra vad riksdagen i denna del förordnat.» Sålunda kan inte regeringen överflytta en byrå från ett departement till ett annat, vilket är detsamma som överflyttning från en huvudtitel till en annan. Det är förbjudet i grundlagen, och vederbörande statsråd är skyldigt göra föreställningar mot en sådan överflyttning. Därför är det inte riktigt, när konstitutionsutskottet säger, att ett bifall till propositionen måste leda till att riksdagen ej heller i statsregleringsväg får utöva något inflytande på ärendenas fördelning mellan departementen. Den rätten har riksdagen redan nu och har haft den hela tiden.

Det föreligger en skillnad emellan Kungl. Maj:ts förslag och konstitutionsutskottets, den nämligen att man enligt Kungl. Maj:ts förslag icke kommer att bestämma på två olika vägar angående departementalorganisationen, såsom nu är fallet, nämligen dels genom departementallagen, som Kungl. Maj:t och riksdagen stifta gemensamt och som faller under konstitutionsutskottets handläggning inom riksdagen, och dels på statsregleringsvägen. Det är i det sistnämnda hänseendet, som riksdagens makt lämnas orubbad. I avseende å departementallagen innebär Kungl. Maj:ts förslag i jämförelse med konstitutionsutskottets förslag och de nuvarande bestämmelserna en ändring. Jag kan emellertid inte se, att det är någon så betydande fördel förenad med att ha departementalorganisationen reglerad dels genom en lag, som konstitutionsutskottet har att avge utlåtande över, och dels på statsregleringsvägen, där statsutskottet skall vara den förberedande instansen. Jag finner att den metod, som Kungl. Maj:t här har föreslagit, är att föredraga, då man undviker en dubbelbehandling. Jag har därför inom utskottet röstat för bifall till Kungl. Maj:ts förslag, och jag yrkar nu också bifall till detsamma här i kammaren.

Herr Herlitz: Herr talman! Det är kanske väl för herr statsrådet, att han avlägsnat sig, ty det skulle ha varit skakande för honom att höra herr Thulins citat ur grundlagen. Herr statsrådet sade nämligen med klara verba, att fördelen med denna ändring skulle vara bland annat den, att Kungl. Maj:t kunde på egen hand t. ex. flytta över hälsovårdsärendena till något annat departe-

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.)
ment. Nu säger herr Thulin hotfullt om detta: »Nej, för all del, det får Kungl. Maj:t inte alls göra, ty riksdagen kommer att ha samma befogenhet som förut att hindra överflyttning ifrån ett departement till ett annat.»

Vad herr Thulin anförde belyser och understryker vad jag anmärkte förut: att här finnas till stöd för Kungl. Maj:ts proposition två fullkomligt divergerande meningar. Den ena är den som utvecklades av herr statsrådet och som också herr Undén gav sin anslutning; han fann det ju lämpligt, att Kungl. Maj:t fick ökad rörelsefrihet. Den andra är den som representeras av reservanterna, däribland herr Thulin, som säger att Kungl. Maj:t blir precis lika bunden som förut, fastän på ett annat sätt.

Herr Källman: Herr talman! Jag vill endast till sist i förevarande diskussion fråga, varför man vill företaga en grundlagsändring, som enligt såväl reservanternas förslag som den uttolkning, herr Thulin nyss givit med stöd av 64 § regeringsformen, skulle bli verkningslös. Är det inte bäst att grundlagen är logiskt utformad? Det är riskabelt att i ett hastigt tempo här göra en ändring, som förefaller i hög grad onyttig och i varje fall inte nödig.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att det i Kungl. Maj:ts proposition nr 33 framlagda grundlagsändringsförslaget skulle antagas att vila för vidare grundlagsenlig behandling; samt 3:o), av herr *Undén*, att till vilande för vidare grundlagsenlig behandling skulle antagas ett förslag till ändrad lydelse av §§ 5, 6, 25 och 43 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen, som sammanföle med det av Kungl. Maj:t i propositionen nr 33 framlagda förslaget utom däri, att § 6 regeringsformen hade den lydelse, som upptagits i utskottets förslag i ämnet.

Herr talmannen yttrade vidare, att propositioner komme att framställas först särskilt beträffande det av utskottet framlagda grundlagsändringsförslaget, vidare särskilt i fråga om vartdera av de under 2:o) och 3:o) upptagna yrkandena samt slutligen särskilt angående utskottets i utlåtandet gjorda hemställan, i vad den icke besvarats genom kammarens då redan fattade beslut.

Sedermera gjorde herr talmannen till en början propositioner, först därpå att till vilande för vidare grundlagsenlig behandling skulle antagas det av utskottet framlagda grundlagsändringsförslaget samt, då svaren utföllo med blandade ja och nej, vidare därpå att nämnda förslag skulle förkastas; och förklarade herr talmannen sig finna den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Karlsson, Oscar Gottfrid*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager konstitutionsutskottets i utlåtande nr 11 framlagda grundlagsändringsförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas ifrågavarande förslag.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-

Ang. formerna för ändring i departementsorganisationen m. m. (Forts.) propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Härefter gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till det under 2:o här ovan upptagna yrkandet samt, då svaren utgjordes såväl av ja som av nej, vidare därpå att Kungl. Maj:ts ifrågavarande grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Karlsson, Oscar Gottfrid*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som förkastar det av Kungl. Maj:t i proposition nr 33 framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages nämnda förslag till vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Därpå gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till det av herr Undén framställda yrkandet samt, då svaren utföllo med blandade ja och nej, vidare på avslag därå; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Undén* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som förkastar det av herr Undén under överläggningen om konstitutionsutskottets utlåtande nr 11 framställda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages nämnda förslag till vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 44;

Nej — 51.

Därjämte hade 16 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen förklarades på gjord proposition utskottets i utlåtandet gjorda hemställan vara besvarad genom kammarens förut fattade beslut.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 11, angående regleringen för budgetåret 1940/41 av utgifterna under riksstatsens elfte huvudtitel, innefattande anslagen till folkhushållningsdepartementet.

Utskottets i början av utlåtandet gjorda öfverförslagen.

Lades till handlingarna.

Punkterna 1—10.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 11 och 12.

Lades till handlingarna.

Punkterna 13—17.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående förskottsstat för försvarsväsendet m. m.;

nr 83, angående regleringen för budgetåret 1940/41 av utgifterna under riksstatsens tolfte huvudtitel, i vad angår anslaget till allmänna indragningsstaten;

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till kapitalinvestering i statens lånefond för universitetsstudier m. m.;

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av andra huvudtitelns anslag till extra utgifter;

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån av statsmedel åt stiftelsen Godtemplarordens vårdhem för alkoholister för utförande av byggnadsarbeten m. m. vid erkända alkoholistanstalten Dagöholm;

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1940/41 m. m.;

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till elektrifiering av banan Långsele—Boden m. m.;

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till alarmanordningar vid telegrafverket m. m.;

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bidrag till reservkraftanordningar å Gotland;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för statens järnvägars räkning av godsvagnar;

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om statsgaranti för aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolets pensionskassor;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande av skyddsrum m. m. vid beskielnings- och konsulatfastigheter; samt

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anvisande å

tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 av anslag till anskaffning och förnyelse av flygmateriel.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anvisande å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 av anslag till kapitalinvesteringar i fonden för förslag till statsverket till anordnande av flygplats å Ostkusten, m. m.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2.

Lades till handlingarna.

Punkterna 3 och 4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:
nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag till säkerhetsanstalter för sjöfarten; och
nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av vissa anslag till det civila luftskyddet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 189 angående reglering av sockernärningen i riket, såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag till statens sockernämnd, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av väckta motioner om befrielse för delägare i statens järnvägars änke- och pupillkassa från erläggande i visst fall av tilläggsavgifter;

nr 21, i anledning av framställningar angående pensioner eller understöd åt vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.;

nr 22, i anledning av framställningar rörande understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.; samt

nr 23, i anledning av framställningar angående ersättning till vissa personer i anledning av sjukdom eller kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till lantbruksattachéerna;

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till beredskapskurser i mjölkning m. m.;

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stödjande av odlingen av vissa kulturväxter m. m.;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för statens hingstdepåers och stuteris räkning av avelshingstar av nordsvensk ras; samt

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlöningsförmåner till sekreterare hos hushållningssällskap samt jordbruks- och mejerikon-sulenter under tjänstledighet för militärtjänstgöring i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap m. m. jämte i ämnet väckt motion.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, medgav kam-maren, på framställning av herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skri-velse, nr 159, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 189 angående reglering av sockernäringen i riket, såvitt propositionen hän-visats till bevillningsutskottet.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 203—206 blevo desamma på begäran bordlagda.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens samman-träde avslutades kl. 5.47 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
